

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΑ | ΤΕΥΧ. Α' | ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ ΤΗΛ. 72.18.308 | 1/15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1984 | ΑΡΙΘ. 7-8

«ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟΝ ΠΑΣΧΑ»

“Όταν τὸ παρὸν φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας» θὰ βρῖσκεται στὰ χέρια τῶν ἀγαπητῶν ἀναγνωστῶν τῆς, τότε τὸ «Σταυρώσιμον Πάσχα», κατὰ τὸ ὁποῖον «ὕπερ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός» (Α' Κορ. ε', 7), θὰ συνδυάζεται μὲ τὸ «Ἀναστάσιμον Πάσχα», κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Σωτὴρ μὲ τὴν Ἀνάστασί Του φανέρωσε σὲ μᾶς μιὰ νέα διάστασι μέσα στὸν ὑλικοπνευματικὸ κόσμον, μιὰ νέα ὑπαρξι μὲ καινούριο, ἀφθαρτὸ καὶ δοξασμένον σῶμα. Τὸ γεγονὸς αὐτό, κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλον, πού εἶναι προμῆνυμα καὶ τῆς ἰδικῆς μας ἀναστάσεως, ὀφείλεται στὴ θεία δύναμι: «Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως Αὐτοῦ» (Α' Κορ. ε', 14).

*

Τὸ ὅτι τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει μιὰ νέα ὄντικη πραγματικότητα, πού δὲν εἶναι δυνατό νὰ περιληφθῆ στὸ σύστημα τῶν ἐνδοκοσμικῶν λογικῶν κατηγοριῶν ἢ τοῦ μηχανοκρατικοῦ («ντετερμινισμοῦ») καὶ τῆς φυσικῆς νομοτελείας καὶ αἰτιοκρατίας, αὐτὸ δὲν εἶναι ἀποχρῶν λόγος, γιὰ ν' ἀρνηθοῦμε τὸ γεγονὸς τοῦτο. Ἐὰν αὐτὴ ἡ Φυσικὴ σήμερα ἀμφισβητῆ τὴν καθολικὴν ἰσχύ τῆς αἰτιοκρατίας καὶ τονίζη τὴ στατιστικὴ ὑφή τῶν νόμων τῆς φύσεως· ἐὰν αὐτὸς ὁ μεγάλος φυσικὸς Χάιζενμπεργκ ἀπέδειξε πὼς ἰδίως στὴν περιοχὴ τῆς Μικροφυσικῆς ἰσχύει ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀπροσδιορίστου, σύμφωνα πρὸς τὴν ὁποία τὰ ἴδια αἷτια δὲν φέρνουν πάντοτε ἀναγκαστικὰ τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα καὶ ἐπομένως οἱ ἐπιστήμονες βρίσκονται πολλὰς φορές μπροστὰ σὲ καινούριες ἀπρόβλεπτες πραγματικότητες· πολὺ περισ-

σότερο δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ αἰτιοκρατία μέσα στὸν ὑλικοπνευματικὸν κόσμον. Ἀναμφίβολα μέσα σ' αὐτὸν εἶναι δυνατό ν' ἀνατείλῃ καὶ ἀναπηδήσῃ μιὰ καινούρια καὶ μοναδικὴ πραγματικότητα, ὅταν ἐνεργῆ ἄμεσα καὶ ἀπ' εὐθείας ὁ Παντοδύναμος Κυβερνήτης τοῦ Σύμπαντος.

Ὁ Θεός, πού δημιούργησε τὶς διαφορὲς ὄντολογικὲς περιοχὲς καὶ διαστάσεις· ὁ Θεός, πού ἐπλασε τὶς ἀναρίθμητες διαστάσεις τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, οἱ ὁποῖες εἶναι ἄλλες γιὰ τὰ ψάρια, ἄλλες γιὰ τὰ σαλιγκάρια καὶ ἄλλες γιὰ τοὺς ἀνθρώπους· ὁ Θεός, πού δημιούργησε τὶς περιοχὲς τῶν χρωμάτων καὶ τῶν ἤχων, οἱ ὁποῖες εἶναι ἄλλες γιὰ τὴ μέλισσα, ἢ ὁποία καὶ μέσα ἀπ' τὸ ὑπεριώδες φῶς βλέπει τὰ λουλούδια ὠραιότερα ἀπὸ ὅ,τι τὰ βλέπομε ἐμεῖς, ἄλλες γιὰ τὰ ἔμβια ὄντα, τὰ ὁποία συλλαμβάνουν τοὺς ὑπερήχους, καὶ ἄλλες γιὰ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ μάτια καὶ τ' αὐτιά του συλλαμβάνει μόνον ὠρισμένες συχνότητες τῶν ἀκουστικῶν ἢ ὀπτικῶν κυμάνσεων (λ.χ. ἀπ' τὸ ἐρυθρὸ ἕως τὸ ἰώδες)· ὁ Θεός, πού δημιούργησε ὡς κάτι τὸ καινούριο μέσα στὴ Δημιουργία τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖο, ὅπως εἶπεν ὁ μεγάλος βιολόγος Καρρέλ, καταγράφεται μὲν στὴν ὕλη μὲ τὸν ἐγκέφαλον, μὰ μὲ τὶς ἐνέργειές του ἐκτείνεται ἔξω ἀπ' τὸ χῶρον καὶ τὸν χρόνον «σὰν ἓνα φύκι, πού στερεώνεται σ' ἓνα βράχον καὶ ἀφήνει νὰ κυματίζουν τὰ φύλλα του μέσα στὸ μυστήριον τοῦ ὠκεανοῦ»· αὐτὸς ὁ ἴδιος Παντοδύναμος Θεός μὲ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἀπεκάλυψε τὴν διάστασιν τῆς καινούριας καὶ δοξασιμένης ὑπάρξεως καὶ ἔτσι ἐνήργησε μιὰ βαθιὰ τομὴ στὴν ἱστορίαν τοῦ ὑλικοπνευματικοῦ σύμ-

παντος καὶ σήμανε τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ κόσμου.

Βέβαια γιὰ τοὺς ψευδορεαλιστές, ποὺ βλέπουν τὴν πραγματικότητα μυωπικὰ καὶ περιορίζουν τὸ «ὄντως ὄν» μόνο στὰ ὄρια τῶν πέντε αἰσθήσεων· γιὰ ἐκείνους, ποὺ παραθεωροῦν τὸ ὅτι ὑπάρχουν καὶ περιοχές τῆς πραγματικότητος, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι ὄρατες, χωρητές, ἀριθμητές, μετρητές καὶ σταθμητές· γιὰ ἐκείνους, στοὺς ὁποίους ἔχουν ἀτροφήσει ἢ νεκρωθῆ οἱ πνευματικὲς κεραεῖες σὲ τρόπο, ὥστε νὰ μὴ συλλαμβάνουν πιά μηνύματα ἀπ' τὸ βασιλείο τῆς ὑπερβατικῆς πραγματικότητος· γιὰ ἐκείνους, στοὺς ὁποίους ὁ πνευματικὸς δαλτωνισμὸς καθιστᾷ ἀόρατες τὶς ἀνταύγειες καὶ διαθλάσεις τοῦ αἰωνίου φωτός· γιὰ ὅλους αὐτοὺς ἡ νέα πραγματικότης, ποὺ φανερώθηκε μὲ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ, φαίνεται ὡς ψευδαίσθησις ἢ χίμαιρα.

Ἀντίθετα, ὅποιος διατηρεῖ σὲ πλήρη υγεία τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς, αὐτὸς κατανοεῖ γιὰτί οἱ Ἀπόστολοι ὑπέγραψαν μὲ τὸ αἷμά τους τὸ κήρυγμά τους, ποὺ, παρουσιάζοντας τὴν ἀδιάσειστη πραγματικότητα τῆς Ἀναστάσεως, βροντοφωνοῦσε: «Ὁ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἔθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν... ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν» (Α' Ἰωάν. α', 1-3)· «οὐ δυνάμεθα ἡμεῖς, ἃ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν» (Πράξ. δ', 20).

*

Ἀλλά, κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλο, ὁ Θεὸς «καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως Αὐτοῦ» (Α' Κορ. στ', 14). Ὁ Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν «ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο» (Α' Κορ. ιε', 20). Μαζὶ μὲ τὸν ἀναστάντα «πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν» ζωοποιεῖται,

συνανίσταται καὶ ζωοποιεῖται κάθε μέλος τοῦ σώματός Του. Κατὰ τοὺς πασχαλίους ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας μας, «ἐκ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασε», «θανάτῳ θάνατον πατήσας» καὶ ἐνδύσας «διὰ πάθους τὸ θνητὸν ἀφθαρσίας εὐπρέπειαν».

Ἔτσι ὁ θάνατος ἔχει χάσει τὴ φοβερὴ ὄψιν του. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν λυποῦνται γι' αὐτὸν «καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα» (Α' Θεσσ. δ', 13). Ὁ Βενιαμὴν Φραγκλῖνος, Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, λίγο πρὸ τοῦ θανάτου του, συνέταξε τὴν ἀκόλουθη ἐπιγραφή γιὰ τὸν τάφο του: «Ἐνθάδε κεῖται ὁ Βενιαμὴν Φραγκλῖνος, πρῶην τυπογράφος. Τὸ σῶμά του εἶναι ὡς ἐξώφυλλο βιβλίου, οἱ δὲ σελίδες του δὲν βρίσκονται ἐδῶ. Τὸ ἐξώφυλλο θὰ γίνῃ τροφή τῶν σκολῆκων, ἀλλὰ τὸ βιβλίον θὰ μείνῃ. Θὰ ἐπανειδοθῆ ὠραιότερο καὶ μὲ καλύτερο ἐξώφυλλο κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως κι ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο τῶν Οὐρανῶν».

*

Αὐτὴ ἡ πίστις στὴ δύναμι τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀνέστησε τὸν Κύριο Ἰησοῦ καὶ θ' ἀναστήσῃ ἡμᾶς, εἶναι τὸ διακριτικὸ γνώρισμα πρὸ πάντων τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων, γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ Πάσχα εἶναι «λύτρον λύπης» κι ἀληθινὴ «λαμπρὴ». Ἄς διατηρήσωμε ζωντανὴ τὴν ἐμπειρία αὐτὴ κι ἄς ἐπαναλάβωμε μὲ τὸν Ἀπ. Παῦλο: «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν» (Ρωμ. στ', 4).

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἐπὶ τῇ λαμπροφύρῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἀναστάσει ὁ Διευθυντῆς τῶν Περιοδικῶν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» καὶ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» καὶ οἱ συνεργάται αὐτοῦ εὐχονται ὅπως ὁ Ἀναστὰς Κύριος χαρίζη εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς ἀναγνώστας τῶν πᾶσαν εὐλογίαν καὶ χάριν.
(Ἐκ τῆς Διευθύνσεως).

Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΣ (ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ - ΒΙΩΜΑΤΑ - ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ)*

3. Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης. Ἀρχῶν
Μέγας Πρωτονοτάριος (1910—).

Με τὸ διορθόδοξον καὶ διαχριστιανικὸν πνεῦμα τῆς Σχολῆς ταύτης ἐφωτίσθη καὶ κατόπιν ἐφώτισε πλειάδα ἄλλων ἀρχιερέων, πρεσβυτέρων, διακόνων, μοναχῶν καὶ λαϊκῶν θεολόγων ὁ συνδυάζων ἐπιστημονικὴν ἐμβρίθειαν καὶ δύναμιν σαφηνείας ἅμα τε καὶ θετικότητος εἰς τὴν διατύπωσιν καὶ μετάδοσιν τῶν ἀληθειῶν τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, καθηγητῆς τῆς Συμβολικῆς, Ἀπολογητικῆς καὶ τῆς Ἱστορίας τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης.

Οὗτος ἐμορφώθη ὡς ἄριστα θεολογικῶς εἰς τὴν γενεράν Σχολῆν τῆς Χάλκης, ὡν ἐκ τῶν πρώτων ἀποφοίτων αὐτῆς τῆς Δ' περιόδου τῆς ζωῆς τῆς, ἦτοι τῆς μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον περιόδου. Ἐνωρίτατα προσελήφθη εἰς ἐπίκαιρον θέσιν τοῦ Πατριαρχείου, εἰς τὸ Α' Πατριαρχικὸν Γραφεῖον, καὶ ἐγκαίρως ἀπεστάλη εἰς Πολωνίαν δι' ἀνωτέρας ὀρθοδόξους θεολογικὰς σπουδὰς καὶ διὰ βαθυτέραν γνῶσιν τοῦ ὀρθοδόξου σλαβικοῦ κόσμου, ἐκμαθῶν τελείως τὴν ρωσικὴν καὶ τὴν πολωνικὴν καὶ ἐμπλουτισθεὶς ἀπὸ τὴν ἀκραιφνῆ προεπαναστατικὴν ρωσικὴν θεολογίαν. Ἀπέκτησε γνῶσιν καὶ εὐρυμάθειαν καὶ μεθοδικότητα καὶ πλοῦτον γλώσσης καὶ σαφήνειαν πολλὴν εἰς τρόπον, ὥστε ὅτε ἀργότερον ἐξελέγη καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης (1940) ἦτο κύριος τῆς ἔδρας καὶ ἐδίδασκεν ἐκ τοῦ περισσεύματος.

Τὴν σαφήνειαν ἐν τῇ ἐκφράσει καὶ τὴν διατύπωσιν εἰς γλῶσσαν καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴν, — γλῶσσαν ἐκ παραδόσεως ἐπιβλητικὴν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας — οὗτος ὀφείλει κατὰ πολὺ καὶ εἰς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Α' Πατριαρχικοῦ Γραφείου ἀείμνηστον Χρῆστον Παπαϊωάννου, ὡς βοηθὸς τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον, εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, εἰργάσθη παρ' αὐτῶν, καὶ τὸν ὁποῖον ἀργότερον διεδέχθη εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Γραφείου, τιμηθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βενιαμίν τοῦ Α' δι' οὗ καὶ ἐκεῖνος ἐτιμᾶτο ὀφφικίου, ἦτοι τοῦ τοῦ Ἀρχοντος Μεγάλου Πρωτονοταρίου.

Ἐν τῇ Σχολῇ οἱ μαθηταὶ ἐπωφελοῦντο καὶ τῶν κειμένων αὐτοῦ εἰς Θεολογικὴν κατάρτισιν πλουσίαν, ὅσον καὶ εἰς μόρφωσιν ὕφους καὶ πλουτισμὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ θεολογικοῦ αὐτῶν λεξιλογίου.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἐμμανουὴλ Φωτιάδου, μεστὴ ὑψηλῶν νοημάτων καὶ ἀκραιφνῶς ὀρθοδόξου πνεύματος, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως τοῦ πληρώματος ὡς αὕτη ἐξεφράσθη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων καὶ ἀποτελεῖ τὸν γνώμονα τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας, ἧς ἔργον κυρίως εἶναι ἡ διατήρησις καὶ ἀνάπτυξις ἐκείνης. Κύρια διακριτικὰ γνωρίσματα τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ μεθοδικότης, ἡ κριτικότης καὶ ἡ σαφήνεια. Αὕτη ἦτο ἐπαγωγός, χαρίεσσα, γόνιμος καὶ πάνυ ὠφέλιμος.

Ὁ καθηγητῆς Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης, διακρινόμενος διὰ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν καὶ διὰ τὴν θεολογικὴν του πληρότητα, ἔγραψε πολλὰ. Πολλὰ διὰ τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν, πολλὰ καὶ διὰ τὴν Τροφὸν Σχολῆν. Τὰ πρῶτα ὑπῆρξαν ἅπαντα μνημειώδη καὶ ἐμβριθῆ, ἀναφερόμενα εἰς τὴν πολυκύμαντον ζωὴν καὶ δραστηριότητα τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην τεσσαρακονταετίαν καιπλέον τῆς Ἱστορίας τῆς. Δὲν ὑπάρχει γεγονός, μέγα ἢ μικρὸν τῆς καθ' ἡμέραν ἢ τῆς εὐρυτέρας ζωῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπερ νὰ μὴ φέροι τὴν σφραγίδα τῆς γραφίδος τοῦ Ἐμμανουὴλ Φωτιάδου, καὶ νὰ μὴ εὕρισκῃ τὴν ἔκφρασιν καὶ διατύπωσιν του ὑπὸ τὴν ἀκούραστον καὶ ἐπιμελεμένην γραπτὴν μαρτυρίαν του. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ σχολικὰ του κείμενα ἢ τὰς ἐκ τούτων μεμονωμένας δημοσιεύσεις του, καὶ ταῦτα εἶναι σημαντικὰ καὶ σπουδαῖα.³²⁷ Οἱ χρηματίσαντες μαθηταὶ του καὶ οἱ συνεργάται του συγκαθηγηταὶ του ἐν Χάλκῃ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῆσουν ταῦτα.

Ἡ δὲ συμβολὴ τῆς ὄντως σεβασμίας, ἐπιβλητικῆς, ὑποδειγματικῆς καὶ ἀπροκαταλήπτου προσωπικότητος τούτου εἰς τὰ διορθόδοξα θέματα καὶ εἰς τὴν πορείαν τῶν διμερῶν διαλόγων τῆς Ὁρθοδόξιας μετὰ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας καὶ Ὁμολογίας εἶναι ἀναντίρρητος.

Ὁ πάντοτε μετριόφρων καὶ πάντοτε ἀπαρεσκίμενος τοὺς δημοσίους ἐπαίνους καὶ τὰ ἐγκώμια Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης ὅπου εἰργάσθη καὶ συνεργάσθη καὶ συνέβαλεν ὑπῆρξε φερέγγυος τοῦ ὀρθοδόξου πνεύματος, τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας. Ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία καὶ τὸ πανορθόδοξον δύνανται νὰ βασίζωνται εἰς ὅσα ὀρθο-

327. Πλείονας πληροφορίας περὶ τοῦ Καθηγητοῦ Ἐμμ. Φωτιάδου καὶ τοῦ συγγραφικοῦ αὐτοῦ ἔργου ἰδὲ ἐν Β. ΣΤΑΥΡΙΑΔΟΥ, ἐθ' ἀνωτ., σσ. 71-73.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 192 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 τεύχους.

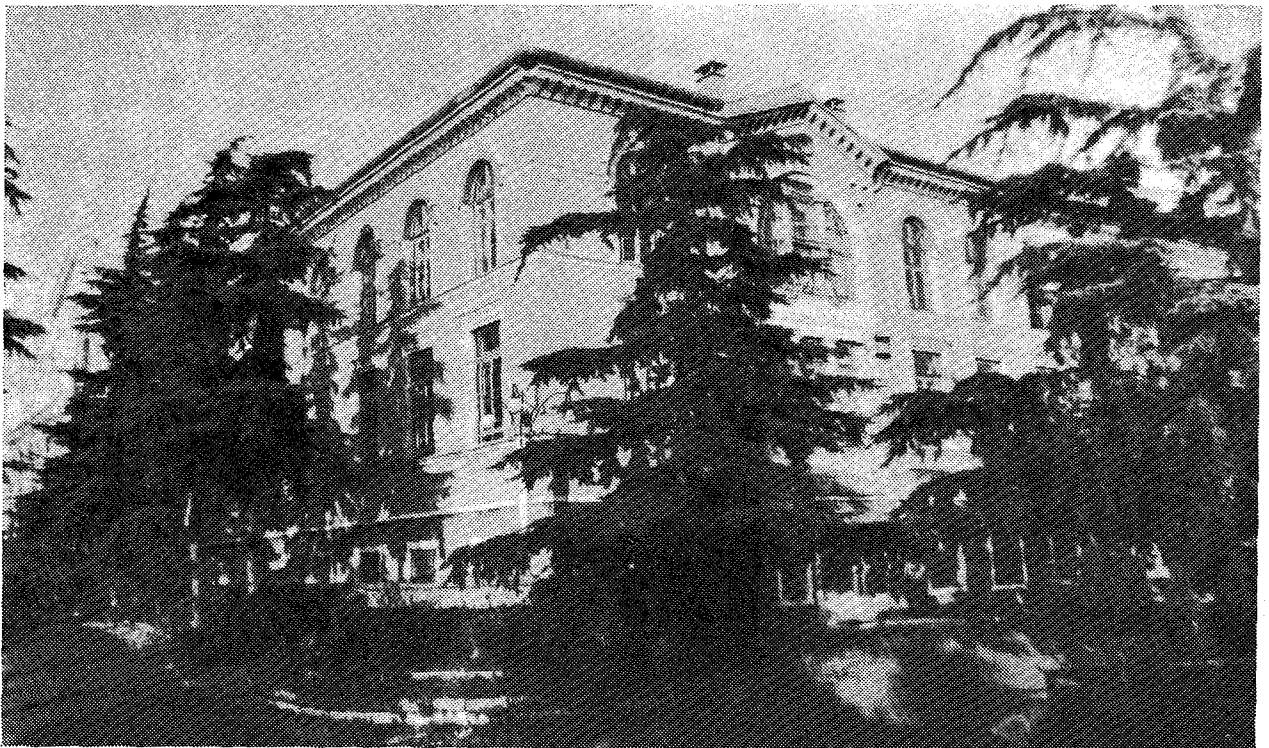
δόξως εἶπε καὶ ἔγραψε, λέγει καὶ γράφει ὁ σοφὸς ἐπιστήμων καὶ Καθηγητὴς Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης. Εὐτυχεῖς ὅσοι τὸν γνωρίζουν, συνεργάζονται καὶ συμπορεύονται θεολογικῶς μαζί του. Ἰδιαιτέρως ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ του, οἱ ὁποῖοι ηὔτυχῆσαμεν νὰ ἀκούσωμεν ἑρμηνευόμενα τὰ ἱερά γράμματα καὶ τὴν ἱερὰν Παράδοσιν ἐκ τοῦ στόματός του, διατηροῦμεν καὶ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸν σεβασμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἀμείωτον πρὸς τὸν διδάσκαλόν μας Ἐμμ. Φωτιάδην, ὅστις εἰς τὰς κατ' ἰδίαν συνομιλίας δὲν εἶναι ὁ αὐστηρὸς τῆς ἔδρας καὶ τῶν ἐξετάσεων καθηγητὴς, ἀλλ' ὁ λιτὸς καὶ γλυκὺς, ὁ πρᾶος καὶ ἐπιβλητικὸς, ὁ εὐγενὴς καὶ καταδεκτικὸς, ὁ ὑπομονετικὸς καὶ λίαν διακριτικὸς πατέρας.

4. Ἀριστείδης Πασαδαῖος (1912—).

Οὗτος καίτοι ἐδίδασκε μόνον ἓνα μάθημα εἰς τὸ Θεολογικὸν τμήμα, τ.ἔ. τὴν Χριστιανικὴν τέχνην καὶ αἰσθητικὴν, ἐν τούτοις ἄφησε ἀνεξίτηλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς συγκεκριμένης προσωπικότητος εἰς ἡμᾶς τοὺς μαθητάς του. Τοῦτο δὲ διότι οὗτος ὑπῆρξεν ὀλοκληρωμένος πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὅστις ἐγνώριζε νὰ χειραγωγῇ καὶ νὰ προβληματίσῃ τὸν ἀκροατὴν του καθιστῶν τοῦτον κοινωνὸν τῆς διδασκαλίας του διὰ τῆς ὁποίας ἐξέφραζε κατὰ τρόπον ἄριστον καὶ εὐληπτον τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἀναπτυσσομένας ἰδέας περὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς αἰσθητικῆς.

Ὅπως τὸ ἀντικείμενον τῆς διδασκαλίας του δὲν ἦτο κάτι τι τὸ ἀφηρημένον ἀλλὰ τὸ συγκεκριμένον, τὸ ἀπλοῦν ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸ ἰδεῶδες, τὸ μοναδικὸν καὶ ἀνεπανάληπτον, οὕτω καὶ ὁ ἴδιος ἦτο πάντοτε ἀπλοῦς, ταπεινός, συνετός, εὐγενέστατος, λεπτὸς εἰς τοὺς τρόπους, διακριτικὸς εἰς τὰς τυχόν παρατηρήσεις του καὶ πολὺ ἀνθρώπινος εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς κοινωνικὰς αὐτοῦ σχέσεις. Ἡ τέχνη εἶναι ἓνας πολὺ εὐαίσθητος τομεὺς τῶν ἀνησυχιῶν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, τὸν ὁποῖον ὁ καθηγητὴς Πασαδαῖος ἐξέφραζε καὶ μετέδιδεν εἰς ἡμᾶς διὰ τῆς εὐθυβολίας τοῦ λόγου του, ὁ ὁποῖος, σὺν τοῖς ἄλλοις, διεκρίνετο διὰ τοὺς ἤχους καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῶν λέξεων καὶ φράσεων, ὡς καὶ διὰ τὴν γλωσσοπλαστικὴν νεοελληνικὴν φαντασίαν του, ἣ ὁποία μαρτυρεῖ τρανῶς περὶ τοῦ βαθέος αἰσθητηρίου τῆς αἰσθητικῆς του. Ἀπώτερος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας του ἦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα ἡμῶν με νέαν καλλιτεχνικὴν αἴσθησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ καταδείξῃ εἰς ἡμᾶς τὸ ἀληθές τοῦ λόγου τοῦ Ἐγγέλου, ὅτι «τέχνη καὶ φιλοσοφία εἰς τὴν οὐσίαν εἶναι λατρεία τοῦ Θεοῦ, εἶναι διακονία πρὸς τὸν Θεόν».

Ὁ Ἀρ. Πασαδαῖος ὡς λογοτέχνης, ὡς πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὡς βυζαντινολόγος καὶ ἰδία ὡς ἄνθρωπος τῆς τέχνης, ἤγγιζε τὰ εὐπαθέστερα σημεῖα αὐτῆς καὶ καθίστα τὸν ἑαυτόν του ἐξομολογητὴν καὶ ἀπολογητὴν παντὸς δημιουργοῦ ἔργου τέχνης, ἣ ὁποία, ὡς γνωστὸν, δὲν ἔχει σύνορα. Εἰς τὴν πρᾶξιν του δὲ αὐτὴν κυρίως

Μερικὴ ὄψις τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κτιρίου τῆς Σχολῆς καὶ ὁ γραφικὸς δρόμος (διάδρομος), ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ εἰς τὴν κεντρικὴν αὐτῆς εἴσοδον.

Μερική όψη τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κτιρίου τῆς Σχολῆς μετὰ τοῦ κήπου αὐτῆς.

κυριαρχεῖ ἡ γονιμότητα τῆς σκέψεως καὶ κρίσεώς του, ὡς καὶ ἡ ψυχικὴ του εὐφορία, ἡ ὁποία ἐκφράζεται διὰ μιᾶς θερμῆς καὶ ρεούσης ποιητικῆς γλώσσης ὡς καὶ δι' ἐνὸς ὑψίστου λυρισμοῦ, ὁ ὁποῖος διακρίνει τὰς ἐπισημονικὰς αὐτοῦ μελέτας, τὰς ἀναφερομένας κυρίως (α) εἰς τὴν αἰσθητικὴν θεώρησιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, (β) εἰς τὸ φαινόμενον τῆς τέχνης ὡς φιλοσοφίας τῆς τέχνης καὶ αἰσθητικῆς, καὶ (γ) εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην³²⁸.

Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ καθηγητοῦ Πασαδαίου εἶναι ἀπὸ εὐαισθησίαν καὶ εὐσυγκινησίαν αἰσθητικὰ καλλιεργημένα. Ἐγνώριζε νὰ ἐκδηλώνῃ εἰς ὅλους ἡμᾶς τοὺς μαθητάς του τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης του μέσω τῆς γλώσσης τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πλαστικότητος τοῦ λόγου.

Ἡ τόσον εὐχάριστος διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Χριστιανικῆς Τέχνης, συνδυαζομένη μετὰ τὴν μαγνητικὴν προσωπικὴν του ἐμφάνισιν, ἐδημιούργει ἀνατάσεις εἰς τὰ παιδικὰς μας ὑπάρξεις καὶ ὠδήγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν «καθάρσιν», ὅπως γράφει ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν «Ποιητικὴν» του. Εἰδικώτερον, ἔχων πλήρη συνείδησιν τῆς εἰδικῆς ἀποστολῆς τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς καὶ ἀναλύων τὸ μεγαλεῖον

τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης μετὰ τὰς ἐξαύλωμένας μορφὰς τῶν ἀγίων προσεπάθει νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν πλατωνικὴν ἐπιθυμίαν «εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ἀνθρώπων ὁμοιοῦσθαι Θεῷ».

Ὁ Ἀρ. Πασαδαῖος οὐχὶ μόνον ὡς καθηγητῆς ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρχιτέκτων προσέφερον εἰς τὴν κατὰ Χάλκην Ἱερὰν Θεολογικὴν Σχολὴν καὶ ἔθεσε τὴν προσωπικὴν του σφραγίδα εἰς ἅπαντα γενικῶς τὰ ἔργα συντηρήσεως, ἐξωραϊσμοῦ καὶ λειτουργικότητος τοῦ κτιρίου τῆς Σχολῆς εἰς τρόπον ὥστε ἡ συμβολὴ του νὰ ἐπεκτείνεται ἐπὶ ἀμφοτέρων, τόσον τοῦ ἐμφύχου ὕλικου τῆς Σχολῆς ἡμῶν τῶν μαθητῶν του, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἀψύχου ἀλλὰ καὶ τῆς τόσον ἐμπνευστικῆς καὶ ἐπιβλητικῆς ἱερᾶς στέγης τῆς Σχολῆς.

Σήμερον μετὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπομάκρυνσίν του — ἐπειδὴ ἔκλεισεν ἡ Σχολὴ — ἀπὸ τῆς ἑδρας, ἀσχολεῖται καὶ ἤδη εὐρίσκεται εἰς τὸ τέλος μιᾶς ἀξιολόγου συγγραφῆς τῆς ἱστορίας τῆς Σχολῆς, ἔργον τὸ ὁποῖον εἶχε συλλάβει ὡς ἰδέαν καὶ σκοπὸν ἤδη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς καθηγεσίας του.

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Μητροπολίτης Περιστερίου

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ (ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ) ΖΑΦΕΙΡΗΣ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

328. Περὶ τοῦ συγγραφικοῦ ἐν γένει ἔργου τοῦ καθηγητοῦ Ἀ. Πασαδαίου ἰδὲ Β. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, μνημ. ἔργ., σσ. 74-76.

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ*

Ἡ ὀρθή κατὰ Θεὸν λατρεία, κατὰ ταῦτα, ἀφαιρεῖ ὅ,τι «εἰδεχθὲς» ἀλλοιώνει τὸ κάλλος, τὴν πραγματικότη-
τα τοῦ ἀνθρώπου; ὅ,τι δηλαδή ἡ Γραφή καλεῖ τὸ «κατ'
εἰκόνα». Ἐδρῖσκόμεθα εἰς κατάστασιν ἀλλοιώσεως, παρα-
μορφώσεως, ἀπατηλῆς ἐμφανίσεως. Γρηγόριος ὁ Νύσσης
λέγει:

«Διὰ τοῦτο πολλάκις ἀγγοεῖσθαι ποιεῖ τὸ θεῖον
δῶρον ἢ περὶ ἡμᾶς ἀθλιότης, ὅσον προσωπεῖον εἰδε-
χθὲς τῷ κατ' εἰκόνα κάλλει τὰ πάθη τῆς σαρκὸς
ἐπιπλάσσουσα»¹¹.

«Ὁ τῆς ἀμαρτίας ρύπος τὸ ἐπὶ εἰκόνας κάλλος
ἠχρεῖωσε»¹².

Τὸν ἀναπλαστικὸν καὶ διορθωτικὸν χαρακτήρα τῆς
λειτουργικῆς ζωῆς ἀναπτύσσει Γρηγόριος ὁ Νύσσης ὁσά-
κις σχολιάζει τὰ περὶ «ἀγάπης» χωρία τοῦ εὐαγγελιστοῦ
Ἰωάννου. Ἡ ἔμπρακτος ἀγάπη μεταμορφώνει τὸν ἄν-
θρωπον. Ἀπὸ ἐγωπαθῆ, ἐσωστροφικὸν τοῦ ἀνοίγει διά-
πλατα τοὺς χώρους τῆς ψυχῆς του ὥστε νὰ δεχθῆ τὸ
μοίρασμα, τὴν κοινωνίαν, τὴν συμμετοχὴν καὶ τῶν ἄλ-
λων εἰς ὅσα ἀγαθὰ ἔλαθε παρὰ Θεοῦ, ὕλικά ἢ πνευμα-
τικά:

«Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», φησί. «Τοῦτο καὶ ἡμέ-
τερον πεποίηται πρόσωπον ὁ τῆς φύσεως πλάστης.
Ἐν τούτῳ γάρ, φησί, γίνονται πάντες, ὅτι μαθη-
ταί μου ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Οὐκοῦν μὴ
παρούσης ταύτης, ἅπας ὁ χαρακτήρ τῆς εἰκόνας
μεταπεποιήται»¹³.

Ὁ χριστοκεντρικὸς χαρακτήρ τῆς Ὑμνογραφίας ὁ-
φείλεται εἰς τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ὁ Ἰησοῦς
εἶναι Θεὸς ἀληθινός, ἴσος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὁμοούσιος
μὲ τὴν Τριαδικὴν Θεότητα. Ἀπεκαλύφθη ἱστορικῶς εἰς
μίαν χρονικὴν περίοδον διὰ ν' ἀποδείξῃ τὸ μέγεθος τῆς
ἀγάπης τοῦ Πατρὸς πρὸς τὰ δημιουργήματά του. Αὐτὴν
τὴν ἐμπειρίαν εἶχον ζωηρότατα οἱ πρῶτοι χριστιανοί.
Καὶ αὐτὸ τὸ δίωμα συνεχίζει νὰ προσφέρῃ ἡ Ἐκκλησία
μὲ τὴν λειτουργικὴν ζωὴν. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος
εἶχε συνηθίσει εἰς περιοδικὰ ἐμφανίσεις «υἱῶν θεῶν»,
δηλαδή θεοποιηθέντων ἀνθρώπων. Ἐὰν λοιπὸν ἡ μετὰ
τὴν Πεντηκοστὴν εὐχαριστιακὴ σύναξις δὲν ἐτόνιζε μὲ
ἔμφασιν εἰς τὰ λειτουργικὰ κείμενα ὅτι ὁ Χριστὸς «εἶναι
φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ», κατὰ
τὴν ὁρολογίαν τῆς ἐν Ν:καίᾳ Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου,
πολλοὶ θὰ παρερμήνευον τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ. Μετα-

ξὺ τοῦ λαοῦ ἀσφαλῶς ἀρκετοὶ θὰ ἦσαν ἐπηρεασμένοι ἀπὸ
«θεότητος» ὅπως ὁ Ἀσκληπιός, Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς,
σύγχρονος τοῦ Ἰησοῦ, ἰσχυρίζομενοι ὅτι ἦσαν θεοεἰδεῖς
ἦρωες, ἡμίθεοι. Ἡ Ἐκκλησία ἐλάτρευε Ἐκείνον ὅστις
κατὰ τὸν ἀπ. Παῦλον κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος.
Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνέτρεψαν τὴν πλάνην τοῦ
Ἀρείου οἱ 318 Πατέρες τῆς ἐν Ν:καίᾳ Συνόδου.

Διὰ τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο
ἡμίθεος. Δὲν ἦτο ἄνθρωπος θεοποιηθείς, ἀλλὰ Θεὸς ἐκάν-
θρωπήσας καὶ σάρκα λαβὼν. Θεὸς σαρκωθεὶς, ὁ Λόγος
ὁ ἀχώρητος ἐχώρησεν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Παρθένου.
Σὰρξ ἐγένετο ὡς εἰς ἕξ ἡμῶν. Χωρὶς τοιαύτην τοποθέ-
τησιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ κέντρον τῆς Λατρείας ὑπῆρχε
κίνδυνος ἢ πίστις νὰ κατανήσῃ δυαδικὴ καὶ ὄχι τρια-
δική. Ἐὰν πάλιν ἡ φανέρωσις τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ πε-
ριωρίζετο ὡς μία ἱστορικὴ ἐκδήλωσις μεμονωμένη, γνω-
στὴ εἰς τὸν στενὸν κύκλον τῶν ἀκολούθων του, ὡς Ἰη-
σοῦς ἀπλῶς κατὰ σάρκα υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἀπεκλείον-
το αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ ἀπὸ τοῦ νὰ γευθοῦν τὰ ἀγαθὰ
τοῦ λυτρωτικοῦ του ἔργου. Ἐδῶ ὑπεισέρχεται ἡ συμβο-
λὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Βεβαίως τοῦ λόγου τὸ ἀσφα-
λές. Μένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγγυᾶται ὅτι συνδέεται διὰ
παντός μὲ τοὺς πιστοὺς του. Ὁ Ἰησοῦς ζῆ, στηρίζει,
ἀγιάζει, συνεχίζει τὸ ἀγιαστικὸν ἔργον διὰ τῶν Μυστη-
ρίων. Ζωοποιεῖ, θεοποιεῖ, χριστοποιεῖ ὅσους εἶναι ἠνω-
μένοι μετ' Αὐτοῦ εἰς τὴν λατρείαν. Ἡ κοινωνία των μετ'
Αὐτοῦ ὁδηγεῖ καὶ εἰς κοινωνίαν μετ' ἀλλήλων. Κάθετος
ἐνότης μὲ ὀριζοντίαν ἐνότητα.

Ἡ κοινωνία αὐτὴ εἶναι ἀδιάσπαστος. Ἀρχίζει εἰς τὴν
παρούσαν ζωὴν διὰ νὰ συνεχίζετα ἀτελευτήτως εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἐκπηγάζει δὲ ἀκριβῶς ἡ σωτηριο-
λογία αὐτὴ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι πρό-
σωπον. Ὁ πολὺς κόσμος δυσκολεύεται ν' ἀντιληφθῆ τὴν
μεγάλην σημασίαν σήμερον τοῦ ὅρου «πρόσωπον» ὅπως
ἦτο καὶ ἀπησχόλησε ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μ. Ἀθανασίου
καὶ τῶν Πατέρων. Ἐπρεπε σαφῶς νὰ ὑπογραμμισθῆ ὅτι
ἡ θεότης του δὲν εἶναι στατικὴ καὶ ἐσωστροφικὴ ἀλλὰ
μεταδοτικὴ, δυναμικὴ, μεταμορφωτικὴ. Συνέπερα τού-
του εἶναι ὅτι ὁ πιστὸς εἶναι μεθεκτός, ἀγιάζεται καὶ θεο-
ποιεῖται. Ὁ ἱ. Αὐγουστίνος δι' αὐτὸ λέγει: «Τότε μόνον
μετέχεις τῆς Τριάδος, ὅταν μετέχῃς τῆς ἀγάπης».

Ο ΘΕΟΣ ΟΜΙΛΕΙ

Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὴν ζωὴν κάθε
ἀτόμου ξεχωριστά, ὁ Θεὸς ἐκδηλώνει τὴν ἀπόλυτον ἐξου-
σίαν του ἐπὶ τῆς δημιουργίας. Ἐμφανίζει τὴν προσωπι-
κότητα καὶ τὴν θεϊαν ὄντοτήτά του καὶ μὲ τὸν λόγον.
Δὲν σιωπᾷ, δὲν ἀποφεύγει τὸν διάλογον. Ὁμιλεῖ. Πάν-
τοτε ὁ προφορικὸς λόγος χαρακτηρίζει ἕνα πρόσωπον.
Παραμένει τὸ αἰώνιον διακριτικὸν τοῦ σκέπτεσθαι. Ἡ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 196 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 τεύχους.

11. Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. PG. 44,193.

12. Εἰς τοὺς Μακαρισμούς. PG. 44,1197.

13. Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου. PG. 44,137.

σκέψης προηγεῖται: τῆς ὁμιλίας. Ὁ λόγος ἐξωτερικεύει: τὴν προϋπάρχουσαν σκέψιν καὶ ἀποδίδει: γὰρ μεταβιβάσθη ἕνα στοχασμὸν εἰς ἕνα ἄλλο πρόσωπον. Ἴσως καὶ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν συχνὰ ὁ Χριστὸς καλεῖται Λόγος. Κατὰ ταῦτα, ὁ Θεὸς ἀνακοινῶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰς σκέψεις του, τὸ θέλημά του. Αὐτὰ ὅλα εἰς τὸ σύνολόν τους ὀνομάζονται: «λόγος Θεοῦ». Καὶ αὐτὸς ἀκριδῶς ἔγινε προστιτὸς διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τόσον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰσραὴλ, ὅσον καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Εἰς τὴν Ἐξοδὸν ἀναφέρεται: ὅτι ὁ Μωυσῆς ὁμιλεῖ καὶ ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ ἀπαντᾷ μὲ μίαν φωνήν:

«... ἐγένοντο δὲ αἱ φωναὶ τῆς σάλπιγγος προβαίνουσαι ἰσχυρότερα: σφόδρα ἠέλει, ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίνατο αὐτῷ φωνῇ...» (Ἐξ. 19,19).

Ἐνωρίτερον ἀκόμη ὁ Μωυσῆς εἶχεν ἀκούσει: μίαν φωνὴν γὰρ τὸν καλῆ ἀπὸ ἕνα ἀφλεκτον θάτον:

«... ὡς δὲ εἶδε Κύριος ὅτι προσάγει: ἰδεῖν, ἐκάλεισεν αὐτὸν ὁ Κύριος ἐκ τοῦ θάτου λέγων ἄνω Μωυσῆ, Μωυσῆ. Ὁ δὲ εἶπε: τί ἐστίν;...» (Ἐξ. 3,4).

Ὁ Προφήτης Ἠλίας ἀκούει: τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ (Βασ. Γ', 19,12):

«καὶ μετὰ τὸν συσσεισμὸν πῦρ, οὐκ ἔν τῷ πυρὶ Κύριος. Καὶ μετὰ τὸ πῦρ φωνὴ αὔρας λεπτῆς, κακεὶ Κύριος...».

Εἰς τὰ Εὐαγγέλια ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ ἐξ οὐρανοῦ κατὰ τὸ Βάπτισμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν Μεταμόρφωσίν του (Λουκ. 3,22, Ματθ. 17,5):

«... καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι λέγουσαν: σὺ εἶ ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ εὐδόκησα...»

«... καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα: οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδδόκησα...».

Ἄλλ' ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ καὶ δι' ἄλλων ἀνθρώπων. Δανείζεται: τὰ ἀνθρώπινα χεῖλη. Καταφεύγει: εἰς τὴν γλῶσσαν τους. Τοὺς ἀναθέτει ἐντολὴν γὰρ ὁμιλήσων ἐκ μέρους του (Ἐδρ. 1,1. Πρ. 3,21. Λκ. 1,70). Οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ, φερέφωνα καὶ κήρυκός του, δι' ἐκτάκτου ὁράματος γίνονται: ὄργανα τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁ Μωυσῆς, ὁ Ἰωάνης, ὁ Ἠσαΐας, ὁ Ἀμώς, ὁ Ἰερειμίας. Πολὺ συχνὰ συναντᾶται ἡ φράσις: «Τάδε λέγει Κύριος». Ὁ Μωυσῆς δὲν γνωρίζει: κατὰ ποῖον μυστηριώδη τρόπον ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωκε τὴν ἐντολήν. Περιορίζεται: ἀπλούστατα γὰρ δηλώσθη, ὅτι ὁ Κύριος τοῦ ἐνεπιστεύθη δύο πλάκας λιθίνας γραφείσας ἀπὸ τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ (Δευτ. 9,10). Καὶ ὅταν ὁ Βαλτάσαρ εἶδε τὴν γραφὴν ἐπὶ τοῦ τοίχου, τότε ὁ Δανιὴλ τὴν ἐρμηνεύει: κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον:

«... καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθη, καὶ τὰ σκεύη τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἤνεγκαν ἐνώπιον ἐνώπιόν σου, καὶ σὺ καὶ οἱ μεγιστᾶνες σου καὶ αἱ παλλακαὶ σου καὶ αἱ παράκοιτοί σου ὄνον ἐπί-

γατε ἐν αὐτοῖς, καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς καὶ ἀργυροῦς καὶ χαλκοῦς καὶ σιδηροῦς καὶ ξυλίνοους καὶ λιθίνοους, οἳ οὐ βλέπουν καὶ οἳ οὐκ ἀκούουσιν καὶ οὐ γινώσκουσιν, ἤνεσας καὶ τὸν Θεόν, οὗ ἡ πνοὴ σου ἐν χειρὶ αὐτοῦ καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ σου, αὐτὸν οὐκ ἐδόξασας. Διὰ τοῦτο ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἀπεστάλη ἀστράγαλος χειρὸς καὶ τὴν γραφὴν ταύτην ἐνέταξε...» (Δαν. 5, 23-24).

Ἐγνωεῖται: ὅτι σπανίζουσι αἱ περιπτώσεις διασώσεως λέξεως πρὸς λέξιν πιστῆς ὑπαγορεύσεως ἐνὸς θεοῦ κειμένου. Ὁ Μωυσῆς ἀναφέρει:

«... Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωυσῆν ἄνω γράψον σεαυτῷ τὰ ρήματα ταῦτα ἐπὶ γὰρ τῶν λόγων τούτων τέθειμά σοι διαθήκην καὶ τῷ Ἰσραὴλ...» (Ἐξ. 34,27).

Ὁ Ἰερειμίας μνημονεύει ἕνα παρόμοιον περιστατικόν (Ἰερ. 29, 7-8):

«Τάδε λέγει Κύριος: οὐκ ἔστιν ἔτι σοφία ἐν Θαιμᾶν, ἀπώλετο δουλὴ ἐκ συνετῶν, ὄχιστο σοφία αὐτῶν, ἠπατήθη ὁ τόπος αὐτῶν. Βαθύνετε εἰς κάθισιν οἱ κατοικοῦντες ἐν Δαυὶδ, ὅτι δύσκολα ἐποίησεν ἡγαγον ἐπ' αὐτὸν ἐν χρόνῳ, ᾧ ἐπεσεσφάμην ἐπ' αὐτόν...».

Ὁ Δανιὴλ λαμβάνει τὴν ρητὴν ἐντολήν:

«... καὶ σὺ, Δανιὴλ, ἐμφραξον τοὺς λόγους καὶ σφράγισον τὸ βιβλίον ἕως καιροῦ συντελείας, ἕως διδασχῆς: πολλοὶ καὶ πληθυνθῆ ἡ γνώσις...» (Δαν. 12,4).

Ὁ Ἰωάννης ἀκούει: τὸν Ἰῶν τοῦ ἀνθρώπου γὰρ τοῦ λέγει:

«... γράψον οὖν ἃ εἶδες, καὶ ἃ εἰσι καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι μετὰ ταῦτα...» (Ἄποκ. 1,19).

Ὁ Θεὸς ζῆ, συνεχίζει γὰρ ὁμιλῆ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Του. Μὲ ἄλλες λέξεις, πρέπει ὁ πιστὸς γὰρ ξεκαθαρίσῃ τὴν πίστιν του καὶ τίς σχέσεις του μέσα στὸ ἀχανές αὐτὸ σύμπαν. Ἐάν πιστεύῃ ὅτι στὸ παρελθὸν ὁ Θεὸς ἐπενέδανε καὶ ἀπεδείκνυε τὸ συνεχές πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐνδιαφέρον του, δὲν εἶναι δυνατόν ὡς Θεὸς τώρα γὰρ σιωπήσῃ καὶ γὰρ παύσῃ τὸν διάλογον καὶ τὴν ἐπικοινωνίαν. Ἀκριδῶς αὐτὸ συμβαίνει: εἰς τὴν λειτουργικὴν συναξίν, ὅπου ἡ λατρεία συνδέει τὸν Πλάστην μὲ τὸ πλάσμα του. Αὐτὴν τὴν πραγματικότητα ἀκριδῶς ἐκφράζουσι οἱ σχετικοὶ ὕμνοι: τῆς Ἐκκλησίας. Σταχυολογοῦμεν μερικῶς:

Στιχηρὸν ἀναστάσιμον Ἑσπερ. ἦχος πλ. δ'.

«Ἀφράστως σαρκοθεῖς, φύσει Θεὸς ὑπάρχων καὶ φύσει γενόμενος ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς.

Οὐκ εἰς δυάδα προσώπων τεμνόμενος,
ἀλλ' ἐν δυάδι φύσεων ἀσυγχύτως γνωριζόμενος».

Μακαρισμοί, ἤχος θαύρος.

«Φῶς ὁ Πατήρ, φῶς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος
φῶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀλλ' ἐν φῶς τὰ τρία.
Εἷς γὰρ Θεὸς ἐν τρισὶν μὲν προσώποις,
μᾶ δὲ φύσει καὶ ἀρχῇ,
ἀτιμητος, ἀσυγχυτος πέλων, προαιώνιος».

Μεταμόρφωσης ἔσπερ. ἰδιόμελον, ἤχος δ'.

«Οἵτινες (ἀπόστολοι) τὴν ἀκτίνα τοῦ προσώπου
σου μὴ φέροντες καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν χιτῶ-
νων σου ἐπὶ πρόσωπον εἰς γῆν κατεβαρύνοντο.
Οἱ καὶ τῇ ἐκστάσει συνεχόμενοι, ἐθαύμαζον...».

Ἡ ἀξία τῶν αἰσθητικῶν σημείων

Ὅσονδήποτε ἀσήμαντα καὶ ἂν θεωροῦνται τὰ ὕλικά
στοιχεῖα καὶ ὠρισμένοι χειρονομία παίζουν μεγάλο ρό-
λον στὴν ζωὴ. Συχνὰ εἶναι πιὸ εὐγλωττα ἀπὸ τὸν ἀνθρώ-
πινο λόγο. Συμπληρώνουν τὸν λόγο, διότι ὁ λόγος εἶναι
πτωχός, ἔχει τοὺς περιορισμούς του. Ἡ μητέρα ὅταν ἀγ-
καλιάζει τὸ παιδί της λέγει: ὅσα ὄλο: οἱ λόγοι μαζί ἀδυ-
νατοῦν νὰ εἰποῦν.

Ἡ φύσις εἶναι γεμάτη μηνύματα, συμβολικά καὶ μὴ.
Ἡ φύσις δὲν σταματᾷ νὰ μᾶς στέλλη μηνύματα. Τὸ δέν-
δρον σείεται. Τὸ πουλὶ πετᾷ χαμηλά. Τὰ δάση εἶναι γε-
μάτα κίνησι. Ὅλα αὐτὰ θέλουν νὰ μᾶς ποῦν κάτι, μὲ
ἄλλη ὅμως γλῶσσα. Τί εἶδους μηνύματα εἶναι αὐτά; Δὲν
εἶναι τόσο εὐκόλο νὰ τὰ γνωρίζουμε πάντοτε. Βεβαίως
ἢ ἀφέλεια καὶ ἢ καλοπροαίρετος χωρική σκέψις, θαύ-
τατα ριζωμένη στὴν προφορική παράδοσι: εἶναι: πλουσία
σὲ ἐρμηνεῖες πάντοτε γραφικῆς, πολλές φορές ὅμως κά-
πως υπερβολικῆς καὶ ἀνακριθεῖς. Πάντως ὁ χωρικός ζῆ
πολὺ πιὸ κοντὰ στὴν φύσι: καὶ ἀναγνωρίζει: τί κρύβεται
πίσω ἀπὸ πολλὰ φαινόμενα. Στὴν ζωὴ τῶν πόλεων τὸ
θέμα παρουσιάζεται: διαφορετικά. Τὰ μηνύματα εἶναι: ὀλι-
γώτερον συχνὰ διὰ τὸν ἄνθρωπον τῶν πόλεων, σπανί-
ζουν. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἀναγγέλλουν ὅτι: κάτι πρόκειται
νὰ συμβῆ, ὅτι: ἐπικρατεῖ ἀλλαγὴ, μεταβολή. Τὰ πρό-
δρομα σημεία τοῦ θυμοῦ εἶναι: φανερά καὶ προηγούμενα:
τῆς ἐκρήξεως τοῦ ὀργισμένου. Καὶ ἡ εὐγένεια, χωρὶς
τὴν ὁποία δὲν θὰ ὑπῆρχε κοινωνία, δὲν εἶναι τίποτε ἄλ-
λο ἀπὸ ἓνα φιλικὸν συμβιβασμὸν καὶ μίαν διευθέτησιν
τῶν σημείων πού ἀφήνουν νὰ ἐννοηθῆ ὅτι, πρὸς τὸ πα-
ρόν, ἐπιθυμοῦμε τὴν ἀποφυγὴν τῆς δίξας. Ἐν ὀλίγοις, σὲ
κάθε περίπτωσι: τὸ σημεῖον, μία ὠρισμένη χειρονομία,
προηγούμενα: τῆς αἰσθήσεως, τῆς πλήρους πράξεως. Τοῦ-
το ἀκριβῶς ἀποδεικνύει τὸ λάθος ἐκείνων πού φαντάζον-
ται: ὅτι: τὸ σημεῖον δὲν εἶναι: τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ περί-
δλημα μᾶς ἰδέας μόνον ἢ ἐνδὸς αἰσθήματος πού κάποτε
προὔπηρχε.

Ὅποιος θὰ θελήσῃ νὰ υπερασπίσῃ τὴν πρότασιν ὅτι:
τὸ σημεῖον κάμνει: συγκεκριμένη μίαν αἰσθησιν, δὲν εἶ-

να: μακρὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, διότι: δὲν εἶναι: μία μηχαν-
νική κίνησις, ἀλλὰ συνδέεται μὲ τὸν τρόπον ζωῆς, ἐρμη-
νεύει: κρυμμένα αἰσθήματα. Εἶναι, στὴν πραγματικότητα,
ἢ ἀνατροπὴ τῆς ἰσχυροῦς, ἐπικρατοῦς ἰδέας ὅτι: τὸ
σημεῖον δὲν εἶναι: ἢ σκια τῆς αἰσθήσεως καὶ
μόνον, ἢ ἐξωτερικεύσις μᾶς ἐσωτερικῆς καταστάσεως.
Ὅμως, σὲ μὴ περιφρημὴ σελίδα του, ὁ Πασκάλ, μᾶς εἶχε
προειδοποιήσει, τί ἐπίδρασιν ἐξασκοῦν ὠρισμένοι: ἐξωτε-
ρικοί συνήθειαι, ὅταν συνεβούλευε νὰ τηρεῖται: τὸ σημεῖον
τοῦ σταυροῦ καὶ ἢ χρήσις τακτικώτατα τοῦ ἀγιασμοῦ.

Εἶναι ἴδιον, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ὑπερη-
φάνειας νὰ ἀρνήται: τίς ἐξωτερικῆς ἐκδηλώσεις καὶ ν'
ἀναγνωρίζῃ τὴν ἐκφραστικὴν τὸς δύναμιν, ὑπὸ τὸ πρό-
σχημα ὅτι: μόνον αἱ ἐσωτερικῆς διαθέσεις ὑπολογίζονται.
Πολὺ χαρακτηριστικὰ καὶ ὠραία ὁ ποιητὴς Reverdy
ἔλεγε: «Δὲν ὑπάρχει: ἀγάπη. Ὑπάρχουν μόνον ἐνδείξεις
τῆς ἀγάπης». Πράγματι: μία ἀγάπη ἐκφράζεται, ἄλλως
οὔτε κἀν ὑφίσταται. Τὸ ἴδιο ἰσχύει: καὶ διὰ τὴν πίστιν.
Ἡ πίστις: χωρὶς συγκεκριμένα ἔργα, ἀργὰ ἢ γρήγορα
ἐξατμίζεται, διαλύεται.

Μποροῦμε νὰ πᾶμε ἀκόμη πιὸ μακρὰ καὶ νὰ σκε-
φθοῦμε: ὅτι: αἱ πράξεις, ὅσον ἀπλῆς καὶ ἂν εἶναι, γεννοῦν
καὶ ἀναπτύσσουν αἰσθήματα τὰ ὅποια εὐρίσκονται ἀκόμη
εἰς ἐμβρυώδη κατάστασιν. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι: ἀδι-
κων νὰ περιφρονοῦμε τὸν τύπον, τοὺς συμβολισμούς, τίς
ἐξωτερικῆς συνήθειες, τίς λειτουργικῆς ἐκδηλώσεις. Ὅ,τι
δὲν συνοδεύεται: μὲ ὕλική πράξι: καὶ ἐκδήλωσι: εἰς συγκε-
κρίμενην μορφήν, θὰ καταστήσῃ ἀφηρημένη ἰδέα, χωρὶς
νὰ ἔχη σχέσιν μὲ τὴν ζωὴ.

Κάθε ἐγκώμιον τοῦ αἰσθητοῦ σημείου, εἶναι μία ἀπο-
δοκιμασία, ἓνα ὄχι: μία ἀρνήσις εἰς τὸ ἐξᾶλλον ἀφηρη-
μένον, τὸ ὅποιον κάποτε μπορεῖ νὰ ἀποδῆ ἢ μεγαλύτερα
ἀπειλή διὰ τὸ πνεῦμα καὶ διὰ τὴν λατρείαν ἐν γένει.

Πνεῦμα καὶ σῶμα, κεχωρισμένα, δὲν ὑφίστανται:
πλέον. Δὲν εἶναι: παρὰ ἓνας σπινθήρ, αἰτία δημιουργίας,
θερμάνσεως τὸ πρῶτον καὶ ἓνα ράκος τὸ δεύτερον. Ἦνω-
μένα ὅμως ἀπαρτίζουν μίαν ὑπέροχην σύνθεσι. Τὸ μεγα-
λεῖον τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι: μία μηχανὴ ὑπο-
λογισμοῦ, ἔαν καὶ ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα του, μὲ τὰ μηνύ-
ματά του, τὸν κατευθύνουν.

Ἡ λειτουργία τῆς φύσεως, ἢ λειτουργία τῆς ἀγάπης,
ἢ λειτουργία τῆς πίστεως, ὅλες οἱ λειτουργίαι αὐτῆς εἶ-
ναι: ἀδελφές καὶ ἀλληλοσυμπληρώνονται. Ὅλες εἶναι:
ἀπαραίτητες εἰς τὸ πνεῦμα διὰ νὰ τὸ ἐμποδίσουν νὰ ἐξα-
σθενήσῃ, νὰ ἐξατμισθῆ, ἢ ἀκόμη ν' ἀπομονωθῆ, νὰ κλει-
σθῆ ἐρμητικὰ στὸ κελυφὸς του, ἀποκοκαμιμένο ἐντελῶς
ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς καὶ τῶν συμβαίνον-
των γύρω μας.

Στὴν καθημερινή μας ζωὴ, εἶναι: ἐξ ὀλοκλήρου ἀλη-
θές ὅτι: τὰ φαινόμενα ἐξαπατοῦν καὶ ὅτι: ἢ ὑποκρισία θα-
σιλεύει. Εἷς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸ οὐσιώδες, τὰ πράγματα
εἶναι: ὀλγώτερον ἀπλᾶ καὶ εἶναι: ἄκριτος δοθητικὸν ν'
ἀνατρέχομε εἰς τὰ μηνύματα καὶ στὰ συμβολικά σημεία
διὰ νὰ ἐγγίσωμεν τὸ ἀόρατον. Εἶναι: ἀπαραίτητον καὶ

χρήσιμον γὰ ὑπενθυμίσωμεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς ὅτι τὸ ἀπόλυτον ἀντικατοπτρίζεται στὴν μορφήν ἑνὸς προσώπου, ἀλλ' ἀκόμη πρέπει γὰ προστεθῆ ὅτι τὸ ἀπόλυτον εἶναι μία μορφή ἑνὸς προσώπου.

Μὲ τὴν ἐνοάρκωσιν τοῦ Ἰησοῦ τὸ ὑλικὸν στοιχεῖον παύει γὰ εἶναι ἀδιάφορον. Ὑπηρετεῖ τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Παῦλος μᾶς λέγει ὅτι ἐν Χριστῷ τὰ πάντα καινοποιούνται στὴν ὑλικὴ δημιουργίαν: «Ἀνακεφαλιώσασθαι τὰ πάντα ἐν Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς» (Ἐφ. 1,10). Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς δὲ προσθέτει ὅτι ὁ σαρκωθεὶς Λόγος ἤγνωσε τὰ αἰσθητὰ μὲ τὰ νοητὰ, διὰ τὸ ἀποδείξει ὅτι μία εἶναι ἡ φύσις τῶν δημιουργημάτων. «Ἦγνωσε τὴν κτιστὴ φύσιν μὲ τὴν ἄκτιστον κατὰ τρόπον ὑπερφυσικόν» (PG 90, 436AB).

Ἄλλοι πρέπει γὰ ἠμολογήσουμε ὅτι ἐπὶ τῆς τροχαίας κινήσεως ἀστυναμικὸς μὲ τὰ σήματα τῶν χειρῶν του καταφεύγει εἰς ἕνα εἶδος γλώσσης καταληπτῆς θαυμάσια ἀπὸ τοὺς ὀδηγοὺς καὶ τοὺς πεζοὺς. Ὁ διδάσκων μὲ σημαῖα πρὸς τοὺς κωφάλαλους ἀντικαθιστᾷ τὸν λόγον. Ἡ σημασιολογία σήμερον ἀντικαθιστᾷ τὸν λόγον.

Εἶναι ἀξιὸν προσοχῆς ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος προτρέπει τοὺς νέους γὰ προσέχουν ὄχι μόνον σοφοὺς λόγους, ἀλλὰ γὰ ὠφελοῦνται ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἑτεροπαρατηρησίαν. Τίποτε στὸν κόσμον δὲν εἶναι ἄχρηστο καὶ τυχαῖον. Ἄρκει γὰ τὸ προσέξωμε, γὰ τὸ παρατηρήσωμε. Πολλὰ γεγονότα θεωρούμενα ὡς «τυχαῖα», μικροπράγματα, «ἃ μὲν οὖν ἂν συντελεῖ πρὸς τοῦτον ἡμῖν» (2,10). Ἔνοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ «ἂν μέλλη πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν, ὠφέλειά τις ἔσεται» (2,38). Ὁ Μ. Βασίλειος διαβλέπει στὸν περίξ μας κόσμον μιὰ κοινὴ γλώσσα διδακτικῆ, μιὰ κίνησι ἐπικοινωνίας, ἐνημερώσεως, ἀλλὰ ἡ ὁποία συγχρόνως εἶναι καὶ γλώσσα ἐπίσης ἱεραρχικῆ. Ψυχὴ καὶ σῶμα, παρούσα ζωὴ καὶ αἰώνιος ζωὴ, τὸ κοινὸν καὶ τὸ ἰερὸν, καθένα μᾶς ὁμιλεῖ (2,23). Ἡ ἐσωτερικὴ ἀνωτέρευσις καὶ ψυχικὴ μόρφωσις ἀπαιτεῖ κατάλληλα «ἐκπαιδεύματα» ἢ «ἐπιτηδεύματα». Αὐτὰ ὑποδοθηθὸν στὴν πειθάρχῃσι τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὀδηγοῦν στὴν συμπλήρωσί τῆς, στὴν ὀλοκλήρωσι, στὴν τελείωσι, «παρασκευὴ ἐτέρου βίου» (2, 9-10).

Ἡ ἀσκησις, εἶναι σύνολον σωματικῶν στερήσεων. Ἐν τούτοις μᾶς γυμνάζουν, «τῷ τῆς ψυχῆς ὁμματι τῶς προγυμναζόμεθα» (2,30). Κάθε ἀσκησις συνεργάζεται καὶ βασίζεται εἰς ὀρισμένους «χειρονομίας, ὀρχήσεις», διότι καταλήγουν εἰς ἀγῶνας. Ὅλη ἡ ζωὴ μας εἶναι ἐπαφῆ, συνεργασία μὲ ὑλικά στοιχεία, μὲ τὰ μέλη τοῦ σώματός μας, διότι δι' αὐτῶν ἀποδύομεθα στὸν ἀγῶνα. «Πρὸ τῆς ἀγωνίας βίον μελέτην εἶναι τῆς ἀγωνίας», ὅπου ἀγωνία καὶ ἀγῶν εἶναι ταυτόσημα. Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται γ' ἀγνοήσωμε τὴν γοητεία, τὴν ἐπίδρασι, ἀλλὰ καὶ τὴν τυραννίαν τῶν ὑλικῶν μερῶν, λόγῳ τῆς ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ δὲν μένει κωφὴ καὶ ἀνάληπτος σὺς ἐκρηκτικὰς ἐκδηλώσεις

τοῦ σωματικοῦ στοιχείου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπιβάλλεται ἀντίστασις τῶν σωματικῶν ἀπολαύσεων, διότι γένοιν ἀταξίαν ἐσωτερικὴν, δυσαρμονίαν, ἐκφράσεις τὰς ὁποίας ἀσφαλῶς ὁ Μ. Βασίλειος ἐδανείσθη ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Ἡ λεπτολόγος ἀνάλυσις τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων, ἀμέσων καὶ ἠμμέσων, τόσον στὸν ὑλικὸν κόσμον, ὅσον καὶ στὸν πνευματικόν, ὑποχρεώνει τὸν καθένα γὰ μένη ἀγρυπνος. Εἰς κανένα δὲν ἐπιτρέπεται «ἐπ' ἄμφω καθεῦδειν», ὅπως λέγει μία παροιμία τοῦ Μεγάλου.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουμε ὑπερτιμήσει τὸ μυαλὸ καὶ τὴν σκέψι. Τὸ ὠφέλιμο στοιχεῖο καὶ συμφέρον προτιμᾶται ἀπὸ κάθε ἄλλο. Ὅτι δὲν γίνεται καταληπτὸ, χειροπιαστὸ καὶ δὲν ἀποδίδει, ἀπορρίπτεται. Καὶ στὸν θρησκευτικὸν χῶρον, ἰδιαίτερος δὲ τῆς Λατρείας, μετὰ τὴν Μεταρρύθμισιν εἰσεχώρησε ἡ ἀρχὴ αὐτῆ. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς «ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» ἀρχῆς, ὑπεβίασθη ὅτι εἶναι ὁρατὸν καὶ αἰσθητὸν, ὅτι δηλαδὴ ὑποπίπτει σὺς πέντε αἰσθήσεις μας. Ἐν προκειμένῳ, λησμονεῖται ὅτι τόσον ἡ γλώσσα, ὅσον καὶ ὁ νοῦς εἶναι σχετικὰ, διότι εἶναι ἀνίκανα γὰ ἐκφράσουν ὅλα. Ἐχουν τοὺς περιορισμοὺς τους. Ὁ ἄνθρωπος ἐν τούτοις μπορεῖ γὰ ἐκφράσει τὰ αἰσθητά του καὶ γὰ ὁμιλήσῃ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, καταφεύγων εἰς σημαῖα ὑλικά, μὲ τὸν συμβολισμὸν καὶ τὴν ἐκφραστικὴν τους δύναμιν.

Ὅταν οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον: «οὐδὲν ἐν τῷ νοῖ, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει», ἀκριβῶς ἀνεγνώριζον τὴν ἀξίαν τῆς ἐπικοινωνίας καὶ μὲ ἄλλα μέσα. Τὸ σῶμα εἶναι ὄργανον. Ἐρμηνεύει μὲ χειρονομίας, μὲ κινήσεις, μὲ μορφασμούς, μὲ ἀλλαγὰς δηλαδὴ τῆς μορφῆς τοῦ προσώπου. Ἄρκει μία ἐκδήλωσις ἀγενείας, διὰ γ' ἀνάψῃ στὸν ἀντικρινόν μας μιὰ ἔκρηξι ἀνανακτῆσεως καὶ θυμοῦ. Καὶ ἀντιθέτως, ἕνα βλέμμα γλυκὺ, ἕνας ἀναγκαλισμὸς αὐθόρμητος, συγκινοῦν, αἰχμαλωτίζουν, διότι ἐρμηνεύουν χωρὶς λόγια, αἰσθητά ἀγάπης, σεβασμοῦ. Κατὰ συνέπειαν, τὸ χειροφιλημα πρὸς σεβαστὰ πρόσωπα, τὸ φιλημα στὸ χῶμα τῆς πατρίδος τοῦ ξενιτεμένου, ἡ εὐλογία τῶν δακτύλων τοῦ κληρικοῦ ἀποδεικνύονται ἕνα γλωσσικὸ μέσον μὲ τὰ ἰδιώματά του. Μήπως σὺς ἀνθρώπινες σχέσεις δὲν ἔχουν ἐπικρατήσει τόσες χειρονομίες ἐκφραστικὰς δὲν εἶναι μόνον ἕνα καθιερωμένο πρωτόκολλον συμβατικῶν σχέσεων, ἀλλ' ἕνας τρόπος φυσικώτατος ἐκφράσεως αἰσθημάτων;

Ὅταν ἡ πόρνη γυνὴ ἐσχόρπισε τὸ μῦρον στὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ, ἀμέσως ὁ ἴδιος ἀντελήφθη τὴν γλώσσαν τοῦ μύρου. Οἱ μαθηταὶ ἦσαν ἀνίκανοι γὰ καταλάβουν τὴν συμβολικὴ αὐτῆ γλώσσα. Ἀπλούστατα τὸ ἐξέλαβαν ὡς μιὰ λεπτὴ χειρονομία. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς ἐπεξηγεῖ: «Βαλοῦσα αὕτη τὸ μῦρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου πρὸς τὸ ἐνταφιάσα: με ἐποίησεν» (Ματθ. 26,12).

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Σηλυβρίας ΑΙΜΙΑΙΑΝΟΣ

ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΜΗΘΥΜΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΝ

«Δίκαιος ἐὰν φθάσῃ τελευταῖος
ἐν ἀναπαύσει ἔσται».

(Σοφ. Σολομ. 4,11)

Ὁ στίχος αὐτὸς τοῦ σοφοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔρχεται στὴ σκέψη μου τούτη τῆ συγκινητικῆ καὶ πένθημη στήγημῃ ποὺ μεταφέρω τὴν εὐκαιρὴν συμπάθεια τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ Μακαριωτάτου Προέδρου τῆς στὸν ἀπορφανισθέντα εὐαγγῆ Κλήρο καὶ εὐσεβῆ Λαὸ τῆς ἱστορικῆς καὶ παλαιφάτου Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μηθύμνης καὶ ἀποδίδω ἐκ μέρους τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας τὸν ὀφειλόμενο φόρο τιμῆς καὶ σεβασμοῦ στὸ σεπτὸ σκῆνωμα ἐκλεκτοῦ Ἱεράρχου τῆς ἀγιωτάτης Ὁρθοδοξίας μας.

Ἰπῆρξε πράγματι «δίκαιος», ὄχι μὲ τὴν στενὴ διονομικὴ ἔννοια ἀλλὰ μὲ τὴν πλατειᾶ ἀγιογραφικῆ σημασίας, ὁ ἀοιδίμος Μητροπολίτης Μηθύμνης Ἰάκωβος. Ἄνθρωπος, δηλαδή, μὲ θαθεῖα εὐσέβεια καὶ ὑποδειγματικὴ ἀρετὴ καὶ ἀνυπόκριτη ἀγάπη. Γι' αὐτὸ τώρα ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὸν φθαρτὸ καὶ πρόσκαιρο ὕλικό κόσμο ἀναπαύεται ἀπὸ τοὺς κόπους, τοὺς μόχθους καὶ τίς πικρίες τῆς μακρᾶς καὶ δημιουργικῆς γῆϊνης πορείας του στοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ, στὸ φῶς τῆς αἰωνιότητος, «ἐνθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ λύπη, οὐ στεναγμός, ἀλλὰ ζωὴ ἀτελεύτητος»¹.

Συνηθίζεται σὲ στιγμὲς ὅπως αὐτὴ ἐδῶ νὰ ἀναπολοῦν οἱ ὀμιληταὶ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ ἐκλιπόντος. Ὅμως ἐγὼ δὲν θὰ ἐπιχειρήσω κάτι τέτοιο. Γιατὶ ὅλοι ἐσεῖς, ποὺ περιβάλλετε μὲ σεβασμὸ τὸ σκῆνωμα τοῦ ἀειμνήστου Ἱεράρχου, γνωρίζετε, ἴσως καλύτερα ἀπὸ τὸν ὀμιλοῦντα, κάθε σταθμὸ τῆς ζωῆς του, κάθε πτυχὴ τῆς θεοφιλοῦς καὶ γονίμου διακονίας του στὸν Ἀμπελιῶνα τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ὑπῆρξε σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα σας, γέννημα καὶ ἀνάθρεμμα τοῦ γησιοῦ σας, καὶ ἀφοῦ ἀπὸ τὰ πενήντα χρόνια τῆς ἐκκλησιαστικῆς δράσεως καὶ προσφορᾶς του τὰ τριάντα ἦταν χρόνια ἱεραποστολικοῦ καὶ ποιμαντικοῦ μόχθου στὶς δύο Μητροπολιτικὲς περιφέρειες τῆς Λέσβου καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ εἴκοσι στὴν Ἐπαρχία Μηθύμνης, ἔπου ἡ Ἐκκλησία τὸν ἔταξε, ἄξια καὶ δίκαια, Ποιμενάρχη. Θὰ παραλείψω, λοιπόν, κάθε ἀνα-

Ὁ ἀοιδίμος Μητροπολίτης Μηθύμνης Ἰάκωβος.

δρομὴ στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του «μακροχγορεῖν ἐν εἰδότην οὐ θουλόμενος»², κατὰ τὸν ἀρχαῖο Ἀθηναῖο ρήτορα.

Ὅμως δὲν θὰ μπορέσω νὰ μὴ σταθῶ τούτη τῆ στιγμῇ σὲ μιὰ μεγάλη ἀρετὴ τοῦ ἐκλιπόντος Ποιμενάρχου σας. Ὅχι: γιατί ἦταν ἡ μοναδικὴ ποὺ κοσμοῦσε τὴν προσωπικότητά του, ἀλλὰ γιατί ἦταν ἐκείνη ποὺ, πέρα ἀπὸ τὸ ἀξιόλογο ποιμαντορικὸ, κοινωνικὸ, φιλανθρωπικὸ καὶ συγγραφικὸ ἔργο του, χαρακτήριζε τὴν συμπεριφορὰ του καὶ σφράγιζε κάθε πράξη του. Καὶ ἀκόμα γιατί εἶναι: ἡ ἀρετὴ ποὺ ἔχει: ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ χρόνια τώρα θυσιάζουν τὴν ἐσωτερικὴν ποιότητα τῆς ζωῆς στὴν ὕλικὴ εὐημερία, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ ρηχρότητα καὶ ἡ πεζότητα νὰ χαρακτηρίζουν τὴ ζωὴ τους καὶ τὴ φιλοσοφία τους, τίς πράξεις

1. Κοντάκιον Ἀκολουθίας εἰς κεκοιμημένους.

2. Θουκυδίδου Εὐγενναίης Β' 36, Περικλέους Ἐπιτάφιος.

και τὸν στοχασμὸ τους. Πρόκειται γιὰ τὴν ὑποδειγματικὴ εὐσέβεια τοῦ μακαριστοῦ Ἱεράρχου. Καὶ ὅταν λέγω «εὐσέβεια» δὲν ἐννοῶ τὴν ἐκτέλεση τυπικῶν θρησκευτικῶν καθήκοντων. Ἐννοῶ τὴν θαθεῖα πνευματικότητά του καὶ τὴν ἀπαράμυλλη πιστότητά του στὶς παραδόσεις τῆς Ὁρθοδοξίας μας. Χωρὶς γὰρ παραμελῆ καμμιά ἀπὸ τὶς πολλὰ καὶ ποικίλες ποιμαντικὲς ὑποχρεώσεις του, ἢ προσευχὴ καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀσκηση ἦταν οἱ προσφιλέστερες ἀσχολίες του. Οἱ νηστείες, οἱ ἀγρυπνίες, ἡ μυστηριακὴ ζωὴ ἔτρεφαν τὴν ψυχὴ του, μεταρσίωσαν τὸ πνεῦμα του. Καθημερινῶς ἐντρύφημά του τὰ Συναξάρια τῶν Ἁγίων μας καὶ τὰ θεόπνευστα κείμενα τῶν ἱερῶν Πατέρων καὶ μάλιστα τὰ συγγράμματα τοῦ μεγάλου θεολόγου καὶ νηπτικῆς τῆς Ἐκκλησίας μας Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, μὲ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ ὁποῦο φαίνεται πὼς ἀσχολήθηκε συστηματικὰ ὁ ἀείμνηστος ἀπὸ τότε ποὺ ὑπηρετοῦσε ὡς Πρωτοσύγκελλος καὶ Ἱεροκλήρυξ στὴ γενέτειρα τοῦ Ἁγίου, τὴ Νάξο.

Καρπὸς τῆς εὐσεβείας τοῦ ἐκλιπόντος Ἱεράρχου ὑπῆρξε καὶ ἡ μεγάλη, ἡ εὐκρινὴς καὶ ἔμπρακτη, ἀγάπη του πρὸς τὸ Μοναχικὸ ἰδεῶδες. Ὅχι μόνον τὶς Μονὲς τῆς Ἐπαρχίας του περιέβαλλε μὲ πατρικὴ στοργή, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ζοῦσε ὡς Μοναχός. Ὑπῆρξε στὴν κυριολεξία Ἐπίσκοπος - Μοναστής. Αὐστηρὸς στὴ ζωὴ του, σεμνός, ἱεροπρεπής, παραδοσιακός. Γεμάτος ἀγάπη, ἀνεξικακία καὶ ἐπιείκεια στὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες καὶ ἀτέλειες, ἀκόμα καὶ ἐκείνων ποὺ πλήγωσαν θαθεῖα τὴν εὐαίσθητη ψυχὴ του, δὲν ἀνεχόταν ἐν τούτοις κανένα συμβίβασμὸ σὲ θέματα πίστεως καὶ ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἔμεινε ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἀσυμβίβαστος καὶ αὐστηρὸς μπροστὰ σὲ κάθε παρέκκλιση ἀπὸ τὰ παραδεδομένα.

Ἄκαμπτος ἀγωνιστὴς τῆς χριστιανικῆς Ἰδέας πάλευε στὴ γῆ μὲ τὴν ψυχὴ στραμμένη στὸν οὐρανό. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ χῶρο τῆς ἐργασίας καὶ τῆς μελέτης του, ἀκόμα καὶ στὸ κρεβάτι τῶν πυκνῶν ἀσθενειῶν του καὶ ἰδίως τῆς τελευταίας μακρᾶς καὶ ἐπώδυνης ἀρρώστιας του, περιστοιχιζόταν ἀπὸ ἱερὰ Λείψανα καὶ σεπτὰς Εἰκόνας Ἁγίων. Αὐτὴ ἡ ἀναστροφή του μὲ τὴν «θριαμβεύουσα» Ἐκκλησία ἀνακούφιζε τὶς πικρίες καὶ τοὺς πόνους ποὺ δοκίμαζε στὴ «στρατευομένη» Ἐκκλησία. Ἔτσι εὗρισκε τὴ δύναμη γὰρ ὑπαμένη καὶ γὰρ συγχωρη. Ἀλλὰ καὶ σὲ στιγμὲς πνευματικῆς εὐφορίας πάλι πρὸς «τὰ ἄνω» στρεφόταν τὸ ἄρωμα τῆς ψυχῆς του καὶ οἱ ποιητικὲς ἐμπνεύσεις του. Σὲ ὕμνωδία τῶν «προηθληκῶν» ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, ὁσίων καὶ μαρτύρων καὶ ἱεραρχῶν. Ἔτσι ἀφῆσε στὴν ὀρθόδοξη λατρεία μας πλούσιο καὶ ἐκλεκτὸ ὑμνογραφικὸ ἔργο καὶ συμπλήρωσε τὸν

τιμητικὸ γι' αὐτὸν τίτλο τοῦ Ἐπισκόπου - Μοναστή μὲ αὐτὸν τοῦ Ἐπισκόπου - Ὑμνογράφου.

Θὰ μπορούσα μὲ δυὸ λέξεις γὰρ πᾶ ὅτι ὁ ἀοίδιμος Μηθύμνης Ἰάκωβος ἔζησε καὶ ἔδρασε μὲ τὸ ὄραμα καὶ τὴ νοσταλγία τῆς αἰωνιότητος. Γι' αὐτὸ τούτη τὴν ὥρα, ποὺ ὄλο: ἐμεῖς μὲ λύπη καὶ συγκίνηση τὸν ἀποχαιρετοῦμε, ἐκείνος ἀπολαμβάνει τὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, χαιρέται καὶ ἀναπαύεται: «ἐν χώρᾳ ζώντων καὶ ἐν σκηναῖς δικαίων»³.

Αὐτὴ ἡ σκέψη σταλάζει: δάλαμο παρηγορίας στὴν ψυχὴ ὄλων ὄσων τὸν γνωρίσαμε καὶ τὸν ἀγαπήσαμε «ἐν ἀληθείᾳ»⁴ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ Λαοῦ αὐτῆς τῆς Μητροπόλεως ποὺ μὲ στοργὴ καὶ αὐταπάρνηση ἐποίμανε ἐπὶ δύο σχεδὸν δεκαετίες, καθὼς καὶ τῶν κατὰ σάρκα προσφίλων ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν του.

Γιὰ μᾶς τοὺς χριστιανούς, ἀδελφοί μου, δὲν τελειώσουν ὅλα στὸν τάφο. Ἀντίθετα, ὅλα ἀρχίζουν ἀπὸ ἐκεῖ. Ὁ θάνατος δὲν εἶναι τέρμα. Εἶναι ξεκίνημα γιὰ μιὰ καινούργια ζωὴ. Κατὰ τὴν ὥραία πατερικὴ διατύπωση, ποὺ ἀκοῦμε στὶς εὐχές τῆς γονυκλισίας τῆς Πεντηκοστῆς, «οὐκ ἔστι θάνατος, ἐκδημούντων ἡμῶν ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνδημούντων, ἀλλὰ μετάστασις ἀπὸ τῶν λυπηροτέρων ἐπὶ τὰ χρηστότερα καὶ θυμηδέστερα καὶ ἀνάπαυσις καὶ χαρὰ»⁵.

Μὲ αὐτὴν τὴν βεβαιότητα κλείσετε μέσα στὴν ψυχὴ σας ζωντανὴ τὴ σεμνὴ μορφή τοῦ Ποιμενάρχου σας, διατηρήσετε τὴν ἀγαθὴν τὴν ἀνάμνηση καὶ προσπαθήσετε γὰρ μιμηθῆτε, Κλήρος καὶ Λαός, τὸ παράδειγμα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσεβείας ποὺ σὰς ἀφῆνει, ἐφαρμόζοντας τὴν ἀποστολικὴν προτροπὴ «Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκδοσιν τῆς ἀναστροφῆς μιμήσθε τὴν πίστιν»⁶. Μιὰ τέτοια ἀνάμνηση καὶ μίμηση θὰ εἶναι τὸ πιὸ πολυτίμητο κερὶ ποὺ θὰ μπορούσατε γὰρ ἀνάψετε στὸν τάφο τοῦ ἐν Κυρίῳ κοιμηθέντος Πνευματικοῦ σας Πατέρα.

Ἄς εἶναι αἰωνία ἡ μνήμη του.

† Ὁ Ζακύνθου ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

3. Ἰδιόμελον Ἦχου πλ. δ'. Ἀκολουθίας εἰς κεκοιμημένους.

4. Β' Ἰωάν. 1.

5. Εὐχὴ Γονυκλισίας Πεντηκοστῆς.

6. Ἐβρ. 13,7.

Ο ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ ΠΑΞΩΝ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ

(1922 — 25.3.1984)*

«Μακαρία ἡ ὁδός, ἣ πορεύει σήμερον, διὰ ἡτοιμάσθη σοι τόπος ἀναπαύσεως. Πρὸς σέ, Κύριε, κεκράξομαι, ὁ Θεός μου».

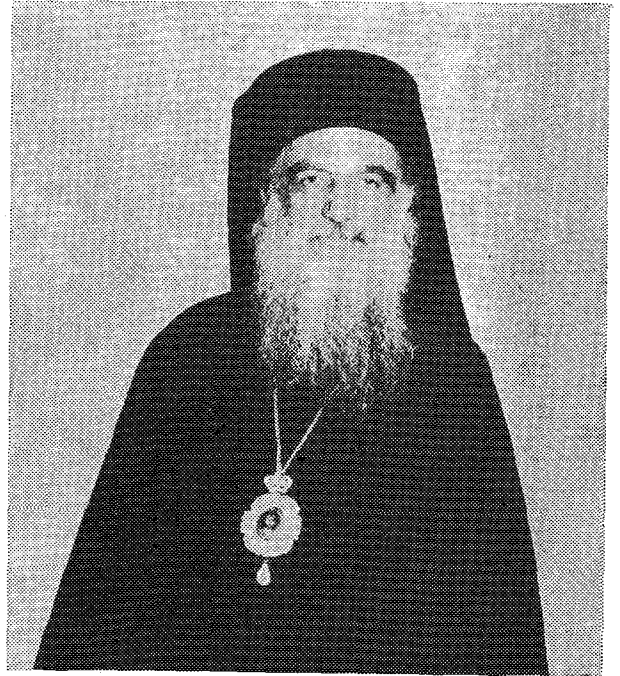
Εὐλογημένοι εἶναι ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖον ὁ αἰδίδιμος προκεκοιμημένος σεπτὸς Ἱεράρχης πορεύεται σήμερον, διότι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡτοιμάσθη εἰς αὐτὸν ὁ τόπος τῆς ἀναπαύσεως αὐτοῦ, ὁ χώρος τῆς κοινωνίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Πρὸς σέ Κύριε καὶ Θεέ, ἀπευθύνεται σήμερον ἡ Ἐκκλησία ἐν Κερκύρα, ἡ συμπροσευχαμένη δηλαδὴ σεβαστῇ χορεία τῶν Σεβασμιωτάτων Ἀρχιερέων, τῶν εὐλαβεστάτων Πρεσβυτέρων, Διακόνων καὶ Μοναχῶν καὶ σύμπας ὁ φιλόθρησκος Κερκυραϊκὸς Λαός.

Σεβασμιώτατε Ἁγίε Τοποτηρητά, καὶ ἐκπρόσωπε τῆς Ἱ. Συνόδου, Σεβασμιώτατοι Ἁγιοὶ Ἱεράρχαι, Ἐντιμότατε κύριε Νομάρχαι, Ἐντιμότατοι Κύριοι Βουλευταὶ καὶ Ἀξιότιμοι Κύριοι Δήμαρχοι, Ἀξιότιμοι κύριοι ἐκπρόσωποι τῶν ξένων ἐκκλησιῶν, τῶν στρατιωτικῶν, ἀστυνομικῶν Ἀρχῶν καὶ λοιπῶν κοινωνικῶν καὶ ἰδιωτικῶν φορέων, πεφιλημένον καὶ σεβαστὸν πρεσβυτέριον, ἀγαπητέ μου Κερκυραϊκὲ Λαέ,

Σεπτῇ ἐντολῇ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Σεραφεῖμ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μετὰ θαυμάτης συγκινήσεως καὶ σεβασμοῦ εὐρίσκαμαι ἐνώπιον τῆς τιμίας σοροῦ, τοῦ μακαριστοῦ καὶ αἰδίδιμου ποιμενάρχου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ Νήσου ταύτης κυροῦ Πολυκάρπου, ἵνα ἀπευθυνθῶ πρὸς τὸ προκείμενον σεβάσιμον σκήνωμα τοῦ Ἱεράρχου καὶ τὴν τοπικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κερκύρας καὶ μεταφέρω τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἀγάπην τῆς διοικούσης Ἐκκλησίας, διὰ τὰ ἐνώθη αὕτη μετὰ τοῦ πόνου τοῦ λαοῦ τούτου καὶ ἡ ἠνωμένη προσευχὴ ὡς θυμίαμα εὐωδίας ἀναδῆ εἰς τὸν ἐπουράνιον θρόνον τοῦ ἐσφαγμένου Ἀγίου, ἐκεῖ ἔπου οἱ εἴκοσι τέσσαρες Πρεσβύτεροι τῆς Ἀποκαλύψεως νυκθήμερον αἰνοῦν καὶ εὐλογοῦν τὸ ὄνομα τοῦ αἰώνιου Θεοῦ, καὶ ἀποτελέσῃ οὕτω ἡ ἐν λόγῳ προσευχὴ, παράκλησις τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, στρατευομένης καὶ θριαμβευούσης, ὑπὲρ αἰωνίας ἀναπαύσεως ἐν σκηναῖς ἁγίων καὶ ἐν χώρᾳ ζώντων τοῦ θειμνήστου Μητροπολίτου Κερκύρας καὶ Παξῶν κυροῦ Πολυκάρπου.

* Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὴν νεκρώσιμον Ἀκολουθίαν (28.3.1984) εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ἱερὸν Ναὸν τῆς Κερκύρας.

Ὁ αἰδίδιμος Μητροπολίτης Κερκύρας καὶ Παξῶν Πολύκαρπος.

Τὴν Παρασκευὴν 23ην τοῦ παρόντος μηνὸς ὁ αἰδίδιμος Ἱεράρχης, μοὶ ἐτηλεφώνησεν εἰς τὸ Γραφεῖόν μου, εἰς τὴν Ἀρχιεραγματεῖαν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ εἰς εὐδιάθετον κατάστασιν με ἐνημέρωσεν, διὰ ἐπρόκειτο νὰ ἱεραουργήσῃ εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Κεφαλληνίας κατὰ τὴν 25ην τοῦ ἰδίου μηνός, ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἐπιθυμῶ δέ, ἔλεγεν, τὴν προσεχῆ Δευτέραν νὰ σέ ἐπισκεφθῶ εἰς τὸ Γραφεῖόν σου καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ μεταδῶ εἰς τὴν Κέρκυραν.

Τὴν 25ην Μαρτίου, ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν ἐγκριεῖν τοῦ μεγαλύτερου θαύματος τῆς Ἱστορίας, τῆς Ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὁ Μητροπολίτης Κερκύρας καὶ Παξῶν Πολύκαρπος ἐπιπτεν μετὰ τὸν Σταυρόν, κρατῶν τοῦτον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν Ἱερᾷ Λιτανεῖᾳ εὐρισκόμενος, καθ' ἣν ὤραν ἠδλόγει τὸν Λαὸν τῆς Κεφαλληνίας, αἶρων τὸν θαρὸν Σταυρὸν τῆς Ἱεραποστολῆς ἦτο δὲ ἡ Κυριακὴ 25ης Μαρτίου Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.

Ὁ Θεὸς ἔκρινε νὰ καλέσῃ τὸν σεβαστὸν Ἱεράρχην,

ἔχει ἀπὸ τὴν κλίση τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ πόνου, ἢ τοῦ γήρατος, ἀλλὰ παρ' ὅτι ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ τὴν βαρυτάτην ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς καὶ τὸν πόνον ἐκ τῆς μακροχρονίου αὐτοῦ ταλαιπωρίας περὶ τὴν υγείαν, ἐκάλεσε τοῦτον ἀπὸ τὸ στάδιον τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς θυσίας, ἐν τῷ ὁποίῳ εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη ὑπερβαλλόντως, τόσον διὰ τὴν ἑαυτοῦ Ἱερὰν Μητρόπολιν, ὅσον καὶ διὰ τὴν Ἱ. Μητρόπολιν τῆς Κεφαλληνίας.

Ὁ Κύριος ἐπεφύλαξεν τὴν μεγάλην εἰς αὐτὸν τιμὴν, γὰρ ἀφ' ἧς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πνοὴν εἰς τὴν ταλαιπωρηθεῖσαν Μητρόπολιν τῆς Κεφαλληνίας, ἵνα καταστῇ τοῦτο τὸ γεγονός μαρτυρία καὶ μαρτύριον, τὸ ὅποιον θὰ ἐμπνεύσῃ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν Μητρόπολιν ταύτην εἰς ἀδελφικὴν ὁμοφυλίαν καὶ ὁ ἐκλιπὼν Ἱεράρχης πολὺλὰ προσέφερεν εἰς τὸν τομέα τοῦτον.

Ὁ Μητροπολίτης Κερκύρας καὶ Παξῶν Πολύκαρπος Βαγενάς «ἐγεννήθη ἐν Ξυλοκάστρῳ τὸ ἔτος 1922. Υἱὸς συμβολαιογράφου, προωρῆετο ὑπὸ τῆς οἰκογενείας του γὰρ διαδεχθῆ τὸν πατέρα του, διὰ τοῦτο ἐσπούδασε τὴν Νομικὴν, λαβὼν τὸ πτυχίον τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ 1951. Οἱ πόθοι του ὅμως ἐστρέφοντο εἰς ἄλλην περιοχὴν ζωῆς καὶ δράσεως. Ὁραματίζετο τὸν ἑαυτόν του φορέα τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἀφωσιωμένον διάκονον τῶν ἁγίων μυστηρίων. Τοὺς πόθους του αὐτοῦς ὕλοποίησε μὲ μίαν ἠρωϊκὴν στροφὴν ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῶν μυστηρίων καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τὰ Νομικὰ ἔσπευσε γὰρ σπουδάσῃ τὴν Θεολογίαν καὶ γὰρ δώσῃ εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην καὶ εἰς τὰς ἐκ τῆς Θεολογίας ἀνοιγομένης προοπτικὰς ὀλόκληρον τὸν νεανικὸν δυναμισμόν του.

Μετὰ τὰς σπουδὰς του ἐδίδαξεν ἐπὶ τι διάστημα εἰς τὴν Μέσσην Ἐκπαίδευσιν, ἀναπτύξας ταυτοχρόνως ἀξιόλογον δρᾶσιν καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου, τόσον εἰς τὸν τομέα τοῦ κηρύγματος ὅσον καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς κατηχήσεως.

Ὅταν ἐφθασεν ἡ μεγάλη στιγμή τῆς ἀφιερώσεώς του εἰς τὸ ἅγιον Θυσιαστήριον, δὲν ἐπροχώρησε, παρὰ ὅταν, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀπηλλάγη ἀπὸ ὅλην τὴν πατρικὴν παρουσίαν, διαθέσας αὐτὴν εἰς εὐαγὴ ἰδρύματα.

Τὸ 1956 ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Λευκάδος Δωροθέου καὶ ἐν συνεχείᾳ πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Τρίκκης καὶ Σταγῶν Διονυσίου, ὑπὸ τὴν πνευματικὴν τοῦ ὁποίου καθοδήγησιν καὶ διοικητικὴν ἀρμοδιότητα ἐτέθη. Κατ' ἀρχὰς μὲν εἰργάσθη ὡς Πρωτοσύγκελλος εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Λήμνου, τὴν ὁποίαν ὁ χειροτονήσας αὐτὸν Ἀρχιερεὺς ἐποιεῖται, κατόπιν δὲ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ιδιότητα εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Τρίκκης καὶ Σταγῶν.

Ἡ προσφορά του εἰς τὴν θέσιν τοῦ Πρωτοσύγκελλου ὑπῆρξεν ἀξιολογωτάτη. Ἀθόρυθος, θετικὸς, δημιουργικὸς, ἀξιοποιεῖ τὰ χαρίσματά του διὰ γὰρ ὀργανώσῃ καὶ προαγάγῃ τὸ ὅλον ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καὶ χωρὶς καμ-

μίας ἐπιτήδευσιν ἐνέπνεε κληρὸν καὶ λαὸν» (βρα Περιοδ. «Ἐκκλησία», 15 Ἰουλίου 1967, Ἀριθ. 14).

Μητροπολίτης Κερκύρας καὶ Παξῶν ἐξελέγη τὸ 1967 καὶ ἐθεωρεῖτο πάντοτε σεμνὸς Κληρικὸς διακρινόμενος διὰ τὴν λιτότητα του καὶ τὸ αὐστηρὸν αὐτοῦ ἦθος. Ἐξεδήμησεν εἰς Κύριον τὴν 25ην Μαρτίου 1984, ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ Κυριακὴν τῆς Σταυροπροσκυνήσεως εἰς τὴν νῆσον τῆς Κεφαλληνίας.

Ὁ ἀείμνηστος Ἱεράρχης, ζῆ σήμερον ἔχει ὡς ὁ ἀναμμένων τὴν αἰωνιότητα, ἀλλ' ὑπὸ τὸ πρίσμα καὶ τὴν πραγματικότητα αὐτῆς, ὡς συμμετέχων εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῆς θριαμβευούσης Ἐκκλησίας, ὑπηρετῶν τὸ οὐράνιον θυσιαστήριον καὶ προσευχόμενος ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐν τῇ γῆ ἀγωνιζομένων.

Ὁ σαρκικὸς θάνατος δὲν εἶναι τὸ τέλος, ἀλλ' εἶναι ἡ μετάβασις εἰς τὴν ὑπέρβασιν τοῦ χρόνου καὶ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος ἔχουν σχετικὴν ἔννοιαν διὰ τὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἐπέκεινα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, εἶναι τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων.

Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ μεταστάντος εἰς τὸν μεταφυσικὸν χῶρον τῆς χάριτος καὶ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ζεῖ τὸ μεγαλύτερον τῆς θέας καὶ κοινωνίας τοῦ Θεοῦ, ἐν μέρει, καθ' ὅσον κατὰ τοὺς ἐσχατολογικοὺς χρόνους, ὅτε ὁ Κύριος μέλλει: «κρίνει: ζῶντας καὶ νεκρούς», θὰ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ δικαιοκρίτου Θεοῦ «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι: τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν Βασιλείαν».

Ἀπλοῦς καὶ σεμνὸς ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰδικώτερον τῆς Μητροπόλεως Κερκύρας καὶ Παξῶν, διήρχετο ἐργαζόμενος τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ καὶ πορευόμενος τὴν πνευματικὴν πορείαν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς Λατρείας, εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Λόγου καὶ εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἀγάπης.

Ὑπερτονίζομεν δὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καθ' ὅσον ἡ Ἐκκλησία, ὡς Σῶμα Χριστοῦ, εἶναι ἡ κοινωνία τῶν ἁγίων, ἡ κιβωτὸς τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς σώζεται καὶ προστατεύεται ἀπὸ τὸν καταστροφικὸν κατακλυσμὸν τῆς ἀμφισδητήσεως, τοῦ ἀποπροσανατολισμοῦ καὶ τῆς ἀρνήσεως, ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον καὶ τὴν αὐτοκαταστροφὴν εἰς τὴν ὁποίαν ὁδηγεῖ ἡ μακρὰν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ζωὴ καὶ αἱ σύγχρονοι ὀλισθητικὴ καὶ μηδενιστικὴ τάσεις.

Ὁ Κύριος εἶπεν «ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ γινώσκω τὰ ἐμά καὶ γινώσκωμαι: ὑπὸ τῶν ἐμῶν... καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων» (Ἰω. 10, 11-16).

Ὁ Μητροπολίτης Κερκύρας Πολύκαρπος ἐγνώριζε καλῶς αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ Εὐαγγελίου καὶ μετέφρασε τοὺτους εἰς προσωπικὸν δέωμα· ἦτο καλὸς καὶ ἀγαθὸς ποιμὴν, ἐγνώριζε καλῶς τὸ ποιμνιον αὐτοῦ τόσον εἰς Κέρκυραν, ὅσον καὶ εἰς Κεφαλληνίαν.

Η ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΕΛΒΕΤΙΑΣ

Εἶναι λίαν εὐχάριστον τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἑλληνικός καὶ ὁ εὐρωπαϊκὸς Τύπος ἐξακολουθοῦν νὰ ἐξαίρουν τὴν σημασίαν τῶν θυρανοξίων τοῦ ἐν Γενεύῃ λαμπροῦ κτιρίου τῆς ἑδρας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἑλβετίας, ὅπερ ἀνηγέρθη διὰ τῆς συνδρομῆς πολλῶν δωρητῶν.

Τὰ θυρανοξία ταῦτα ἐγένοντο τὴν 8ην Δεκεμβρίου 1983 ἐπὶ παρουσίᾳ διακεκριμένων ἐκπροσώπων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διαφόρων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς Παγκοσμίου Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας, τῆς Διασκέψεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς Συνάξεως τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Κοινοτήτων Γενεύης. Κατὰ τὴν τελετὴν παρέστησαν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Αὐστρίας κ. Χρυσόστομος, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Χαλδίας κ. Κύριλλος, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Γαλλίας κ. Μελέτιος, ὁ ἐκπροσώπων τὴν Σύνοδον τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν Ἐπισκόπων Ἑλβετίας Σεβ. Ἐπίσκοπος Λωζάννης, Φριβούργου καὶ Γενεύης

κ. Pierre Mamie, ὁ Σεβ. Ἐπίσκοπος τῆς Παλατοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλβετίας κ. Leon Gautier, ὁ Σεβ. Ἐπίσκοπος κ. Hermann Kunst, πρῶτον ἐκπρόσωπος τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας του καὶ μέγας εὐεργέτης τοῦ ἐν Σαμπεζῦ Ὀρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ πανοσιολ. πατὴρ Πέτρος Duprey, τῆς Γραμματείας τοῦ Βατικανοῦ διὰ τὴν ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν, καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Ρηνανίας - Βεσφαλίας Καθηγητῆς κ. Wilhelm Schneemelcher μετὰ τῆς συζύγου του.

Ἐπίσης παρέστησαν ἐκπρόσωποι τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλβετίας, ὁ ἐν Ἑλβετίᾳ πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος κ. Δημήτριος Βελισσαρόπουλος, ὁ πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ Ἠνωμένα Ἔθνη κ. Ἀθανάσιος Πετρόπουλος, ὁ Γενικὸς Πρόξενος κ. Παῦλος Ἀποστολίδης, οἱ Ἐπίτιμοι Πρόξενοι κ.κ. Ἀθανάσιος Γκέρτσος καὶ Δημήτριος Παπᾶς, καθὼς καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κοι-

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ καὶ ἡ περὶ Αὐτὸν Ἱερά Σύνοδος, ἐγνωρίζον καλῶς τὴν σύνεσιν καὶ τὸ ἦθος, τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ ἀνέστηκαν τὸ ἔργον τῆς τοποτηρητείας εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Κεραλληνίας, ἔργον μεγάλου Σταυροῦ. Καὶ προσέφεραν ὁ Ἱεράρχης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Ὁ αἰδίδμος ἐγνωρίζε καλῶς τὸ ἐμπειστημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτὸν πνευματικὸν ποιμνιον τῶν εὐλαδῶν καὶ ἐξαιρέτων Κερκυραίων καὶ μετὰ περισσῆς ἐν Χριστῷ καυχήσεως ἀπεκάλει ἑαυτὸν Κερκυραῖον.

Ἦτο ἄνθρωπος ἡρεμὸς καὶ μετριοπαθής, συνετὸς καὶ ἐπιεικής, δὲν ἐπεθύμει τὰς ριζικὰς μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦν ἐνόστε προβλήματα, μικρὰ εἰς τὸ δέμας, μεγάλα εἰς τὴν ἀγαθότητα ἐδέχτο ἀπὸ πρώτας μέχρι νυκτὸς κάθε ἀνθρώπου, πάσης τάξεως καὶ ἤρχετο ἀρωγὸς εἰς τὰ προβλήματα του.

Ἐπεδείκνυεν ἀγάπην καὶ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν Νεότητα, εἰς τὸ ἔργον τῆς Κατηχήσεως, εἰς τὰς νεανικὰς κατασκηνώσεις καὶ ἐδουλοῦργεσε συστάτῃ δι' ἀπόρους μαθητὰς τῆς ὑπαίθρου, ἐνῶ μὲ τὰ οἰκοτροφεία ἔλυε τὰ προβλήματα καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν νέων. Φιλανθρώπος, ἐπεσκέπτετο συνεχῶς τὰς ἱεράς Μονὰς, τὰς ὁποίας ὑπεραγάπα καὶ ἐσέβετο, διάκονος τοῦ κηρύγματος, ἐνῶ εἰς τὰς δημοσίας αὐτοῦ σχέσεις ἦτο κατὰ πάντα ἄψογος, προκαλέσας πολὺ συντόμως τὸν σεβασμὸν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν κοινὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Κερκυραϊκοῦ Λαοῦ.

Ὁ αἰμίμητος ποιμενάρχης τῆς νήσου ταύτης ἠγάτα πολὺ τοὺς κληρικὸς καὶ τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ, ἠγάπα πολὺ τοὺς πάντας καὶ ἠγαπήθη πολὺ ὑπὸ πάντων.

Ὁ Μητροπολίτης Κερκύρας Πολύκαρπος, συνεχῶς ἐπορεύετο τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, ἐδίωγε τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου καὶ ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ἱερουργῶν «μὲ τὸν σταυρὸν εἰς τὸ χερί» καὶ εὐλογῶν τὸν Λαὸν τοῦ Θεοῦ.

Εἴμαι δὲ ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι ἡ Ἐκκλησία γενικώτερον, ἀλλὰ καὶ ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς Κερκύρας εἰδικώτερον, ὁ εὐγενὴς καὶ εὐλαδὴς Κερκυραϊκὸς Λαὸς θὰ σέβωνται τὸ πρόσωπον τοῦ Ἱεράρχου καὶ θὰ ἀναφέρωνται μετ' εὐλαθείας εἰς τὴν ἱεράν αὐτοῦ μνήμην.

Σεβασμιώτατο: Πατέρες, τίμοι: Ἀρχόντες τοῦ τόπου, ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί, ἱερὸν χρέος τῶν Κληρικῶν τῆς Κερκύρας εἶναι: νὰ μιμοῦνται καὶ συνεχίζουσιν τὸ πολυσχιδὲς ποιμαντικὸν ἔργον τοῦ πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος Ποιμενάρχου των, ἐνῶ καθήκον τῶν Λαϊκῶν εἶναι: νὰ σέβωνται τὴν μνήμην του.

Ἄς ἐνώσωμεν ὅλοι ἐδῶ, Κληρὸς καὶ Λαὸς, ἠνωμένη τοπικὴ Ἐκκλησία, τὴν προσευχὴν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ μας πρὸς τὸν πορευόμενον τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου μακαριστὸν Ἱεράρχην, καὶ ἄς παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον νὰ ἐτοιμάσῃ εἰς αὐτὸν τόπον ἀναπαύσεως «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν: Τὸν δοῦλόν σου Πολύκαρπον Ἀρχιερεῖα... τὸν ἐπ' ἐλπίδι: ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου κοιμηθέντα, ἐν κόλποις Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἀνάπαυσον» καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σου λειτουργῶν αὐτὸν κατέστησας, οὕτω καὶ ἐν τῇ οὐρανίῳ σου θυσιαστηρίῳ ἀνάδειξον». Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη.

Ἀρχιμ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΤΡΙΒΙΖΑΣ

Ἀρχιεραγματεὺς τῆς Ἱεράς Συνόδου

νοτήτων, συλλόγων και άλλων ελληνικῶν οργανώσεων τῆς Ἑλβετίας.

Μετὰ τὴν τέλειον τοῦ Ἀγιασμοῦ ἔλαβον κατὰ σειρὰν τὸν λόγον οἱ μνημονευθέντες Σεβ. Μητροπολίται Αὐστρίας, Χαλδίας καὶ Γαλλίας, ὁ ἐκπροσωπῶν τὰς κυβερνητικὰς καὶ δημοτικὰς ἀρχὰς τῆς Γενεύης Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Καντονίου τῆς Γενεύης κ. Alain Borner, ὁ πρόεδρος κ. Δ. Βελισσαρόπουλος, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Κονιστορίου τῆς Προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γενεύης Ὅσιοι. Πάστορ κ. Jean - Marc Droin, οἱ Σεβ. Ἐπίσκοποι κ.κ. Pierre Mamie, Leon Gautier καὶ Hermann Kunst, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἑλβετίας κ. Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Ἐντιμολ. Ἄρχων Μ. Ρεφερενδάριος κ. Atef Danial, ἀντιπρόσωπος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, ὅστις ἠψυχάρησε τοὺς ὀμιλητὰς καὶ πάντας τοὺς παρόντας.

Ἐν τῇ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἑλβετίας κ. Δαμασκηνὸς ἐξῆρε τὴν σημασίαν τῶν θυρανοξίων τοῦ ἐπιβλητικοῦ καὶ ὄραιότητος Κτιρίου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων εἶπε καὶ τὰ ἑξῆς:

«Ἡ σπουδαιότητα τοῦ γεγονότος αὐτοῦ δὲν περιορίζεται ἀπλῶς στὴν ἀποκτίση ἑνὸς κτιρίου, τοῦ ὁποίου ἔχομε σήμερα τὴν δυνατότητα νὰ τελέσωμε τὰ θυρανοξία χάρις στοὺς πολυπληθεῖς δωρητὰς ποὺ εἶναι αὐτὴ τῇ στιγμῇ μαζί μας: τὴν Κα Ἀλέκα Νάστον, τοὺς κ. κ. Atef Danial, Ρέντζο Μεφαλόπουλο, Ἀθανάσιο Γκέρκτο, Πέτρο Περδίκη καὶ τὸν γιό του Ρήγα, Σοφοκλῆ Περδίκη, Albert Laham καὶ Νίκο Τριανταφυλλάκη.

Βέβαια, ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἀποκτήσωμε ἕνα κτίριο στὴ Γενεύη γιὰ νὰ ἐξασφαλίσωμε μιὰ ὀρισμένη δομὴ, ἀναγκαία, ζωντανὴ καὶ μόνιμη. Καὶ τοῦτο σύμφωνά πρὸς ὅσα εἶχαμε ἐξαγγελεῖ τὸν περασμένο χρόνον κατὰ τὴν ἐνθρόνισή μας. Ἡ οὐσιαστικὴ ὁμως ἀποστολὴ τῆς Μητροπόλεως Ἑλβετίας ξεπερνᾷ τὸ γεγονός τῆς ἀποκτίσεως τοῦ κτιρίου, ὅσο ὄραιο καὶ ἂν εἶναι! Τὸ γνωρίζετε πολὺ καλά: ἡ πρώτη καὶ βαθύτερη ἀποστολὴ μιᾶς Μητροπόλεως ξεπερνᾷ τὰ ὄρια ἑνὸς κτιρίου! Εἴμαστε οἱ μάρτυρες τῆς μιᾶς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Καὶ ἰδὸν θρίσκομαι ἀνάμεσά σας, ὁ ποιμένας ποὺ ὤρισε τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, γιὰ νὰ εἶμαι ὁ ἄγρυπνος φύλακας τῆς ἐνότητος τοῦ ποιμνίου, μιᾶς ἐνότητος θεμελιωμένης στὴν ἀποστολικὴ παράδοση, στὴν ἀλήθεια καὶ στὴν ἀγάπη.

Ἐδῶ, στὴν Εὐρώπη, εἴμαστε βέβαια ἕνα μικρὸ ποίμνιο· πιστεύομε ὁμως ὅτι εἴμαστε οἱ ἀθθεντικοὶ φορεῖς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Συγχρόνως γνωρίζομε καὶ ὅτι εἴμαστε ἀλληλέγγυοι μὲ τὸν κόσμο. Σὲ μιὰ ἀδελφικὴ κοινωνία, κανένας δὲν ἀποκτᾷ ἰδιαίτερα προνόμια ἀπὸ τὴν καταγωγὴ του ἢ τὴν κοινωνικὴ του θέση! Καὶ ἐδῶ, στὸ κέντρο τῆς Εὐρώπης, καλοῦμαστε σὲ μιὰ ἰδιαίτερα ζωντανὴ συνεργασία μὲ τὴν Μεταρρυθμισμένη, τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ τὴν Παλαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Ὁ διάλογός μας μὲ τίς

Ἐκκλησίες αὐτὲς συνεχίζεται, ὑπάρχουν δὲ πολλὰ ἐλπιδοφόρα σημεῖα γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητος.

Ὡς ζωντανοὶ μάρτυρες, ποὺ ἐμπνέονται ἀπὸ ποιμαντικὴ μέριμνα, χαίρομαστε ποὺ μποροῦμε νὰ ἐορτάσωμε σήμερα τὰ θυρανοξία τῆς Μητροπόλεως Ἑλβετίας. Τὸ γεγονός ὁμως τῶν θυρανοξίων, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, δὲν θὰ μὲ χαροποιοῦσε τόσο ἂν δὲν ἦμουν σήμερα σὲ θέση νὰ σᾶς κάμω ἕνα πρῶτο ἀπολογισμὸ τῆς κύριας ποιμαντικῆς ἀποστολῆς ποὺ ἐπιτελῶ ἐδῶ καὶ ἕνα χρόνο ἀπὸ τὴν ἐνθρόνισή μου. Συγκεκριμένα ἀναφέρω, μεταξύ ἄλλων, τὴν δημιουργία πέντε νέων ἐνοριῶν στὴν Ἑλβετία, οἱ ὁποῖες ἐπιτρέπουν τὴν ὑποδοχὴ τῶν Ὀρθοδόξων σ' αὐτὴ τὴν χώρα καὶ τὴ διατήρησιν τῆς πολιτιστικῆς καὶ θρησκευτικῆς τους ταυτότητας.

Εἶναι ἄρα γε ἀπλὴ σύμπτωση τὸ γεγονός ὅτι τὰ θυρανοξία συμπίπτουν μὲ τὴν ἐορτὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου; Ὁχι βέβαια. Ἡ ἐπιθυμία μου ἦταν νὰ θέσω τὸν οἶκον τοῦτο ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ ἁγίου Νικολάου, γιὰ νὰ γίνῃ ὁ ἅγιος αὐτὸς τὸ σύμβολο τῆς ἀποστολῆς μου στὴν Ἑλβετία. Ὁ ἅγιος Νικόλαος, τὸν ὁποῖο ἐορτάζομε σήμερα, 6 Δεκεμβρίου, προέρχεται ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία, ὅπου ἤκμασε τὸν Δ' αἰῶνα. Εἶναι ἕνας ἅγιος ποὺ ἀνήκει στὴν ἀδιαίρετη Ἐκκλησία καὶ ποὺ εἶναι δημοφιλὴς τόσο στὴν Ἀνατολή, ὅσο καὶ στὴ Δύση. Ὑπῆρξε ὁ προστάτης τῶν καταπιεσμένων, τῶν ἀνθρώπων ποὺ βρίσκονται σὲ κίνδυνον, καὶ στὴν ξηρὰ ἀλλὰ ἰδιαίτερα στὴ θάλασσα. Τὸ αἰτήμα του γιὰ δικαιοσύνη, «ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια», τὸν ἐπέβαλε ὡς «κανόνα πίστεως καὶ εἰκόνα πραότητος». Ἐξυψώθηκε χάρις στὴν ταπεινότητά του, στὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Στρατευμένος ὑπέρμαχος τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀλήθειας, γνώριζε νὰ μάχεται γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀλήθειαν, μιὰ εἰρήνην ἀθθεντικὴ συνδυασμένη μὲ τὸν πραγματικὸ σεβασμὸ τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Προερχόμενος ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, υἱοθετήθηκε καὶ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὴ Δύση. Μάρτυρας τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, ὁ ἅγιος Νικόλαος γίνεται τὸ σύμβολο τῆς ἀποστολῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν Ἑλβετία γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν συνόρων μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ἡ θεία Πρόνοια θέλησε ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύση νὰ μὴ εἶναι χωρισμένες... Γι' αὐτὸ, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἁγίου Νικολάου, εὐχομαι ἡ Μητρόπολις αὐτὴ νὰ ἀποθεῖ γιὰ μᾶς, ἀνατολικούς καὶ δυτικούς, ἡ ἐνσάρκωση τῆς βασικῆς καὶ οὐσιαστικῆς μας ἐνότητος, στὰ πλαίσια μιᾶς ποικιλίας ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὶς ἰδιαίτερες κοινωνικο-πολιτικὰς μας προελεύσεις. Γιὰ τὴν ἀποδοχὴ του ἀπὸ τὴ Δύση καί, συγχρόνως, γιὰ τὴ διατήρησιν τῆς ταυτότητάς του, συγχρόνως δὲ ὡς σύμβολο συνύπαρξης καὶ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν διαφόρων καὶ ποικίλων προελεύσεων ἀνθρώπων, εἴτε στὸ γλωσσικόν, εἴτε στὸ κοινωνιολογικόν, εἴτε στὸ θρησκευτικὸν πεδίο, ὁ ἅγιος Νικόλαος ἀποτελεῖ, γιὰ μᾶς, παράδειγμα πρὸς μίμησιν.

Τὸ ἔργο μου διευκολύνεται ἐξαιρετικὰ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀσκεῖται στὴν ἐλβετικὴ γῆ, σ' αὐτὴ τὴ συνο-

μοσπονδία κρατῶν πὺν καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἰστορίας της κατόρθωσε νὰ ἐνσαρκώσει τόσο ὠραία τὰ ἀκόλουθα λόγια τοῦ Πασκάλ: «Πολλαπλότητα χωρὶς ἐνότητα εἶναι σύγχυση· ἐνότητα χωρὶς πολλαπλότητα εἶναι τυραννία».

Ἀναμφίβολα αὐτὲς οἱ λέξεις περικλείουν ἕνα ἀπὸ τὰ οὐσιαστικώτερα ἔργα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ κόσμος εἶναι κουρασμένος ἀπὸ τὸ μῖσος καὶ τὴ βία, ἀπὸ τὶς κρίσεις καὶ τοὺς πολέμους, ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς διαιρέσεις. Ἀπὸ μᾶς, πὺν εἴμαστε οἱ ζωντανοὶ μάρτυρες τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, περιμένει σημεῖα ἐλπίδας.

Εἶθε ἡ Μητρόπολη Ἑλβετίας νὰ ἀποβεῖ σημεῖο τῆς ἐνότητάς μας, σημεῖο ζωῆς, χῶρος ἀληθινοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων: αὐτὴ εἶναι ἡ πῶ μεγάλη μου ἐπιθυμία, σήμερα, ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου».

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου κ. Δαμασκηνοῦ πείθουν περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς νέας Ἱ. Μητροπόλεως, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Ἅγιος Ἑλβετίας χαίρει μεγάλης ἐκτιμῆσεως ὡς Προϊστάμενος τοῦ ἐν Σαμπεζῦ Γενεύης Ὁρθοδόξου Κέντρου, ὅπερ ἀποτελεῖ φωτεινὴν καὶ ἀκτινοβόλον ἐπαλξίν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς καθ' ὅλου Ὁρθοδοξίας, θαλερὸν φυτώριον γνησίου οἰκουμενικοῦ πνεύματος καὶ ἐστὶν θεολογικοῦ καὶ γενικωτέρου πνευματικοῦ προβληματισμοῦ. Ἐπίσης ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἑλβετίας προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας ὡς ἡ ψυχὴ τῆς Γραμματείας τῆς Μεγάλης Πανορθοδόξου Συνόδου καὶ τῶν Πανορθοδόξων Προσυνοδικῶν Ἐπιτροπῶν, ὡς «Ὁρθόδοξος Σύνδεσμος» ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ «Πίστις καὶ Τάξις» τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς Καθηγητῆς ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λουκέρνης καὶ ὡς φορεὺς τῶν ὀρθοδόξων ἀπόψεων εἰς ἀναριθμήτους οἰκουμενικὰς συναντήσεις, ὁμιλίας καὶ δημοσιεύσεις.

Ὁ Σεβασμιώτατος ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὡς Μητροπολίτου Ἑλβετίας συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ ἑξῆς:

α) Ἀπόκτησις κτιρίου - ἔδρας πρὸς στέγασιν τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

β) Διασφάλισις νομικοῦ φορέως τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἑλβετίας διὰ τὴν πλέον συστηματικὴν ὀργάνωσίν της. Οὕτω συνεστήθη εἰδικὸν Ἰδρυμα (Fondation).

γ) Ἰδρυσις πέντε νέων ἐνοριῶν (Σὰν Γκάλεν, Ἀργκάου κ.λπ., Βέρνης, Φριβούργου, Ἰταλοφόνου Ἑλβετίας), αἵτινες προσετέθησαν εἰς τὰς 4 ὑπαρχούσας (ἐν Ζυρίχῃ, ἐν Λωζάννῃ καὶ δύο ἐν Γενεύῃ). Πᾶσαι αἱ ἐνορίαι αὐταὶ ἐξυπηρετοῦν 37.203 ὀρθοδόξους πιστούς, ἐξ ὧν οἱ 9.306 εἶναι Ἕλληνες.

δ) Μελέτη καταλλήλου νομικῆς δομῆς διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐνοριῶν κατὰ τρόπον σύμφωνον τὸσον πρὸς τὴν ἑλληνορθόδοξον παράδοσιν ὅσον καὶ πρὸς τοὺς ἑλβετικούς νόμους.

ε) Δημιουργία Τμήματος Κοινωνικῆς Διακονίας καὶ Μεριμνῆς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

στ) Ἐπαφαὶ καὶ συνεργασία μετὰ τῶν ἀρμοδίων πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων τῆς Ἑλβετικῆς Συνομοσπονδίας καὶ τῶν διαφόρων καντονίων.

ζ) Ἐκδοσις τόμου μετὰ τὸν τίτλον «Ἱερὰ Μητρόπολις Ἑλβετίας 1983. Τὸ πρῶτον ἔτος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της». Ἡ ἔκδοσις ἐγένετο εἰς τρεῖς γλώσσας (ἐλληνικὴν, γαλλικὴν, γερμανικὴν).

Πάντα ταῦτα πείθουν, ὅτι εἰς τὴν χρυσὴν ἄλυσιν τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος λαμπρῶς προβαλλουσῶν τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθοδοξίαν Ἱερῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχιεπισκοπῶν καὶ Μητροπόλεων τοῦ Ἑξωτερικοῦ προσετέθη εἰς νέος λαμπρὸς κρίκος.

Οὕτως εἶναι λίαν δεδικαιολογημένοι οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους κατὰ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος θυρανοίξια ἀπήθνε πρὸς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ἑλβετίας κ. Δαμασκηνὸν ὁ τιμῶν τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθοδοξίαν διακεκριμένος Σεβ. Μητροπολίτης Γαλλίας κ. Μελέτιος. Οὗτος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶπεν εἰς ἐκεῖνον:

«Ἡμεῖς οἱ Μητροπολίται τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, εὐρισκόμενοι ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων, ἐν μέσῳ ἐπίσης τῶν ἀπίστων ἀδελφῶν, ὀφείλομεν νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν παρουσίαν καὶ τὴν μαρτυρίαν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἀποτελεῖτε δι' ἡμᾶς ἕνα μεγάλο παράδειγμα. Εἴσθε ἕνας μεγάλος οἰκοδόμος, ἀλλὰ δὲν οἰκοδομεῖτε μόνον μετὰ τοὺς λίθους, δημιουργεῖτε κυρίως μετὰ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἔχετε τὴν ἰκανότητα νὰ προσεγγίζετε καὶ νὰ ἐνώνετε».

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΤΟΥ 1821*

Ἐθνικαὶ ὑπηρεσίαι τοῦ Κλήρου.

Ἐὰν κανεὶς ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀπαριθμήσῃ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου πρὸς τὸ ἔθνος μας καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως καὶ ἑξῆς, θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ γράψῃ ὄλην σχεδὸν τὴν ἱστορίαν τῆς μακρᾶς αὐτῆς περιόδου· διότι δὲν ὑπάρχει τομεὺς τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴ ἔδρασαν μὲ δημιουργικὴν πνοὴν οἱ παντὸς βαθμοῦ κληρικοί, δὲν ὑπάρχει ἔθνικὸς ἀγὼν, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ μὴ πρωτηγωνίστησαν οἱ στρατιῶται αὐτοὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Αἱ δύο κωνίστραι εἰς τὰς ὁποίας κατ' ἐξοχὴν ἐπάλαισεν ὁ κλῆρος μας κατὰ τὰ μακρὰ ἔτη τῆς δουλείας ἦσαν α) ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ καὶ β) ἡ συνεχὴς καὶ ἐπίμονος προσπάθεια ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ὑπὲρ τῆς διαφωτισέως τοῦ λαοῦ.

Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο αὐταὶ προσπάθειαι, αἱ ὁποῖαι συνέπληρωναν ἢ μία τὴν ἄλλην, εἶχον κοινὸν ἀποτέλεσμα τὴν συντήρησιν τῆς ἐθνικῆς ιδέας τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἠθικὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἔθνους μας διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὅταν θὰ ἤρχετο τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, τὴν πολιτικὴν του ἀναγέννησιν. Οὐδέποτε ὁ Ἑλληνισμὸς ἦτο τόσο σφικτὰ ἠνωμένους ὅσον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, κάτω ἀπὸ τὰς πτέρυγας τοῦ Πατριάρχου, τοῦ νέου, πλὴν αἰχμαλώτου, αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων. Γύρω ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον συνεσπειρώθη τὸ ὑπόδουλον ἔθνος, διὰ νὰ εὖρη παρηγορίαν καὶ στοργὴν, διὰ νὰ λύσῃ τὰ καθημερινὰ του προβλήματα καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἐν συνεχείᾳ τὴν ἀπολύτρωσιν του.

Ἡ πρώτη ἐξόρμησις τῆς Ἐκκλησίας εἶχεν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως καὶ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀνέμενεν ἢ Ἐκκλησία τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως παρατηρήθη τὸ φαινόμενον νὰ συμπίπτουν συχνότατα εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ὁ ἱερωμένος καὶ ὁ γραμματοδιδάσκαλος καὶ ὁ ἐθνικὸς παιδαγωγός.

Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἔργον τῶν κληρικῶν. Ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος, κυρίως, παρέλαβε μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ χειρόγραφα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ τὰ διεφύλαξεν εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τὰς σκήτας, διὰ νὰ μεταδώσῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν πνευματικὸν αὐτὸν θησαυρὸν εἰς τὸ ἔθνος. Αἱ μητροπόλεις, αἱ ἐκκλησίαι, τὰ μονα-

στήρια, ἔγιναν μικρὰ ἢ μεγάλα κέντρα ἐκπαιδεύσεως, ὅπου συνεκεντρώνοντο τὰ παιδιά τῶν χριστιανῶν καὶ ἐδιδάσκοντο δωρεὰν τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἑλληνικὰ γράμματα.

Κληρικοὶ ὑπῆρξαν κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ διδάσκαλοι ποὺ ἐδίδαξαν εἰς τὰ πρῶτα συστηθέντα ὑπὸ τῶν ὑποδούλων σχολεῖα, εἰς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Δημητσάναν, εἰς τὴν Πάτιμον καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας τῆς ἐθνικῆς μας παιδείας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν μὲ πολλὴν συγκίνησιν σημειώνει τὸ μέγα πλῆθος τῶν κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἴδρυσαν σχολεῖα ἢ ἐδίδαξαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους εἰς ὅλας τὰς γωνίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου, ὅπου ὑπῆρχον Ἑλληνες. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι εἰς τοὺς μακροὺς καταλόγους τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τῶν Ἑλλήνων λογίων, τοὺς ὁποῖους συνέταξαν ὁ Ματθαῖος Παρανίνας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας, τὰ δύο τρίτα καὶ πλέον τῶν διδασκάλων εἶναι ἱερωμένοι.

Μέσα εἰς τὸν στρατὸν αὐτὸν τῶν λογίων κληρικῶν πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ προοδευτικοὶ καὶ καινοτόμοι, οἱ ὁποῖοι ἐκαλλιέργησαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰργάσθησαν διὰ τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν τῆς, ὅπως ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Ἠλίας Μηνιάτης, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος καὶ ἄλλοι.

Δικαίως λοιπὸν ὁ Διονύσιος Θερεϊανὸς εἰς τὸν βίον τοῦ Κοραῆ (Α', 30) ἔγραφεν: «Ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διεφύλαξεν ἀλώβητα καὶ ἀνόθευτα τὰ θεῖα δόγματα καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις τοῦ ἀρχεγόνου χριστιανικοῦ θρησκείματος, ὅτι ἐθέρμανε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, κατεψυγμένα ἐν καιροῖς μεγίστοις καὶ χαλεπωτάτοις, ὅτι ὑπῆρξε κουροτρόφος, ἅμια δὲ καὶ σώτηρα τῶν Ἑλλήνων ἐν ἡμέραις ἀθλιότητος καὶ δυστυχίας, ταῦτα πάντα εἶναι οὐχὶ ἀστήρικτοι ἰσχυρισμοί, ἀλλ' ἀλήθειαι ἀναμφήριστοι καὶ παρὰ πάντων ἡμῶν ὁμολογούμεναι».

Ὅταν δὲ ἐφθάνεν ἡ μεγάλη ἡμέρα τῆς ἐθνεγερσίας, οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἡγέται καὶ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑψωσαν μὲ τὰ χέρια τῶν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ ἔλαβαν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ὑπεράνθρωπον προσπάθειαν ὡς πολιτικοί, ὡς διπλωμάται, ὡς ὄπλαρχηγοί, ὡς ἀπλοὶ στρατιῶται καὶ πολλοὶ ἔγιναν ἥρωες καὶ μάρτυρες τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος.

Ὅστε δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ σφόδρος νομομαθὴς Νικόλαος Σαρῖπολος ἐφώνησεν εἰς τὴν Β' Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1864. «Ἐ σ ὄ θ η μ ε ν δ ι ἄ τ ἦ ς Ἐ κ κ λ η σ ί α ς» (Ἐπίσ. Ἐφημερίς Συζητήσεων 1864, σελ. 366).

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 205 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 τεύχους.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν σύστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, οἱ ἀγῶνες τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου συνεχίσθησαν ἀδιάλειπτοι εἰς ὅλας τὰς ἐθνικὰς μας περιπετείας ἀπὸ τῆς Καποδιστριακῆς περιόδου μέχρι σήμερον. Ὁ κυβερνήτης Καποδίστριας ἐπανελάμβανεν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν: «Ὁ Θεὸς εἶναι μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Θεὸς εἶναι προστάτης μου καὶ ἄνευ αὐτῆς τῆς πίστεως οὔτε τὸν ἑαυτὸν μου θὰ ἠδυνάμην νὰ κατανοήσω, οὔτε νὰ ἐλπίσω τι. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία συντήρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ γλῶσσαν καὶ πατρίδα καὶ ἀρχαίας ἐνδόξους ἀναμνήσεις καὶ ἐξαναχάρισεν εἰς αὐτοὺς τὴν πολιτικὴν ὑπαρξὺν τῆς ὁποίας εἶναι στύλος καὶ ἐδραίωμα».

Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ κλῆρος, ἐκφράζοντες πάντοτε τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη, ἐφώτισαν καὶ καθωδήγησαν τὸ πιστὸν ἔθνος μας ἐναντίον ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν καὶ τὸ ἐβοήθησαν νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐπιτυχῶς θανασίμους κινδύνους.

Ἄλλο θέμα σχετιζόμενον πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21 εἶναι ἂν ὑπῆρξαν ξενικαὶ ἐπιδράσεις εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ποῖαι.

Ἐλέχθη καὶ ἐγράφη κατὰ κόρον, ὅτι ἡ ἐπανάστασις μας τοῦ 1821 ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐπὶ τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν ὑπάρχοντι πλέον πολλοὶ ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας αὐτῆς. Ἐὰν ὑπῆρξεν ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων, αὐτὴ ἦτο μόνον πολιτικῆς φύσεως. Ἡ ἐθνικοαπελευθερωτικὴ κίνησις τῶν Ἑλλήνων ἐξεδηλώθη πολὺ πρὶν καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ ἤρχισεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν 15ον αἰῶνα καὶ συνεχίσθη ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ 19ου. Ἐκτὸς τούτου, τὰ ἰδεώδη τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἦσαν ξένα, οὔτε πρωτάκουστα εἰς τὸ γένος μας. Αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀνθρώπων προϋπήρχον εἰς τὰ ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀπετέλουν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀναπόσπαστον ὀργανικὸν τμήμα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἑλληνικοῦ βίου καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ἱστορικὴν σταδιοδρομίαν του. «Οὐδὲν μείζον ἔστιν ἀνθρώποις Ἑλλησιν τῆς ἐλευθερίας» διεκήρυσσεν ἡ ἐκ Πριήνης ἐπιγραφή τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐκ δὲ τῆς μελέτης τῶν πηγῶν τοῦ Δημοσίου Δικαίου τῶν Ἑλλήνων προκύπτει ἀδιάσπαστος ἡ παγία ἀρχή, ὅτι μόνον ὁ ἐθνικῶς ἀνεξάρτητος ἄνθρωπος εἶναι ἠθικῶς ἐλεύθερος καὶ πολιτικῶς ἐνάρετος.

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς προοικονομηθεῖσα ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀνακαινίσις τοῦ κόσμου, ἀπεικόνιζεν εἰς γενικὰς ἀλλ' οὐσιώδεις γραμμὰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὑπὸ τὴν ζήδωρον πνοὴν τοῦ ὁποίου ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ ἠθικὸς πολιτισμὸς τοῦ κόσμου προσέλαβε τὰς συγχρόνους κατευθύνσεις του. Ἡ προσπάθεια τῶν εὐπαιδευτῶν ἀνθρώπων νὰ ὑποτάξουν τὴν ὕλην εἰς τὸ πνεῦμα, ἡ καθιέρωσις τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν κινήτρων εἰς τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον

καὶ ἡ ζήτησις τῆς ἐθνικῆς καὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας, δηλαδή αἱ ἠθικαὶ ροπαὶ τοῦ νέου μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, ἀπετέλεσαν μάθησιν καὶ διδασκαλίαν ἑλληνικὴν.

Δὲν ἐνέπνευσαν λοιπὸν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων αἱ περὶ πολιτείας καὶ κοινωνίας θεωρίαι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅπως ἡ ἀρχὴ τοῦ κυριάρχου λαοῦ, ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσονομίας, ἡ ἰσότης τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ ἀστικά καὶ πολιτικά δικαιώματα — ἀρχαὶ ἀνεκαθεν οἰκείαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἰδέαι κατὰ πολὺ ὑψηλότεραι: Ἡ ἐθνικὴ ἐλευθερία, ἡ Ὀρθόδοξος θρησκεία καὶ ἡ Πατρις.

***

Τί ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ χροῖου κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξεργάγη ἡ Ἐπανάστασις; Γνωρίζετε ὅτι οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ Ἰω. Καποδίστριας, ὁ Ἀδ. Κοραΐς, ὁ μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος, ὁ Ἄλ. Μαυροκορδάτος καὶ ἄλλοι, διετύπωσαν τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἔθνος δὲν ἦτο ἔτοιμον καὶ ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἦτο ἄκαιρος. Ἐπίστευον ὅτι ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ πνευματικὴ ὄρμησις καὶ ἡ διαφώτισις τοῦ ἔθνους, διὰ ν' ἀκολουθήσῃ κατόπιν ὡς ὄρμιος καρπὸς ἡ πολιτικὴ του ἀναγέννησις.

Ὁ Κοραΐς ἀπέκρουε πᾶσαν πρόωρον ἐπαναστατικὴν κίνησιν καὶ ἐπανειλημμένως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν φίλων του ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Τὸ κύριον ἐπιχείρημά του ἦτο ἡ ἀνεπιστημοσύνη τοῦ ἔθνους. «Χρειάζεται πεντήκοντα τοῦλάχιστον ἀκόμη ἐτῶν παιδείαν τὸ γένος, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς κατάστασιν νὰ κατορθώσῃ τίποτε αὐτοκινήτως καὶ αὐτοεργῶς», ἔγραφεν εἰς τὸν ἐν Βιέννῃ φίλον του Ἀλέξανδρον Βασιλείου. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν ἐλευθέρου κράτους, ἐξηκολούθει νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ ἐξέγερσις ἐγένετο ἀκαιρῶς: «Ὅτι δὲ συνέβη παρὰ καιρὸν, ἐφάνηκε ἀπὸ τὴν θρασύτητα τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως... καὶ ἀπὸ τὴν ἔπειτα μέχρι τῆς σήμερον ἀφρονεστάτην διαγωγὴν πολλῶν πολιτευομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα», ἔγραφεν εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του (1833).

Σήμερον ὑπὸ τὸ φῶς τῶν γεγονότων ποῦ ἐπηκολούθησαν, νομίζω ὅτι ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν μετ' ἀσφαλείας, ὅτι καὶ τὸ ἔθνος ἦτο ὄρμιον καὶ κυρίως ὅτι ἡ ὥρα ἦτο ἡ κατάλληλος διὰ τὴν ἐκρηξίν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Οἱ κυριώτεροι λόγοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

α) Ἡ ἀποσύνθεσις τῆς Ὄθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν ἐμάστιζεν ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὸ διεφθαρμένον τάγμα τῶν γενιτσάρων.

β) Οἱ πολεμικοὶ περισπασμοὶ τῆς Τουρκίας, ὀφειλόμενοι εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Περσίας καὶ εἰς τὴν ἀνταρσίαν τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλή.

Ἄλλα καὶ πέραν τούτων, ποῖος γνωρίζει τὰς ἐξελίξεις εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἂν δὲν ἐμεσολάβει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις; Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γ. Κάννιγκ (1827) οἱ διάδοχοί του Δούδλεϋ, Οὐέλινγκτον κ.λπ. μεταβάλλον βαθμιαίως τὴν πολιτικὴν των εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειτα τὰ δυσμενῆ πρὸς τὴν Ἑλλάδα γεγονότα τοῦ Κρωμαϊκοῦ πολέμου, αἱ ἀτυχεῖς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης, ὁ ἀπὸ τοῦ 1870 ἀποκορυφωθεὶς πανσλαβισμὸς τῆς Ρωσίας, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποῦλου ἡ πολιτικὴ τῆς ἀπέβη σαφῶς δυσμενῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἡ κίνησις τῶν Νεοτούρκων μεταγενεστέρως, ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα δευτερεύοντα μᾶς πείθουν, ὅτι ἐπικαίρως ἐξεργράγη ἡ Ἐπανάστασις, εἰς χρόνον ἀληθῶς ἀνεπανάληπτον, πᾶσα δὲ ἀναβολὴ θὰ ἀπέβαινεν εἰς βάρος τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως.

***

Ὡς πρὸς τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν, εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ὁποίας ἀπέβλεπεν ἡ Ἐπανάστασις, ἤμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι αὐτὴ ἐταντίζετο πρὸς τὸ σύνολον τοῦ ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ χώρου. Οἱ Φιλικοὶ ἐσχεδίαζον τὴν δημιουργίαν κράτους περιλαμβάνοντος πᾶσαν χώραν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας κατοικουμένην ὑπὸ ἀμιγροῦς ἢ πλειοψηφοῦντος ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Κατὰ τὰ σχέδια τῶν Φιλικῶν, τὸ κράτος τοῦτο θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, τοῦλάχιστον τῶν Βλάχων καὶ τῶν Βουλγάρων, ἀπαλλάσσον τούτους λαοὺς τούτους τῆς τουρκικῆς καταδυναστεύσεως.

***

Ποῖον ἦτο τὸ δυναμικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐξ ἀπόψεως ἀνθρωπίνου παράγοντος; Ὁρθῶς ἐλέχθη ὅτι οἱ πυρῆνες τῶν μαχίμων δυνάμεων τοῦ Ἔθνους εἰς τὸν κατὰ ξηρὰν ἀγῶνα ἦσαν οἱ Κλεφταρματολοί, πολλοὶ τῶν ὁποίων εἶχον φυσικὴν ἀντίληψιν τοῦ πολέμου. Αὐτοὶ πράγματι ὑπῆρξαν οἱ σκληροί, οἱ ἀπτόητοι πολεμικοὶ ἡγέται τοῦ ἐξεγερθέντος λαοῦ. Ἡ πολεμικὴ τῶν ἐμπειρία, τὸ ἡρωϊκὸν των πνεῦμα ἀντεστάθμιζε τὴν ἔλλειψιν οἷας δῆποτε τάξεως καὶ ὁργανώσεως εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν στράτευμα, διότι βεβαίως ἡ ἐπανάστασις καὶ ὁ πολεμικὸς ἀγὼν δὲν ἦτο ἔργον μόνον αὐτῶν τῶν παρανόμων καὶ ἀρειμανίων ἀνδρῶν, ἀλλ' ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, δηλ. τῶν ποικίλων, τῶν γεωργῶν, καὶ τῆς εὐρείας τάξεως τῶν ναυτικῶν, οἱ ὁποῖοι οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα ἐννοοῦσαν περὶ στρατιωτικῆς τάξεως καὶ πειθαρχίας.

Ἡ ἔλλειψις τῶν στοιχειωδῶν πολεμικῶν μέσων συγκρινομένων πρὸς ἐκεῖνα τοῦ ἀντιπάλου καὶ ἡ ἀπουσία οἷας δῆποτε στρατιωτικῆς τάξεως καὶ πειθαρχίας μεταξὺ τῶν μαχίμων ἀνδρῶν ὑπῆρξε τὸ μέγιστον τῶν μειονεκτημάτων τοῦ Ἀγῶνος.

Εἶναι ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς Ἐπαναστάσεως, πῶς ἐξεπεράσθησαν αἱ φιλοδοξίαι τῶν ὀπλαρχηγῶν, πῶς ἐδαμάσθη ἡ ἀπειθαρχία καὶ ἡ ἔλλειψις οἷας δῆποτε στρατιωτικῆς ἐκπαίδευσεως τοῦ ἀναλαβόντος τὰ ὄπλα λαοῦ.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος χάρις εἰς τὸ ὄνομά του, τὴν πολεμικὴν του ἰδιοφυΐαν καὶ τὴν πολεμικὴν του πείραν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῶν περισσοτέρων ὀπλαρχηγῶν τοῦ Μοριά, μᾶς δίδει χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως:

«Ἡ ἀρχηγία ἐνὸς στρατεύματος ἑλληνικοῦ ἦτον μία τυραννία, διότι ὁ καπετάνιος ἔκαμνε καὶ τὸν ἀρχηγό, καὶ τὸν κριτή, καὶ τὸν φροντιστή, καὶ νὰ τοῦ φεύγουν κάθε ἡμέρα, καὶ πάλιν νὰ ἔρχονται, νὰ βαστάῃ ἕνα στρατόπεδον μὲ ψέματα, μὲ κολακείας, μὲ παραμύθια, νὰ τοῦ λείπουν καὶ ζωοτροφίαι καὶ πολεμοφόδια, καὶ νὰ μὴν ἀκοῦν καὶ νὰ φωνάζῃ ὁ ἀρχηγός· ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπῃ ὁ Ἀρχιστράτηγος διατάσσει τοὺς στρατηγούς, οἱ στρατηγοὶ τοὺς συνταγματάρχας, οἱ συνταγματάρχαι τοὺς ταγματάρχας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς· ἔκανε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐξεμπερδευε. Νὰ μοῦ δώσῃ ὁ Βελιγκτῶν 40.000 στράτευμα, τὸ ἐδιοικοῦσα· ἀλλ' αὐτοῦ νὰ τοῦ δώσουν 500 Ἕλληνας, δὲν ἤμποροῦσε οὔτε μιὰ ὥρα νὰ τοὺς διοικήσῃ. Κάθε Ἕλληνας εἶχε τὰ καπρίτσια του, τὸ Θεό του, καὶ ἔπρεπε νὰ κάμῃ κανεὶς δουλεῖα μὲ αὐτούς, ἄλλον νὰ φοβερίζῃ, ἄλλον νὰ κολακεύῃ, κατὰ τοὺς ἀνθρώπους». Καὶ ὅμως, τὰ μπουλούκια ἐκεῖνα τῶν ἀτάκτων ἐπετέλεσαν τὸ θαῦμα τοῦ '21.

Ἄλλα πέραν τῶν κλεφταρματολῶν καὶ τῶν καπεταναίων, πέραν τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν πλοιαρχῶν των, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν τὰς χεῖρας τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξε βεβαίως ἀνωτέρα τις δύναμις, πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ, ἡ ὁποία κατηύθυνε τὸν Ἀγῶνα καὶ παρὰ τὰ μειονεκτημάτα τῆς ἐπέδειξε σταθερότητα καὶ ἐπιμονήν, ἡ ὁποία ὠδήγησε μετὰ πολλὰς περιπετείας εἰς τὸ εὐτυχὲς τέλος. Τὴν δεσπόζουσαν αὐτὴν δυνάμιν ἀποτελοῦσαν κατ' ἀρχὴν ὁ ἀνώτερος κληρὸς καὶ οἱ κοινοτικοὶ ἄρχοντες, οἱ πρόκριτοι, οἱ ἄλλως λεγόμενοι κοτσαμπάσηδες. Ἡ δύναμις των ὑπερεῖχεν εἰς ὅλην τὴν Νότιον Ἑλλάδα καὶ ἐδέσποζε καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Αὐταὶ ἀποτελοῦσαν πανισχύρους πολιτικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν καπεταναίων ὑπῆρξαν ἡ σπονδυλικὴ στήλη τῆς Ἐπαναστάσεως.

«Ὁ πόλεμος ἐσηκώθη, ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, διότι ἐσυμφώνησαν ὁ κληρὸς, οἱ ἄρχοντες, οἱ καπεταναῖοι. Ἄμα τις ρίψῃ μιάν ἀπὸ τὰς τάξεις αὐτάς, ὁ πόλεμος ὀπισθοδρομεῖ καὶ ἡ Πατρίς κινδυνεύει τότε».

Ἡ ἰσχυρὰ αὐτὴ δύναμις τῶν προκριτῶν συνείχη καὶ συνεξυμώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος, παρὰ τὴν διαφορὰν νοστορίας, μετὰ τῶν Φαναριωτῶν πολιτικῶν καὶ τῶν λογίων, οἱ ὁποῖοι ἔσπευσαν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ προσφέρουν τὰς υπηρεσίας των, καὶ οὕτως ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ μίγματος τούτου ἡ νέα ἡγεσία τοῦ Ἔθνους.

Σημειῶνω ἀκόμη ὀλίγας λέξεις διὰ τὴν τάξιν τῶν προκριτῶν, τὴν ὁποῖαν διασύρουν θανασίμως μερικοὶ ἱστορικοὶ καὶ δημοσιογράφοι, καταφερόμενοι ἐναντίον των μὲ τόσον φανατισμόν, ὥστε καὶ μόνον τὸ ἄκουσμα τῆς λέξεως «κοτσαμπάσης» νὰ προκαλῆ εἰς πολλοὺς ἀποστροφήν. Ἄλλα δὲν ὑπάρχει κατηγορία περισσό-

τερον ἄδικος καὶ σκόπιμος ἀπὸ αὐτήν. Μόνον οἱ ἀγνοοῦντες τὴν δομὴν τῆς προεπαναστατικῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς πραγματικότητος, ἤμποροῦν νὰ παρασύρῳ ἀπὸ τὴν ἐναντίον τῶν προκρίτων ἐπιδόξ. Εἶναι εὐκόλον νὰ διαπιστώσῃ τις, διαβάζοντας τὰ ἐπίσημα κείμενα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀγωνιστῶν, ὅτι αὐτοί, οἱ πρόκριτοι, οἱ προσετοί, οἱ νοικοκυραῖοι ἐσήκωσαν εἰς τοὺς ὄμους τῶν τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τὰ πρῶτα δυσχερῆ ἔτη τοῦ Ἀγῶνος καὶ διεκινδύνευσαν τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης γράφει εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του:

«Δὲν εἶχαμεν οὔτε ὄπλα οἱ περισσότεροι, οὔτε τ' ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ὄλοι. Ἀποφάσισαν οἱ νοικοκυραῖοι ὅτι ἡ τυραννία τῶν Τούρκων... δὲν ὑποφέρονταν πλέον. Καὶ δι' αὐτὴν τὴν τυραγνία... ἀποφασίσαμεν νὰ σηκώσωμεν ἄρματα... Τώρα ὅπου ἀρχίσαμεν, νὰ τοὺς πολεμήσωμεν, καὶ νὰ θυσιάσωμεν καὶ τὸν βίον μας εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ σ' ἐκείνους ὅπου δὲν ἔχουν τὸν τρόπον νὰ τοὺς ζωοτροφήσωμεν καὶ νὰ κάνουν καὶ ἐκεῖνοι τὰ χρέη τοὺς διὰ τὴν πατρίδα. Τότε σύστησαν τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τίμιους καὶ πρόβλεπαν διὰ τὰ ἀναγκαῖα καὶ δὲν καρτεροῦσαν οἱ ἄνθρωποι. Ἀπὸ κείνους πάλε, ὅποιος εἶχε τὸν τρόπον, τοὺς ἔδινε καὶ τὸ δικό του καὶ πολέμαγε καὶ διὰ τὴν λευτεριά του. Πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἦταν τὸ ἴδιον. Καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα ἦταν σὲ ὅλη τὴν πατρίδα, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ σύστημα πορέψαμε δυὸ χρόνια. Τηράτε τὸ ἱστορικὸν ἐκείνου τοῦ καιροῦ πόσο προβοδῆψαμεν, πόση ἄρμονίαν εἶχαμεν, πόση ὁμόνοια καὶ ἀδελφούνη» (Μακρυγιάννης, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Β', 33).

«Ἀποφάσισαν οἱ νοικοκυραῖοι»... Πράγματι, μόνον αὐτοὶ ἤμποροῦσαν νὰ ἀποφασίσουν. Αὐτοὶ εἶχον τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν, αὐτοὶ ἐπέβαλλον πειθαρχίαν τινα ἐπὶ τῶν μαχιμῶν, διότι αὐτοὶ κυρίως συνετήρουν τὰ ἔνοπλα σώματα. Κατ' ἐντολὴν αὐτῶν ἐβρόντησαν τὰ πρῶτα τουφέκια τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ αὐτοὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην πολιτικὴν ἐξουσίαν, τὴν Μεσοσηνιακὴν Γερουσίαν τῆς Καλαμάτας καὶ ὄλας τὰς ἐπαναστατικὰς κυβερνήσεις. Πῶς ἐφθάσαμεν τώρα, διογκώνοντες τὰ μειονεκτήματά των, νὰ πιστεύωμεν ὡς ἀρνητικὸς παράγοντας τῆς Ἐπαναστάσεως τοὺς στυλοβάτας αὐτῆς;

* * *

Ποία ὑπῆρξεν ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν;

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ἐπαναστατήσας λαὸς ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἀγῶνος, ἀλλ' ἐβράδυνε πολὺ ἕως ὅτου ἐπιτύχη πολιτικὴν σύνταξιν, ἀνταξίαν ἀληθοῦς κράτους.

Τὸ θέμα τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπησχόλησεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος διακεκρωμένους Ἑλληνας, μεταξὺ

τῶν ὁποίων ἐξέχουσιν θέσιν κατεῖχον ὁ ἐν Πίζη μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος καὶ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργὸς τότε τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Α', καὶ ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι ὁ Θ. Νέγρης καὶ ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος.

Οἱ δύο ἐπιφανεῖς Ἕλληνες, ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ Ἰγνάτιος, διὰ μακρῶν ὑπομνημάτων των, ἀπὸ 20 Μαΐου 1821 ὁ πρῶτος καὶ ἀπὸ 17 Ἰουλίου 1821 ὁ δεύτερος, συνέστησαν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἡγεσίαν τῆς Ἑλλάδος τὴν ἴδρυσιν κεντρικῆς ἐξουσίας, ἀντιπροσωπευτικῆς ὄλων τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰδικώτερον ὁ Καποδίστριας, ὁ τόσον προχειρῶς καὶ ἀστόχως κατηγορούμενος ὡς ὀπαδὸς τῆς ἀπολυταρχικῆς ἐξουσίας, ὑπεδείκνυε διὰ τοῦ μυστικοῦ τοῦ ὑπομνήματος: «... νὰ συστήσωμεν μίαν ἰσχυρὰν καὶ καλὴν κυβέρνησιν, νὰ ἐμφανίσωμεν εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον τὸν τόπον μας μὲ τὴν ἐθνικὴν του στολήν... Εἰς ὄλους τοὺς καιροὺς ἢ τῆς Ἑλλάδος διοικήσις ἦτο πραγματικῶς ἀντιπροσωπευτικὴ. Ὅσοι ἄνθρωποι εἶχον ὑπόληψιν ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας των, ἔβαινον εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων... Νὰ φυλάξωμεν τὰ παλαιὰ σχήματα τοῦ ἔθνους καὶ νὰ μὴ δικαιώσωμεν τὰς κατὰ τῶν Ἑλλήνων διασπαρμένους φήμας ὡς τυφλῶν ὀργάνων τῶν Εὐρωπαϊῶν στασιαστῶν...».

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀξιοσημεῖωτος εἶναι ἡ προοδευτικὴ θέσις, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, ἀσπασθεῖσα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸ νεωτεριστικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνταγματικὸν πολιτεύμα.

Εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα εἰσῆχθη μετὰ αἰῶνας ὀλοκλήρους ἀπολυταρχικῆς μοναρχίας, ἀλλαχού μὲν διὰ τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως τοῦ πολιτειακοῦ βίου κατὰ τὴν ἰδιοφυίαν καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ λαοῦ, ὅπως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλαχού δέ, ὅπως εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοῦ 1789, διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως τῶν θεωριῶν περὶ τῆς Πολιτείας καὶ τῶν θεσμῶν αὐτῆς. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅμως ἐθεσπίσθη τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ νέου πολιτικοῦ βίου τῆς διὰ τῶν πρώτων τοπικῶν πολιτευμάτων καὶ κυρίως διὰ τῆς Α' ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ διετηρήθη ὑπὸ ὄλων τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων, κατηργήθη δέ, ὅταν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια καὶ τὴν ἐπικρατήσασαν γενικὴν ἀναρχίαν, αἱ Μ. Δυνάμεις ἠθέλησαν, μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἀποκαμιόντος λαοῦ, νὰ τοποθετήσουν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος τὸν βασιλεῖα Ὀθωνα, εἰσαγαγόντες οὕτω τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ Βαναρικὸν φροντιστήριον (Χ. Φραγκίστα, Αἱ βάσεις τῶν πολιτευμάτων τοῦ Ἀγῶνος, Θεσσαλονίκη 1971).

* * *

Εἰς μίαν ἐπισκόπησιν τῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας διέθεσεν ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς του ἐλευθερίας θὰ ἦτο ἀσφαλῶς παράλειψις, ἂν δὲν προσετίθετο μία πρώτη μεγέθους ἠθικὴ, ἀλλὰ καὶ ὑλικὴ δύναμις: ὁ Φιλελληνισμὸς.

Τὸ εὐγενὲς καὶ ἀνιδιοτελὲς τοῦτο κίνημα ὑπῆρξε κατ' ἀρχὴν ἢ παράδοσις τῆς ὀφειλῆς τῆς Εὐρώπης καὶ ὅλου τοῦ κόσμου πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ οἰκουμενικὸν πνεῦμα τῆς. Τὰς πρώτας ρίζας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλελληνισμοῦ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς αὐτὸν τὸ ΙΕ' αἰῶνα. Ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐξῆς ἦγωνε τὴν Λύσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἢ καλλιέργεια τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδεύσεως καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἢ ὅποια κατέκτησε τὰς διανοίας ἀλλὰ καὶ τὰς καρδίας τῶν εὐπαιδευτῶν καὶ τῶν φιλελευθέρων Εὐρωπαίων πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γραμματείαν καὶ ἱστορίαν.

Ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ὅπουδήποτε καὶ ἂν διεξάγεται, προκαλεῖ τὴν συμπάθειαν τῶν ἐθνικῶν καὶ πνευματικῶν προσωπικοτήτων εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἄλλ' ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν τοῦ '21 συνελόνησε βαθύτατα τὴν Εὐρώπην καὶ ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον χάρις εἰς τὴν μαγικὴν δύναμιν, τὴν ὅποιαν ἥσκει παγκοσμίως τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ἄγγλος ποιητὴς Πέρσου Σέλλεϋ (Shelley) εἰς τὸν πρόλογον τοῦ λυρικοῦ του δράματος «Ἑλλάς» τὸ ὁποῖον ἔγραψε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1821 εἰς τὴν Πίζαν καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Ἀλ. Μαυροκορδάτον, ἔγραψε μεταξύ ἄλλων:

«Εἴμεθα ὅλοι Ἕλληνες. Οἱ νόμοι μας, ἡ λογοτεχνία μας, αἱ τέχναι μας ἔχουν τὴν ρίζαν τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄν δὲν ὑπῆρχεν Ἑλλάς... ἡμεῖς πιθανῶς νὰ εἴμεθα ἀκόμη ἄγριοι καὶ εἰδωλολάτρες».

Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι παρὰ τὴν ἀνθελληνικὴν πολιτικὴν τῶν Ἀνακτοβουλίων, τὰ ὁποῖα στηριζόμενα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος (Legitimité), ἔβλεπαν τὸν μὲν σουλτάνον ὡς νομιμόφρονα, τοὺς δὲ Ἕλληνας ὡς ἀποστάτας καὶ ἀναρχικούς, οἱ Εὐρωπαῖοι λαοὶ συνεινήθησαν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπληρώθησαν φιλελληνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ ὁποῖος μετεδόθη ταχέως εἰς τὴν προέκτασιν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς καὶ σποραδικῶς πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας, μετουσιωθεὶς εἰς ἔμπρακτον βοήθειαν.

Ὁ Φιλελληνισμὸς δὲν ἦτο ἀπλὴ ἐκδήλωσις συμπαθείας πρὸς ἓνα ἱστορικὸν λαόν, δὲν ἦτο ἀπλῶς ἓνα ρομαντικὸν κίνημα, ἀλλ' ἔχει, νομίζω, καὶ οὐσιαστικώτερον περιεχόμενον. Ἡ ἐξόρμησις τῶν Ἑλλήνων ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς νὰ συνειδητοποιήσουν, ὅτι παρὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν εἰς ἐθνότητας, ἀποτελοῦν ἐν τούτοις πνευματικὴν ἐνότητα συμπαγῆ, θεμελιουμένην εἰς τὴν Χριστιανικὴν ἠθικὴν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ φιλοσοφίαν, καὶ ὅτι ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἐνότης εἶχε ἐχθρὸν τὴν Ἀσιατικὴν νοτροπίαν καὶ κοσμοθεωρίαν, τῆς ὁποίας οἱ τότε φορεῖς —οἱ Ὄθωμανοὶ Τοῦρκοι— οὐδεμίαν θέσιν ἔχουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ ὁμόθυμος καὶ αὐθόρμητος συναγεμὸς ὄλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν ὑπὲρ τῶν Ἑλλή-

νων κατὰ τοῦ Ἀσιάτου ἀποτελεῖ, νομίζω, τὴν πρώτην ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰδέας καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης.

* * *

Δικαίως θὰ ἐρωτήσετε, ποία εἶναι ἡ ἐθνικὴ προβληματικὴ, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπὸ τὸν ἀγῶνα ἐκείνον καὶ ἐξῆς, μέχρι σήμερον.

Εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ ἱστορικαὶ συνέπειαι τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας ἐξακολουθοῦν μέχρι σήμερον νὰ ἐπηρεάζουν τὸν δημόσιον βίον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μακροχρόνιος κυριαρχία ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐνὸς λαοῦ, τοῦ τουρκοικοῦ, μὲ τόσον χαμηλὴν πνευματικὴν παράδοσιν, προεκάλει τὴν πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ οικονομικὴν καθυστέρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔναντι τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, μίαν καθυστέρησιν διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ὁποίας ἀγωνιζόμεθα μέχρι σήμερον σκληρότατα.

Ἐπηρεάζει ὅμως ἀκόμη ἡ Τουρκοκρατία καὶ τὰς πολιτικὰς τύχας τοῦ Ἔθνους μας, διότι ἡ ἐκ τῆς μακρῆς συμβιώσεως τῶν δύο ἀντιπάλων ἱστορικῶν κόσμων καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀποτινάξεως τοῦ τουρκοικοῦ ζυγοῦ προκύψασα ἐθνοϊστορικὴ διαφορά, οὐδέποτε μέχρι σήμερον κατέπαυσεν ἐντελῶς νὰ ὑφίσταται, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ ἀσκή ἀρνητικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἑλληνοτουρκοικῶν σχέσεων. Ἡ μεγάλη προσπάθεια τῶν δύο ἡγετῶν, τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ Κεμάλ, ὁ ἱστορικὸς συμβιβασμὸς τοῦ 1930, ἀνετράπη μεταπολεμικῶς κατὰ τὴν ἐξέλιξιν κυρίως τοῦ ζητήματος τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, αἱ δὲ μεταγενέστεραι καὶ τωρὶναι παράλογοι ἀξιώσεις τῶν Τούρκων ἐπὶ ἀπαρραγμάτων ἑλληνικῶν δικαίων, ὠδήγησαν τὰς σχέσεις μεταξύ τῶν δύο ἐθνῶν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς.

Χρέος τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν ὄραν ταύτην εἶναι νὰ ἀξιοποιήσῃ τὴν πνευματικὴν του παράδοσιν, καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐμπειρίαν, τὴν ὁποίαν συνθέτουν οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ θυσίαι του διὰ τὴν φυσικὴν καὶ ἐθνικὴν του ἐπιβίωσιν. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι διὰ τὴν ἐθνολογικὴν καὶ πολιτικὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνεχίσθησαν καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ τὸν εἰκοστὸν ὡς προέκτασις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τῆς ὁποίας τὸ ἔργον δὲν ὀλοκληρώθη ἀκόμη, ἐφ' ὅσον σημαντικὰ τμήματα τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ παραμένουν ἀλύτρωτα. Ἡ πάλιν ἐμφανὴς ἢ ἀφανὴς συνεχίζεται καὶ ἐπομένως αἱ πνευματικαὶ καὶ ὕλικαι δυνάμεις τοῦ Ἔθνους, παλαιαὶ καὶ νέαι, δοκιμάζονται.

Εὐτυχῶς τὸ '21 ζῆ πάντοτε εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ ἀθάνατοι ἀγωνισταὶ του παραμένουν πρότυπα ἡρωικοῦ βίου, ὁδηγοὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς αὐτοθυσίας.

(Τέλος)

Ε. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Η ΑΥΘΕΝΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

(Τὸ κριτήριο τῆς Ὁρθοδοξίας) *

4. Μία διεύρυνση καὶ μία διερεύνηση.

Βεβαίως ἐδῶ πρέπει νὰ κάνουμε καὶ τὴν ἀκόλουθη ἀπαραίτητη διεκρίνιση: Ὅταν λέμε, ὅτι αὐτὰ τὰ κείμενα, αὐτὰ τὰ κριτήρια, αὐτὰ τὰ «μαρτύρια»⁴, εἶναι ἀυθεντικά καὶ ἀλάθητα καὶ ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν ἀληθινὴ παράδοση καὶ τὴν ἀκρίβεια μέσα στὴν Ἐκκλησία, δὲν σημαίνει, ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἐσφαλμένα. Πολὺ περισσότερο δὲν σημαίνει, ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα ἔργα ἢ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Ἐπισκόπων, τῶν Ἀσκητῶν, τῶν Θεολόγων, τῶν ἀπλῶν Χριστιανῶν εἶναι ἄχρηστα. Μπορεῖ νὰ περιέχουν σφάλματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐσφαλμένα καθ' ὄλοκληρίαν. Ἀκόμη περισσότερο μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀλάθητα, μόνο ποὺ δὲν ἔχουμε τὴ βεβαιότητα, ὅτι εἶναι ἀλάθητα. Δὲν ἔχουμε δηλ. τὴν ἐγγύηση μιᾶς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ ὅποια εἶναι τὸ ἀυθεντικὸ στόμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι τὰ συγγράμματα αὐτὰ εἶναι ἀλάθητα.

Ἄν πάλι ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι ὅλες οἱ γνῶμες καὶ οἱ ἀποφάσεις τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀλάθητες, τότε κινδυνεύουμε νὰ προσχωρήσουμε στὸ Ρωμαιοκαθολικισμό, ἢ δίνουμε χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουμε ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τοῦ ἀλαθῆτου τοῦ Πάπα. Γιατὶ τότε εἶναι δυνατόν — καὶ πολὺ λογικῶς — νὰ παρατηρήσει κάποιος Ρωμαιοκαθολικός: Γιατὶ νὰ δεχθοῦμε τὸ ἀλάθητο στὶς γνῶμες τῶν μεμονωμένων Πατέρων καὶ νὰ μὴ δεχθοῦμε τὸ ἀλάθητο καὶ στὸν Πάπα Ρώμης;

Εἶναι, λοιπόν, λαθητιά, δηλ. εἶναι δυνατόν νὰ λαθεῖ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅπωςδὴποτε λανθασμένα τὰ ἐν λόγῳ λόγια ἢ κείμενα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἢ ἁγίων. Τέτοια κείμενα μπορεῖ νὰ εἶναι ἐρμηνεῖες τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ἀναλύσεις δογμάτων τῆς πίστεως, ἐρμηνεῖες ἢ ἐφαρμογές ἰ. κανόνων, ὅπως μπορεῖ νὰ εἶναι ἀκόμη ἐμπειρίες καὶ βιώματα ἀπὸ τὴν ἐν Χριστῷ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ. Καὶ αὐτὰ, λοιπόν, ἀποτελοῦν π α ρ α δ ὀ σ ε ι ς, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἢ παράδοση, δὲν εἶναι ἢ ἀυθεντικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, γιατί δὲν ἔχουν ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ ὅλη τὴν Ἐκκλησία.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 208 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 τεύχους.

4. Ἡ λέξη εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν Ἁγ. Γραφή. Βλέπε Ψαλμ. 118, 14· 138· 144: «Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρπηθην ὡς ἐπὶ παντὶ πλοῦτῳ» — «Ἐνετίλω δικαιοσύνην τὰ μαρτύρια σου καὶ ἀλήθειαν σφόδρα». — «Δικαιοσύνη τὰ μαρτύριά σου εἰς τὸν αἰῶνα». Πρβλ. α' καν. τῆς Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου.

Αὐτοῦ τοῦ εἶδους παραδόσεις μπορεῖ ἀκόμη νὰ εἶναι καὶ οἱ γνῶμες πνευματικῶν μας, ἢ ἐντολές καὶ διατάξεις τοῦ ἐπισκόπου μας, ἢ τῆς Ἱ. Συνόδου μας. Τί, λοιπόν, θὰ κάνουμε; Θὰ τις ἀκούσουμε, θὰ τις δεχθοῦμε, θὰ τις ἐφαρμόσουμε; Εἶναι, δηλαδή, ὑποχρεωτικές; Ἡ μποροῦμε νὰ τις ἀγνοήσουμε; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ἢ ἐξῆς: Βεβαίως εἶναι ὑποχρεωτικές, ἐφ' ὅσον δὲν ἔρχονται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν Ἁγία Γραφή ἢ τις ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἢτοι πρὸς τὴν ἀυθεντικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, ἢ ἀκόμη ἐφ' ὅσον δὲν ξέρουμε ἂν ἔρχονται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν παράδοση αὐτή. Ὁ ἀπ. Παῦλος παραγγέλλει: «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένους ὑμῶν καὶ ὑπέικετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ὡς λόγον ἀποδώσοντες» (Ἐβρ. 13, 17).

Ἄν ὅμως ξέρουμε καλά, ὅτι αὐτὲς οἱ γνῶμες ἢ οἱ ἐντολές ἔρχονται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, τότε ὀφείλουμε, μὲ τὸν ἐνδεδειγμένο καλὸ τρόπο καὶ μὲ τὸν ἀπαιτούμενο σεβασμὸ, νὰ ποῦμε στοὺς ἐκκλησιαστικούς καὶ πνευματικούς μας ἡγέτες, ὅτι σφάλλουν, ὅτι ἔρχονται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ὀρθόδοξη παράδοση, καὶ κατὰ συνέπεια, ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ συμμορφωθοῦμε καὶ νὰ ἀκολουθήσουμε τέτοιες ἀνθρώπινες ὑποδείξεις καὶ ἐντολές. Τὸ παράδειγμα σ' αὐτὸ μᾶς τὸ ἔδειξαν οἱ Ἀπόστολοι, ὅταν εἶπαν: «Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. 5,29).

Ἐπάρχει ὅμως καὶ μία εἰδικὴ περίπτωση, κατὰ τὴν ὁποία, ἂν καὶ δὲν βρίσκονται οἱ ἐντολές, οἱ ὑποδείξεις, οἱ ἀποφάσεις τῶν ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων σὲ συμφωνία μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ παράδοση, δηλ. μὲ τὴν ἀκρίβεια, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τις ἀκολουθήσουμε ἢ ἔστω νὰ τις ἀνεχθοῦμε καὶ ἀκόμη νὰ μὴν τις κατακρίνουμε. Αὐτὴ ἢ περίπτωση εἶναι ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία τὸ ἀρμόδιο ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια σὲ μὴ δογματικὰ ζητήματα, χάριν τῆς σωτηρίας εἴτε ἐνὸς μέλους, εἴτε ἐνὸς μέρους τῆς Ἐκκλησίας ἢ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Αὐτὴ εἶναι ἢ περίπτωση τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, τῆς συγκαταβάσεως καὶ τῆς ἐπιεικείας. Ὅταν δηλ. ἕνα μέρος ἢ ἕνα μέλος τῆς Ἐκκλησίας ἀσθενεῖ κατὰ τὴν πίστη ἢ τὴν ψυχικὴ καὶ σωματικὴ ὑγεία, ἢ μετανοεῖ πικρῶς γιὰ μιὰ του ἁμαρτία, ἢ Ἐκκλησία δὲν ἀπαιτεῖ πάντοτε τὴν τήρηση τῆς ἀκριβείας, τὴν ἀκρίβεια στὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς, ἀλλὰ φέρεται φιλανθρώπως καὶ ἐπιεικῶς.

Ἐν συνεχείᾳ πρέπει νὰ προσθέσουμε λίγα λόγια καὶ γιὰ τὴν περίπτωση ποῦ τυχὸν ὑπάρχουν θέματα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει ἀποφασισθεῖ ἐπισήμως τίποτε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα οὔτε οἱ πνευματικοὶ-ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες παίρνουν συγκεκριμένη θέση. Τότε τί θὰ κάνουμε; Σ' αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀπαντήσει ὡς ἑξῆς: Ἐν πρώτοις δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐρίζουμε καὶ νὰ φιλονικούμε. Ἄρκει τὸ γεγονός, ὅτι θὰ τὰ συζητοῦμε καὶ θὰ προετοιμάζουμε τὸ ἔδαφος μὲ προσευχὴ καὶ μὲ ταπεινώση, γιὰ νὰ φωτίσει ὁ Θεὸς κάποια μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε καὶ ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀποφασίσει ἀκολούθως καὶ γι' αὐτὰ τὰ θέματα αὐθεντικῶς.

Ἀπὸ τὴν περίπτωση αὐτὴ μπορούμε νὰ κατανοήσουμε καὶ τὸ πόσο μεγάλη ἀξία ἔχει καὶ ἡ ὑπόλοιπη ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία, οἱ γνῶμες τῶν Πατέρων, οἱ ἐρμηνεῖες τῶν θεολόγων, οἱ ἐμπειρίες καὶ τὰ βιώματα τῶν Ἀσκητῶν καὶ ὄλων τῶν Χριστιανῶν. Διότι μέσα σ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ ὑπολανθάνει ἡ ἀπάντηση σ' ἓνα πρόβλημα, ἢ μέσα ἀπ' αὐτὰ καὶ διὰ μέσου αὐτῶν μπορεῖ νὰ προβάλει ἡ λύση ἑνὸς θέματος ποῦ ἀπασχολεῖ τὴν Ἐκκλησία.

Συγχρόνως ὁμως καὶ μέχρις ὅτου βρεθεῖ ἡ λύση θὰ κάνουμε ὑπομονή. Θὰ ἀγωνιζόμαστε γιὰ νὰ βροῦμε τὴ λύση, ἀλλὰ δὲν θὰ ἀγωνιοῦμε. «Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσεσθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν» (Λουκ. 21,19), λέει ὁ Κύριος. Οὔτε θὰ πελαγοδρομοῦμε μὲ τὶς διαφορὲς προσωπικὲς γνῶμες ἐκκλησιαστικῶν προσώπων ποῦ πολλὲς φορές ἀντιτίθενται μεταξύ τους. Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀγωνιοῦμε καὶ νὰ πελαγοδρομοῦμε, γιατί πρέπει νὰ ξέρομε, ὅτι ἐκεῖ ποῦ δὲν ὑπάρχει νόμος, δὲν ὑπάρχει καὶ παρανομία, δὲν ὑπάρχει παράβαση καὶ ἁμαρτία. Ἄς θυμηθοῦμε τὸν ἀπ. Παῦλο, ποῦ λέει: «Ἄμαρτία δὲ οὐκ ἔλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου» (Ρωμ. 5,13), καὶ «Τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνωσαν εἰ μὴ διὰ νόμου... χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρὰ» (Ρωμ. 7,7-8). Σ' ἐκεῖνα τὰ θέματα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει νόμος εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ κάνουμε σύμφωνα μὲ τὴν φωνὴ τῆς συνειδήσεώς μας (πρβλ. Ρωμ. 2,14-15) καὶ τὶς συμβουλὲς δύο-τριῶν ἀκόμη συνειδητῶν Χριστιανῶν. Πρβλ. τὸ χωρίο Ματθ. 18,20: «Ὁὗ γὰρ εἰσιν δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἑμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Πρβλ. ἀκόμη καὶ Α' Κορ. 6,1: «Ὁὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινούσιν»;

5. Ὁρισμένες ἀπαραίτητες διευκρινήσεις καὶ ἀναθεωρήσεις.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ προσθέσουμε, ὅτι μὲ ὅσα εἶπαμε ἀμέσως πρὸ πάνω, δὲν σημαίνει, ὅτι ὅπου ὑπάρχει νόμος ἐκκλησιαστικός, κανόνας ἱερός, ἀγιογραφικὴ ἐντολή, ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία. Ἀντιθέτως. Αὐτὲς οἱ ἀγιογραφικὲς ἐντολὲς ἢ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἀλάθητα θεῖα μαρτύρια. Ἐπομένως ἀποτελοῦν μέρος τῆς ἀλήθειας, εἶναι ἀλήθεια. Καὶ ἀφοῦ εἶναι ἀλή-

θεια, συντελοῦν ὅπωςδήποτε στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο διαβεβαιώνει καὶ ὁ Κύριος ὅταν λέει: «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰω. 8,32). Πρβλ. καὶ τὴν ἐκφραση τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου: «Εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας» (1,25).

Καὶ πραγματικῶς οἱ αὐθεντικὲς ἐκκλησιαστικὲς ἐντολὲς, ἐφαρμοζόμενες μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἐκκλησίας, μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ μᾶς ὀδηγοῦν πρὸς τὴν ἀλήθεια, πρὸς τὴν τελειότητα, πρὸς τὴν ἀγιότητα, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ πρέπει νὰ τονίσουμε, ὅτι, ὅσο ἕνας ἄνθρωπος τελειοποιεῖται καὶ ἀγιοποιεῖται, ὅσο ὑπερνικᾷ τὴν σάρκα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη, τόσο ἀνεβαίνει πάνω ἀπὸ τὴν ὕλικὴ φύση καὶ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ὅσο πρὸς τὸ πνευματικοποιεῖται, ὅσο γίνεται πνευματικότερος, τόσο πρὸς τὸ πρὸ καὶ πρὸς τὸ εὐκόλα μπορεῖ νὰ ἐπιβληθεῖ στὴν ὕλικὴ φύση, στὴν ὕλη, καὶ ἐπομένως, τόσο πρὸς τὸ πρὸ ἀπελευθερώνεται, τόσο πρὸς τὸ πρὸ γίνεται ἐλεύθερος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀπ. Παῦλος λέει: «Ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν» οὐ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐλευθερία» (Β' Κορ. 3,17).

Ἴσως πρὶν κλείσουμε τὸ θέμα μας καὶ μὲ βάση τὰ ὅσα ἐλέγχθησαν μέχρι τώρα, θὰ πρέπει νὰ προβοῦμε καὶ σὲ ὀρισμένες ἄλλες ἀπαραίτητες διακρίσεις, διατυπώνοντας συγχρόνως καὶ τὶς ἀνάλογες προτάσεις. Λέμε πολλὲς φορές, αὐτὸς εἶναι συντηρητικός, ἐκεῖνος παραδοσιακός, ὁ ἄλλος προοδευτικός, ὁ τέταρτος φιλελεύθερος, ὁ πέμπτος ἀνανεωτικός κ.ο.κ. Τίθεται ὁμως τὸ ἐρώτημα: Κάνουμε καλὴ χρῆση τῶν ὄρων αὐτῶν ἢ ἐπικρατεῖ μὴ σύγχυση στὴν χρησιμοποίησή τους; Παραδείγματος χάριν λέμε συντηρητικὸ ἐκεῖνον ποῦ φυλάει τὴν παράδοση. Ἀλλὰ μήπως εἶναι καλλίτερο αὐτὸς νὰ χαρακτηριστεῖ παραδοσιακός;

Ἐπίσης χαρακτηρίζουμε πολλὲς φορές παραδοσιακὸ ἐκεῖνον ποῦ θέλει νὰ τηρήσει ὅλες τὶς παραδόσεις, οἱ ὁποῖες κυκλοφοροῦν μέσα στὴν Ἐκκλησία, καὶ τὴν αὐθεντικὴ δηλ. ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ τὶς διαφορὲς ἄλλες μὴ ἐπισήμως ἐγκεκριμένες παραδόσεις. Ἀλλὰ εἶναι σωστὸ νὰ τὸν ὀνομάζουμε παραδοσιακός, ἢ μήπως πρέπει νὰ τὸν ὀνομάζουμε ἀπλῶς⁵ συντηρητικός;

5. Βεβαίως αὐτὸ τὸ «ἀπλῶς» δὲν ἔχει τὴν ἔννοια τῆς ἀποδοκίμασίας τοῦ συντηρητικοῦ. Συντηρητικοί, ὅπως εἶδαμε, εἶναι ἐκεῖνοι ποῦ διασώζουν ὅλες τὶς ὑπάρχουσες καὶ κυκλοφοροῦσες μέσα στὴν Ἐκκλησία παραδόσεις. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ τάση πρέπει νὰ προσεχθεῖ, γιατί περιέχει δύο ἀντιφατικὰ στοιχεῖα: Ἐνα καλὸ καὶ ἓνα ἐπικίνδυνο. Τὸ καλὸ εἶναι, ὅτι διαφυλάσσει ὅλες τὶς παραδόσεις, ἔγγραφες καὶ ἀγγραφες, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία σὲ δεδομένη στιγμή νὰ ἀνεύρει τὴ λύση ἑνὸς προβλήματος ἢ νὰ λάβει ἀφορμὴ γιὰ μιὰ τέτοια λύση. Περικλεῖται ὁμως καὶ τὸν κίνδυνο νὰ κουράσει τὸν ἄνθρωπο ἐπειδὴ θέλει νὰ συγκρατήσῃ ὅλο τὸ βάρος αὐτὸ τῶν παραδόσεων. Πολλὲς φορές μάλιστα ἐπειδὴ συμβαί-

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ πάλι θεωροῦμε φιλελεύθερο ἐκεῖνον ποὺ δὲν θέλει νὰ φυλάει τὴν παράδοση ἢ ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ κρατᾷ μερικές μόνον παραδόσεις καὶ τὶς ἄλλες τὶς ἀπορρίπτει. Ἄλλ' ἐδῶ ὀφείλουμε νὰ διερωτηθοῦμε: Μήπως πρέπει νὰ θεωρεῖται φιλελεύθερος (=φίλος τῆς ἐλευθερίας) μᾶλλον ὁ παραδοσιακός, ἐκεῖνος ποὺ ἀσπάζεται καὶ ὑποτάσσεται (μόνο) τὴν αὐθεντικὴν παράδοση, δηλαδή στὴν ἀλήθεια, ποὺ ἐλευθερώνει, ποὺ χαρίζει τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία; Πάντως ἐμεῖς ἔχουμε τὴ γνώμη, ὅτι δὲν μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν φιλελεύθεροι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀπορρίπτουν τὴν αὐθεντικὴν παράδοση, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐκτρέπονται τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ, τῆς ἀληθείας, καὶ ἀκολουθοῦν τὶς ἀνθρώπινες παραδόσεις καὶ ἐντολές, οἱ ὁποῖες δὲν ὀδηγοῦν στὴν ἀποκτῆση τῆς πραγματικῆς ἀλήθειας καὶ δὲν βοηθοῦν στὴν κατόρθωση τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας.

Ἐξ ἄλλου νομίζουμε, ὅτι οἱ παραδοσιακοὶ μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν καὶ ἀνανεωτικοί. Ἐφ' ὅσον δηλαδή βάσει τῆς αὐθεντικῆς παραδόσεως ἔχουν τὸ θάρρος νὰ διαχωρίζουν τὰ πράγματα καὶ νὰ ἀπορρίπτουν τὶς ἐσφαλμένες ἀνθρώπινες γνώμες, ποὺ κυκλοφοροῦν μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ ποὺ νοθεύουν καὶ ἀμαυρώνουν τὴν ἀλήθεια, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διεκδικοῦν αὐτὴ τὴν προσωινία. Γιατί μὲ τὴν ἀπόρριψη αὐτῶν τῶν ἀνθρωπίνων παραδόσεων ἐπιτυγχάνεται ἡ «ἐκ νέου» φανέρωση τοῦ ἀρχικοῦ κάλλους τῆς ἀνόθευτης ἀλήθειας.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο μποροῦν οἱ παραδοσιακοὶ νὰ χαρακτηρισθοῦν καὶ προοδευτικοί, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπόρριψη τῶν ἀνθρωπίνων προσμίξεων καὶ μὲ βάση πάντοτε τὴν αὐθεντικὴν παράδοση μποροῦν νὰ προσλαμβάνουν ἀπὸ τὴ νεώτερη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ὅ,τι συντελεῖ στὴν καλλίτερη καὶ πληρέστερη ἐρμηνεία καὶ κατανόηση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας.

Ἀντιθέτως δὲν μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν προοδευτικοὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπορρίπτουν μαζί μὲ τὶς ἀνθρώπινες παραδόσεις καὶ τὴν αὐθεντικὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοση καὶ ἀναζητοῦν τὸ ὀρθό, χωρὶς ὀδηγὸ καὶ χωρὶς ἀντικειμενικὰ κριτήρια, χωρὶς ἀρχὲς ἀλάθειας. Αὐτοὶ εἶναι πολὺ ἀμφίβολο, ἂν πᾶνε μπροστὰ, καὶ ἐπομένως ἂν πρέπει νὰ χαρακτηρίζονται προοδευτικοί.

Μὲ αὐτόν, λοιπόν, τὸν τρόπο μποροῦμε νὰ σκεφθοῦμε, νὰ ἀξιολογήσουμε καὶ νὰ ἀποφασίσουμε πῶς θὰ χρησιμοποιοῦμε κάθε φορὰ κάθε μία ἀπὸ τὶς ἀνωτέρω ἔννοιες ἢ ἄλλες παρεμφερεῖς.

Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτά, καὶ ἐφ' ὅσον κατ' ἀρχὴν συμφωνοῦμε καὶ ἀποδεχόμεθα ὡς Ὁρθόδοξοι τὶς

ναι οἱ παραδόσεις αὐτὲς νὰ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μεταξύ τους, κλονίζει καὶ σκανδαλίζει τὸ Χριστιανό. Ἄς ἀφήσουμε τὸ γεγονός, ὅτι θέλει νὰ ἀκολουθοῦνται ὑποχρεωτικῶς οἱ παραδόσεις αὐτὲς ἀπὸ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς Χριστιανούς, ἐπιβάλλοντας ἔτσι «φορτία βαρῆα καὶ δυσβάστακτα ἐπὶ τοὺς ἄμους τῶν ἀνθρώπων» (Ματθ. 23,4).

ἀνωτέρω θέσεις, μποροῦμε νὰ τὶς ἐφαρμόσουμε καὶ νὰ τὶς χρησιμοποιήσουμε καὶ στὶς σχέσεις μας μὲ τὸν κόσμον ποὺ βρίσκεται ἔξω τοῦ ὀρθόδοξου χώρου. Παραδείγματος χάριν εἶναι δυνατόν αὐτὲς οἱ θέσεις νὰ ἀποτελέσουν τὴν βάση ἐλέγχου τῆς διδασκαλίας διαφόρων ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν καὶ μὴ ὁμολογιῶν.

Καὶ ἐν πρώτοις ἐρχόμεθα στὴν περίπτωση τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖ, ὅπως εἶναι γνωστό, ἔχει εἰσαχθεῖ ὡς δόγμα ἢ ἐκπόρευση τοῦ Ἁγ. Πνεύματος «καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ» (Filioque). Τὸ δόγμα ὅμως αὐτὸ δυστυχῶς ἔρχεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν Ἁγ. Γραφή, ἢ ὁποῖα λέει σαφῶς: «Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται» (Ἰω. 15,26) καὶ πρὸς τὶς ἀποφάσεις Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἐπομένως πρέπει νὰ γίνῃ κατανόητό, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὴ ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξην Ἐκκλησίαν ἡ δογματικὴ αὐτὴ διδασκαλία.

Ἐπίσης οἱ Ρωμαιοκαθολικοί, ὅπως γνωρίζουμε, δέχονται, τουλάχιστον θεωρητικῶς, τὸ ἀλάθητο τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, τοῦ Πάπα, δηλ. τὸ ἀλάθητο ἑνὸς ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον ὅμως καὶ τὸ δόγμα αὐτὸ δὲν στηρίζεται σὲ ἀπόφαση Οἰκουμενικῆς Συνόδου, δηλαδή σὲ αὐθεντικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, οὔτε εἶναι δυνατόν, — ὅπως διαπιστώσαμε καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς παρουσίας μελέτης — λογικῶς ἕνας ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἀλάθητος, γι' αὐτὸ καὶ τὸ δόγμα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνεκτὸ ἀπὸ ἕνα ὀρθόδοξο Χριστιανό.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἔχουμε τὶς διαφορὲς προτεσταντικὲς ὁμολογίες, οἱ ὁποῖες δέχονται γνώμες καὶ ἀπόψεις ἢ ὑποδείξεις συγχρόνων τους θεολόγων ὡς αὐθεντικῆς, ἐνῶ δὲν δέχονται τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοση. Καὶ προβάλλει τὸ εὐλόγο ἐρώτημα: Ποιὸ ἀλάθητο κριτήριο ἔχουν γιὰ τὴν ἀποδοχὴ καὶ τὴν υἰοθέτηση τοῦ ἑνὸς καὶ τὴν ἀπόρριψη τοῦ ἄλλου; Μήπως μὲ αὐτὸ δὲν κατορθώνουν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ εἰσέρχονται σ' ἕναν ὑποκειμενισμό χωρὶς ὄρια; Καὶ μήπως γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπάρχουν καὶ τόσες προτεσταντικὲς παραφυάδες; Καὶ τότε ποῦ (καὶ σὲ ποιᾷ) βρίσκεται τὸ ἀντικειμενικῶς ὀρθό; Καὶ ποιᾷ ἀπ' ὅλες κατέχει τὴν ἀλήθεια;

Ἐπίσης μερικὲς ἀπὸ τὶς προτεσταντικὲς αὐτὲς ομάδες πέφτουν καὶ στὸ ἐξῆς λογικὸ σφάλμα: Δέχονται καὶ στηρίζονται (ὅπως ἰσχυρίζονται) στὴν Ἁγ. Γραφή, γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴ διδασκαλία τους, ἐνῶ ἀπορρίπτουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοση. Ἀλλὰ τὴν Ἁγ. Γραφή δὲν μᾶς τὴν διεφύλαξε καὶ δὲν μᾶς τὴν παρέδωσε ἡ Ἐκκλησία; Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἐκεῖνη ποὺ διεχώρισε καὶ ἐξεχώρισε τὰ βιβλία τῆς Ἁγ. Γραφῆς ἀπὸ ἕνα πλῆθος ἄλλων βιβλίων νόθων καὶ ψευδευγράφων καὶ μᾶς τὰ παρέδωσε ὡς θεῖα καὶ αὐθεντικά; Αὐτὴ δὲν διαμόρφωσε τὸν «κανόνα» τῆς Ἁγ. Γραφῆς; Ἐπομένως, φαίνεται λίγο παράδοξο καὶ παράλογο νὰ δεχόμεστε τὰ βι-

ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ

ἦτοι τὸ ἦθος καὶ ἡ φωνὴ τοῦ ἐσταυρωμένου *

Σεβασμιώτατε, ἀγαπητοὶ Πατέρες,

Πάντοτε, ἀλλὰ ἰδιαίτερα τὸν τελευταῖο καιρὸ, γίνεται ἕνας διαρκῆς λόγος γιὰ τὴν πολεμικὴ τοῦ κόσμου ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πράγματι ἀπὸ τὰ μέσα τῆς ἐνημερώσεως τοῦ λαοῦ βλέπουμε μιά καθημερινὴ ἐπιθετικὴ ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπολυτοποιοῦνται καὶ γαίνονται μεμονωμένες περιπτώσεις ἢ καὶ στοιχειοθετοῦνται ἀνύπαρκτες κατηγορίες ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶς παρατηρεῖται πὼς ὁ θρησκευτικὸς τύπος πέραν σὲ μιά ἀντεπίθεσι. Ἐπικεφαλίδες ἀρθρῶν ὅπως «ἡ Ἐκκλησία βάλλεται πανταχόθεν» ἢ ὁμιλίες, ὅτι «ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν σιωπὴ τῆς» δημοσιεύονται καὶ λέγονται ταχτικά.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ δημιουργεῖ δύο καταστάσεις πού, παρὰ τὰ κοινὰ τους σημεῖα, εἶναι ἀντίθετες. Ἡ μιά φέρνει ἀπελπισία καὶ ἀπόγνωσι στὸ λαὸ καὶ στοὺς Κληρικούς. Μαθημένοι νὰ ζοῦμε μὲ τὴν ἀνεσι καὶ νὰ ἀπολαμβάνουμε τὴν τιμὴ καὶ ὑπόληψι τῆς κοινωνίας, νὰ δεχώμαστε τὸν σεβασμὸ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, ἕνα σεβασμὸ, πὸ κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴ σκέψι τοῦ Ἀλεξάνδρου Σμέμαν, εἶναι ὁ ἴδιος πὸ ἀποδίδεται καὶ στὸ νεκροταφείο¹, ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὸ γνήσιο ὁρθόδοξο πνεῦμα ὅτι

* Βισήγησι σὲ Ἱερατικὸ Συνέδριον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἑβέσσου, Πέλλης καὶ Ἀλμωπίας.

1. «Γιὰ αἰῶνες ἡ κατάσταση τοῦ κληρικοῦ θεωρήθηκε σχεδὸν «ὑπερφυσικὴ» καὶ ὑπάρχει κάποιον μυστικὸν δέος ὅταν ἕνας ἄνθρωπος λέει πὼς «ὁ κόσμος πρέπει νὰ σέβεται τοὺς κληρικούς». Καὶ ἂν κάποια μέρα διδαχτὴ στὶς Ἱερατικὲς Σχολὰς μιά ἐπιστήμη πὸ ἀπὸ καιρὸ τὴν περιμένουμε —«ποιμαντικὴ παθολογία»— ἢ πρώτη ἀνακάλυψι τῆς θὰ εἶναι πὸς πολλὰς «Ἱερατικὲς κλήσεις» στὴν πραγματικὴ ἀφείλονται ἢ ἔχουνε τὶς ρίζες τους σὲ μιά μακάβρια ἐπιθυμία γιὰ τὸν ὑπερφυσικὸν

εἶμαστε φορεῖς τῆς μαρτυρικῆς Ἱερωσύνης τοῦ Χριστοῦ, ἀπογοητευόμεστε, δυσανασχετοῦμε, χάνουμε τὸ θάρρος μας, μαρμαζώνουμε. Ἡ ἄλλη κατάστασι εἶναι: ὅτι ἀπὸ ἔλλειψι πίστεως στὸν Θεὸ καὶ ψυχραιμίας καταλήγουμε στὸ νὰ βρίζουμε τοὺς θεωρουμένους σὸν ἐχθροὺς μας μὲ καυστικὰ ἄρθρα καὶ φλογερὰ ἀντεπιθέσεις ἢ ἐλεγκτικὰς ἐνέργειες. Καὶ θέσια μερικὲς φορὲς χρειάζεται μιά ἀπολογία, ὅπως ἔκανε καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀλλὰ αὐτὸ πρέπει νὰ γίνεται μὲ ἡρεμία καὶ ὄχι νὰ προέρχεται ἀπὸ ἀνασφάλεια καὶ ἔλλειψι ἐμπιστοσύνης στὸν Θεὸ.

Μερικὲς πτυχὲς αὐτῆς τῆς ἀλήθειας πὸ ζοῦμε στὶς μέρες μας ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ παρουσιάσω. Νὰ θεωρηθῆ σὸν μιά μαρτυρία τοῦ μαρτυρίου, πὸ δῶναι ἢ Ἐκκλησία καὶ πρέπει νὰ δῶνουν τὰ πραγματικὰ τῆς μέλι. Τὰ ὅσα θὰ λεχθοῦν εἶναι διώματα μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔχουν σκοπὸ νὰ ἀπαντήσουν σὲ μερικὰ τραγικὰ ἐρωτήματα πὸ μᾶς ἀπασχολοῦν. Στὴν εἰσήγησι αὐτὴ θὰ ἐπιδιωχθῆ νὰ δίδεται ὁ λόγος σὲ ἄλλους, οἱ δὲ σκέψεις τοῦ ὁμιλοῦντος θὰ εἶναι οἱ λιγώτερες, γιὰ δυστυχῶς ζῶντας στὴν ἴδια αὐτὴ ἀποπνευματικὴ ἀτμόσφαιρα δὲν ἔχουμε καθαρὸ λόγο. Οἱ ἄγιοι, πὸ ζοῦν μέσα στὴν ἡσυχία καὶ στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ βλέπουν καθαρώτερα τὰ πράγματα.

Ἐ κ κ λ η σ ί α καὶ «ἐ χ θ ρ ο ἰ»

Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι δὲν μπορούμε νὰ μιλάμε γιὰ πραγματικὸς ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ

αὐτὸ σεβασμὸ, ἰδιαίτερα ὅταν οἱ πιθανότερες τοῦ «φυσικοῦ» σεβασμοῦ εἶναι ἐλάχιστες. Ὁ σύγχρονος κόσμος «σέβεται» τὸν κληρὸ, ὅπως σέβεται τὰ κοιμητήρια: καὶ τὰ δύο εἶναι χρειζόμενα καὶ τὰ δύο εἶναι ἱερά: καὶ τὰ δύο βρῖσκονται ἔξω ἀπὸ τὴ ζωή». ALEXANDER SCHMEMANN: «Γιὰ νὰ ζῆσῃ ὁ κόσμος», Ἐκδόσεις «Ἀθήνα» 1970, σελ. 148 - 149.

βλία αὐτὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καὶ νὰ μὴ δεχόμεστε τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοσι, πὸ μᾶς ἔδωσε τὴν Ἁγία Γραφή. Νὰ δεχόμεστε τοὺς καρποὺς καὶ νὰ μὴ δεχόμεστε τὸ δένδρο πὸ δίνει τοὺς καρποὺς.

6. Ἐπίλογος — Εὐχὴ

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁμως πρέπει νὰ τελειώσουμε. Καὶ τελειώνουμε μὲ μιά παρατήρησι καὶ μιά εὐχὴ. Εἶπαμε πὸ πάνω, ὅτι οἱ θέσεις πὸ ἀναπτύχθηκαν στὴν παρούσα μελέτη μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν τὴ

βάσι ἐλέγχου τῶν διαφορῶν ἰδικῶν μας καὶ ἑτεροδόξων ἀπόψεων. Ἐδῶ ὁμως θὰ ἠθέλαμε νὰ προσθέσουμε, ὅτι μποροῦν συγχρόνως νὰ ἀποτελέσουν τὴ βάσι συνεννόησεως μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῆς ἐνοποιήσεως τῶν διαφορῶν μερῶν τῆς διηρημένης ἀκόμη Χριστιανοσύνης. Καὶ αὐτὰ τὰ τελευταῖα ἄς εὐχηθοῦμε νὰ εὐλογῆσει ὁ Θεός.

(Τέλος)

ΠΑΝ. Ι. ΜΠΟΥΜΗΣ, δ. Θ.

Ἐπίκ. Καθηγητῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἐκκλησία ἀγκαλιάζει ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἐπιδιώκει νὰ ἐκκλησιοποιήσῃ ὅλο τὸν κόσμο. Γιατί, κατὰ τὸν Φιλάρετο Μόσχας, δὲν ἔγινε ἡ Ἐκκλησία γιὰ νὰ βοηθήσῃ ἀπλῶς τὸν κόσμο, ἀλλὰ ὁ κόσμος δημιουργήθηκε γιὰ νὰ γίνῃ Ἐκκλησία². Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ Θεοάνθρωπος Ὄργανισμός, ὁ ὁποῖος διαλέγεται συνεχῶς μὲ τὸν κόσμο γιὰ νὰ τὸν μεταμορφώσῃ. «Πεπλήρωται τὰ σύμπαντα τῆ ἀναστάσεως σου Κύριε καὶ ὁ Παράδεισος πάλιν ἠγένηται» ψάλλει ὁ Ἱερὸς ὕμνογράφος. Ἔτσι οὐσιαστικῶς ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει οὔτε μπορεῖ νὰ ἔχη ἐχθρούς, ἀφοῦ εἶναι τὸ Πανπλήρωμα καὶ ἡ ζωὴ, ἀλλὰ ἔχει ἀρρώστους, τοὺς ὁποῖους προσπαθεῖ νὰ βοηθήσῃ γιὰ νὰ ἰατρευθοῦν. Καὶ ἕνας ἀρρώστος δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι ἐχθρός. Εἶναι ἀρρώστος πὸ δλέπει μυωπικῶς, πὸ ἀπολυτοποιεῖ μεμονωμένες ἀλήθειες τῆς Ἐκκλησίας. Νὰ μερικὰ παραδείγματα.

Εἶναι γνωστὸς ὁ λεγόμενος ἀνθρωπισμὸς ἔξω ἀπὸ τὸν Θεοάνθρωπο Χριστό, ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό. Ἀπομονώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴ του προέκταση, τὸν σμικρύνει ὑπερβολικῶς καὶ τὸν συγκεκριμενοποιεῖ στὴν λογικὴ. Εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ δυτικῆς πολιτισμοῦ. Διασπᾷ τὸν ἄνθρωπο, ἀπομονώνει τὴν λογικὴ ἢ τὸ θυμικὸ καὶ τὸ βουλητικὸ, τὰ ἀπολυτοποιεῖ, ὁπότε φθάνει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τελειότητα ἐγκτεταγμένη στὴν ἀνάπτυξη μόνον τῆς λογικῆς. Αὐτὸ εἶναι ἀπολυτοποιεῖ τῆς σχετικότητος καὶ γι' αὐτὸ ἀναρῖ τὴν ζωὴ, εἶναι ψεῦδος ζωῆς καὶ πλάνη ζωῆς, εἶναι ἁμαρτία, ἀποτυχία καὶ ἐκπτώσι ἀπὸ τὴν ζωὴ, εἶναι θάνατος³. Στὴν Ἐκκλησία ζοῦμε τὸν γνήσιο ἀνθρωπισμὸ πὸ εἶναι ὁ Θεοάνθρωπος καὶ διασώζεται στὸ πρόσωπο τῆς Παναγίας καὶ στὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων. Ζοῦμε τὸν γνήσιο ἀνθρωπισμὸ πὸ δλέπει τὸν ἄνθρωπο καὶ ὅλες τὶς ἐσωτερικὲς του δυνάμεις σὲ μὴ ἀξιολογία καὶ ἰσορροπία. Τίποτε δὲν ἀρνέεται, ἀλλὰ ὅλα τοποθετοῦνται στὴν πραγματικὴ τους θέσι.

Γνωστὴ εἶναι ἡ ἀναρχία πὸ μαγεύει τοὺς σημερινούς νέους. Ἡ ἀναρχία, ὅπως βιώνεται σήμερα, εἶναι ἀπολυτοποιησι, ἀποσπασματικὴ βίωσι τῆς ἀλήθειας τῆς Ἐκκλησίας δηλ. αἵρεσι. Στρέφεται ἐναντίον κάθε ἐξουσίας κατὰ τρόπον ἐμπαθῆ καὶ συγχρόνως οὐτοπιστικὸ. Ἡ ἀναρχία εἶναι ἀλήθεια τῆς Ὀρθοδοξίας πὸ ἀναφέρεται κυρίως στὸ μέλλον, ὅπου θὰ καταργηθῆ κάθε ἀρχὴ καὶ ἐξουσία καὶ ὅλα θὰ ὑποταχθοῦν στὸν Χριστό, καὶ στὸ παρὸν πὸ βιώνεται ἀπὸ τοὺς ἁγίους καὶ καθαρὸς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερία, ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ ἀποδέσμευσι ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Σατανᾶ, ἢ ἔξοδος ἀπὸ τὴ φυλακὴ τῆς φυσικῆς ἀτομικότητος, πὸ συνιστᾷ τὴν μεγαλύτερη τυραννία. Μποροῦμε νὰ δοῦμε αὐτὴ τὴν γνήσια ἀναρχία, ἐντεταγμένη στὴν

καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, στὴν πρὸς Διόγνητον ἐπιστολὴ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Οἱ Χριστιανοί, λέγεται, «πατρὶδας οἰκοῦσιν ἰδίους, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι· πᾶσα ξένη πατρίς ἐστὶν αὐτῶν καὶ πᾶσα πατρίς ξένη... Ἐπὶ γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὀρισμένοις νόμοις καὶ τοῖς ἰδίους βίοις νικῶσι τοὺς νόμους»⁴. Ἔτσι εἶναι πλάνη, ἀρρώστια, θάνατος, ἢ βίωσι τῆς ἀναρχίας ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, μέσα σὲ μὴ πεπτωκία κοινωνία καὶ μάλιστα μέσα ἀπὸ τὴν πεπτωκία φύσι.

Εἶναι γνωστὰ ὅλα τὰ κοινωνικοπολιτικὰ συστήματα πὸ ἐπιγγέλλοντα ἀπαλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ δεινά καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουν μὴ ἔντονη μεσαιωνικότητα. Καὶ αὐτὰ εἶναι αἱρετικὰ. Στὸν καπιταλισμὸ «ἡ ἐργασία αὐτονομεῖται, διαστέλλεται ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες ἀνάγκες, γίνετα ἰθροσκευτικὴ ὑποχρέωσι καὶ βρῖσκει τὴν ὀρατὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀξιομισθία στὴν συσσώρευσι τοῦ πλοῦτου. Τὸ ἴδιο αὐτονομεῖται καὶ ἡ διαχείρησι τοῦ πλοῦτου, διαστέλλεται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀνάγκη, ἐντάσσεται στὴν ἀτομικὴ σχέση μὲ τὸν Θεό, σχέση ποσοτικῆς ἀξιομισθίας»⁵. Καὶ στὸν Μαρξισμὸ ἐπιδιώκεται ἡ κοινοκτημοσύνη, ἢ ἰσότητα ἔξω ἀπὸ τὴν μεταμόρφωσι τοῦ προσώπου, ὑποτάσσεται ἀθάίρετα ὁ ἄνθρωπος στὴν λειτουργία τῶν ἀπροσώπων νόμων καὶ ἐπιχειρεῖται ἡ ἰσότητα ἔξω ἀπὸ τὴν ἐν Χριστῷ κοινωνία. Πῶς μπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς τὴν κοινοκτημοσύνη χωρὶς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα; Ὁ Μαρξισμὸς εἶναι μὴ αἵρεσι τῆς Ὀρθοδοξίας, γι' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο τὸ ὅτι ἐπικράτησε καὶ «λειτουργεῖ» σὲ χῶρο πὸ ὑπάρχει τὸ πνεῦμα τῆς Ὀρθοδοξίας μὲ τὸ κοινοδικὸ σύστημα ζωῆς.

Αὐτὰ τὰ λίγα παραδείγματα γιὰ νὰ φανῆ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἀρρώστοι πὸ εἶναι μῦωπος πνευματικὰ, ἔχουν στενότητα σκέψεως, πὸ ἀπολυτοποιοῦν μὴ ἐπὶ μέρους πλευρὰ τῆς ἀλήθειας καὶ διασποῦν τὴν καθολικότητα, πὸ ἐκφράζεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

Εἶναι σωστὰ ὅσα παρατηρεῖ ὁ Χρῆστος Γιανναρᾶς. «Βασικὸ κριτήριον δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας εἶναι καθολικὴ, γιὰτι εἶναι ἡ ὑπαρκτικὴ ἀλήθεια τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅχι ἡ ἀλήθεια μίᾶς μερίδας ἢ ὁμάδας ἀτόμων. Ἡ Ἐκκλησία φωτίζει τὸ μυστήριον τοῦ ἀνθρώπου προσώπου, τὴ θετικὴ ἢ ἀντιθετικὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, τὴν ἀλήθεια καὶ γνησιότητα τῆς ὑπαρξῆς ἢ τὴν ἀποτυχία καὶ ἁμαρτία» τῆς... Ἡ καθολικότητα τῆς ἀλήθειας τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀναφορὰ τῆς στὴν περιπέτεια τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας, σημαίνει πολὺ ἀπλά, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει ἀντιπά-

2. P. EVDOKIMOV: Φιλάρετος Μόσχας καὶ ἡ Ἐκκλησιολογία του, εἰς «Ἅγιοι τῆς Ρωσίας», ἐκδόσεις Τῆνος, Ἀθῆναι 1973, σελ. 128.

3. Χρῆστου Γιανναρᾶ: «Ἀλήθεια καὶ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας», ἐκδόσεις Γρηγόρη, Ἀθῆναι 1977, σελ. 59.

4. Πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολή: Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἐκδοσι. Ἀποστολικῆς Διακονίας Ἐκκλ. Ἑλλάδος, τόμος 2ος, σελ. 253.

5. Χρῆστου Γιανναρᾶ, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 163 - 164.

λους, δέν είναι έναντίον κανένος. Στις ἐπί μέρους ιδεολογίες καί θεωρίες ἡ Ἐκκλησία βλέπει ἀποσπασμένα κομμάτια τῆς ἀλήθειας τῆς πού ἔχουν ἀπολυτοποιηθεῖ σέ πλασματικές διαστάσεις καθολικότητας — μιάν ἀπολυτοποίηση τοῦ σχετικοῦ πού σχετικοποιεῖ ἀναπόφευκτα τήν καθολικότητα τῆς ἀλήθειας.

Ἐπομένως καί ὅσοι ἀρνοῦνται ἡ πολεμοῦν τήν Ἐκκλησία δέν είναι: ἐχθροί τῆς, δέν μπορεῖ νά είναι ἐχθρός σου ἕνας ἄνθρωπος μέ ἀσθενική ὄραση πού δέν κατορθώνει νά ἀναγνωρίσει τά ἀληθινά σου χαρακτηριστικά καί τήν ταυτότητά σου. Στήν ἀπόρριψη ἡ στήν ἐχθρότητα γιά τήν ἀλήθεια τῆς ἡ Ἐκκλησία βλέπει τήν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καί ἀποτυχία πού δέν κατορθώνει νά ἀναγνωρίσει τήν δλόκληρη ἀλήθεια καί τήν πληρότητα τῆς ζωῆς, γι' αὐτό καί ἀπολυτοποιεῖ μιάν ὄψη τῆς ζωῆς — ἄλλοτε τήν ὕλική καί ἄλλοτε μιάν ἀφηρημένα πνευματική ὄψη, ἄλλοτε τό ἀνθρώπινο ἄτομο καί ἄλλοτε τό ἀπρόσωπο σύνολο. Καί ἔργο τῆς Ἐκκλησίας δέν είναι νά ἀντιμάχεται αὐτές τίς ἀποσπασματικές θεωρήσεις, ἀλλά νά τίς συμπληρώνει καί νά τίς καθάίρει, φωτίζοντας τήν ὁδὸ πρὸς τήν καθολικότητα τῆς ἀλήθειας καί τήν πληρότητα τῆς ζωῆς.

Ὅπωςδήποτε, στά συγκεκριμένα ὄρια τοῦ ἱστορικοῦ βίου, τὸ σῶμα τῶν πιστῶν διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὸν «κόσμο», ἀλλά ἔχει σέ ἕνα ἐπίπεδο πάλης ιδεῶν ἡ ἠθικολογικῶν διακρίσεων. Διαφοροποιεῖται μόνο ἐπειδὴ ἀρνεῖται νά θυσιάσει στά ἀπολυτοποιημένα κάθε φορά εἶδωλα τοῦ κόσμου. Ἔτσι καί σήμερα οἱ πιστοὶ ἀρνοῦνται νά ὑποκαταστήσουν τήν ἀλήθεια τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου μέ τήν ἀφηρημένη σχέση ἀτόμου καί ἱστορίας, δηλαδή μέ τὸν ἀπρόσωπο εἶδωλο τοῦ αὐτονομημένου ἱστορικοῦ processus. Ἀρνοῦνται τὸν ὑποβασμὸ τοῦ ἀνθρώπου σέ οἰκονομική - καταναλωτική μονάδα, σέ οὐδέτερη ἀτομική «συνείδηση» πού ἀντικατοπτρίζει παθητικά τήν ἐπίδραση τῶν ἱστορικῶν καί κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Καί αὐτὴ ἡ ἀρνήση είναι μαρτυρία, καί κάποτε μαρτύριο γιά τήν ἀλήθεια, τήν δλόκληρη ἀλήθεια τῆς καθολικότητας τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καί τοῦ Τριαδικοῦ Πρωτοτύπου τῆς προσωπικῆς κοινωνίας καί σχέσης — τήν ἀλήθεια πού σώζει τὴ δυνατότητα τοῦ πληρώματος τῆς ζωῆς. Γι' αὐτό καί ἡ μαρτυρία τοῦ μάρτυρα «ἐκδέχεται πάντας ἀνθρώπους ὡς ἀδελφούς» δίχως ἠθικιστική ὑπεροψία, φωτίζοντας τὸ στόχο τῆς κοινῆς ἀνθρώπινης δίψας γιά ἀλήθεια καί ζωή.

... Τὸ μήνυμα λοιπὸν πού ἔχει νά φέρει ἡ Ἐκκλησία στὸν σημερινὸ πολιτικοποιημένο ἄνθρωπο πού ἀπορρίπτει τήν ἀλήθειά τῆς μέ τήν εὐκολία μιᾶς ἀθεϊστικῆς πολιτικῆς συνθηματολογίας, είναι ἡ μαρτυρία καί ἡ δεδαιώση ὅτι ἡ ἴδια δέν ἀπορρίπτει κανέναν. Ὅχι ἀπὸ ἠθικιστική ὑπεροψία, ἀλλὰ γιατί ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς Ἐκκλησίας είναι ἡ κοινὴ μας ἀνθρώπινη φύση, εἴμαστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς διακρίσεις, πού ἔχουμε προσληφθεῖ ἀπὸ τὸν μακρὸ ἔρωτα τοῦ Θεοῦ σὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἄν κάποιος ἀπὸ μᾶς ἀπορρίπτουν αὐτὴ τήν πρόσληψη, ἡ Ἐκ-

κλησία σέβεται τήν ἐλευθερία τους «μέχρι θανάτου σταυροῦ»⁶.

Ἐσταυρωμένη Ἐκκλησία

Ἄς δοῦμε τώρα τὸ θέμα τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας. Πρέπει νά παρατηρηθῇ ὅτι δέν είναι νέο φαινόμενο. Πάντοτε ὑπῆρχε, ὅπως πάντοτε ὑπῆρχε ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς ἀλήθειας, τῆς μερικότητας ἐναντίον τῆς δλότητας, τῆς σχετικότητας ἐναντίον τῆς καθολικότητας. Οὐσιαστικά τὸ Ὁρθόδοξο ἦθος είναι σταυρικό ἦθος. Οἱ Ὁρθόδοξοι είναι πάντοτε ἐσταυρωμένοι, ἐνὸς οἱ Χριστιανοὶ ἄλλων «Ἐκκλησιῶν» είναι σταυρωτές. Καί είναι σέ ὄλους γνωστὸ ὅτι ὁ κανὼν τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς είναι τὸ μαρτύριο. Τραγὸ δείγμα αὐτῆς τῆς ἀλήθειας είναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ναὸς ἐγκαθίσταται μέ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων, πού τοποθετοῦνται κάτω ἀπὸ τὴν ἁγία Τράπεζα.

Ὁ Ἰδιος ὁ Κύριος ἤπια τὸ ποτήριον τοῦ Μαρτυρίου. Ὁ Ἰδιος εἶπε στοὺς μαθητάς Του: «Δύνασθε πεινὸν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω;» Καί μετὰ τοὺς διαδεδαίωσε ὅτι «τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω πίεσθε» (Μάρκ. ι', 32-49).

Ἄς δοῦμε λίγο αὐτὴ τὴ σκηνὴ καί ἄς ἐπιδιώξουμε νά τὴν ἐρμηνεύσουμε.

«Ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱερουσόλυμα» καί ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, καί ἐθαμβοῦντο, καί ἀκολουθοῦντες ἐφοδοῦντο καί παραλαβῶν πάλιν τοὺς δώδεκα ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῶ συμβαίνειν, ὅτι ἰδοὺ ἀναβαίνωμεν εἰς Ἱερουσόλυμα καί ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καί τοῖς γραμματεῦσι, καί κατακρινούσιν αὐτὸν θανάτῳ καί παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι, καί ἐμπαίζουσιν αὐτῶ καί μαστιγώσουσιν αὐτὸν καί ἐμπτύσουσιν αὐτῶ καί ἀποκτενοῦσιν αὐτὸν καί τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Καί προσπορεύοντα αὐτῶ Ἰακώβος καί Ἰωάννης υἱοὶ Ζαβεδαίου λέγοντες διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα ὃ ἐν αἰτήσωμεν ποιήσης ἡμῖν. ὃ δὲ εἶπεν αὐτοῖς: τί θέλετε ποιῆσαι με ὑμῖν; οἱ δὲ εἶπον αὐτῶ: δός ἡμῖν ἵνα εἰς ἐκ δεξιῶν σου καί εἰς ἐξ εὐωνύμων σου καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου. ὃ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς: οὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε. δύνασθε πεινὸν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, καί τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζωμαι βαπτισθῆναι; οἱ δὲ εἶπον αὐτῶ: δύναμεθα. ὃ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς: τὸ μὲν ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω πίεσθε, καί τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζωμαι βαπτισθήσεσθε: τὸ δὲ καθίσα: ἐκ δεξιῶν μου καί ἐξ εὐωνύμων οὐκ ἔστιν ἔμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται. καί ἀκούσαντες οἱ δέκα ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ Ἰακώβου καί Ἰωάννου.

Οἱ δύο μαθηταὶ ζητοῦσαν ἀπὸ τὸν Χριστὸ δόξα μέ ἀνθρώπινα κριτήρια, ἔχοντας κατὰ νοῦν ὅτι ἡ Βασιλεία

6. Τοῦ ἰδίου: «Ἡ Νεοελληνικὴ ταυτότητα», ἐκδόσεις Γρηγόρη, Ἀθήνα 1978, σελ. 194 ἐξῆς.

Του εἶναι αἰσθητή. Ὁ Χριστὸς ἕως, διορθώνοντας τὴν ἐσφαλμένη δόξα, ὑποδεικνύει τὴν πραγματικὴ καὶ αἰώνια δόξα, πού διεργεῖται μέσα ἀπὸ τὸ «ποτήριον», πού εἶναι τὰ πάθη καὶ ὁ Σταυρὸς. Ὁ ἴδιος δοξάστηκε διὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ οἱ μαθηταὶ Του θὰ δοξαστοῦν διὰ τοῦ Σταυροῦ.

Ἀναμφιβόλως, ὅταν ὁ Κύριος ἔλεγε «τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω» ἐγνοοῦσε τὰ πάθη Του με ἀποκορύφωμα τὸν Σταυρό, πού ὑπέμεινε γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς λέγει: ὅτι τὸ προπατορικὸ ἀμάρτημα συνίσταται: στὴν ἀμαρτία τῆς προαιρέσεως (ἡδονῆ) καὶ στὴν ἀμαρτία τῆς φύσεως (τὸ παθητὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ὀδύνη)⁷. Ὁ Κύριος με τὴν ἐνανθρώπισί Του προσέλαβε τὴν πρὸ τῆς παραδόσεως καθαρὰ καὶ ἀμόλυντη ἀνθρώπινη φύσι (τὴν ἀναμαρτησία), ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ τὴν παράδοσι φθαρτὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀφοῦ ἐγένετο «ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα» (Γαλ. γ' 10). Ὁ Κύριος δέχεται ἐκουσίως τὸν θάνατο, τὴν ὀδύνη, πάσχει ἀδίκως καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θεραπεύει τὴν ἀνθρώπινη φύσι, κατακρίνει τὴν προαιρετικὴ καὶ φυσικὴ ἀμαρτία. Κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριο τὸν Θεολόγο «ἐπειράσθη ἵνα νικήσωμεν' ἡτιμάσθη, ἵνα δοξάσῃ' ἀπέθανεν, ἵνα σώσῃ»⁸. Αὐτὴ εἶναι ἡ σωτηριώδης ἐνέργεια τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι: τὸ πικρὸ «ποτήριον» τοῦ Χριστοῦ ἔγινε γιὰ μᾶς γλυκύτατο. Διὰ τοῦ Σταυροῦ ἤλθε ἡ σωτηρία. Πρέπει καὶ πάλι: νὰ υπογραμμίσουμε τὴν

7. «Ἴδου γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθη καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσθησέ με ἡ μήτηρ μου» (Ψαλμ. 50,5). Κατὰ δὲ τὸν ἅγιον Μάξιμον ἀκριβῶς διὰ τῆς ἀμαρτωλοῦ γεννήσεως ἐκ τοῦ πρώτου Ἀδάμ μεταδίδεται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀμαρτία τῆς προαιρέσεως (ἡ ἡδονῆ), ὅπως καὶ ἡ ἀμαρτία τῆς φύσεως (τὸ παθητὸν αὐτῆς τ.ἔ. ἡ ὀδύνη), ἐπειδὴ εἰς πᾶσαν γέννησιν μεταδίδεται: σύνολος ἡ προπατορικὴ ἀμαρτία (τῆς τε προαιρέσεως καὶ φύσεως): «Ἀδὰμ ὁ προπάτωρ ἐπειδὴ τὴν θεῖαν ἐντολὴν παραβάς, ἄλλην ἀρχὴν γενέσεως ἐξ ἡδονῆς μὲν συνισταμένην, εἰς δὲ τὸν διὰ πόνου θάνατον τελευτώσαν τῇ φύσει παρὰ τὴν πρώτην παρεισήγαγε, πάντας τοὺς ἐξ αὐτοῦ σαρκὶ κατ' αὐτὸν γενομένους διὰ τὴν ἐξ ἡδονῆς ἀδικὸν ἀρχὴν, εἶχε συνυπαγομένους αὐτῷ δικαίως πρὸς τὸ διὰ πόνου κατὰ τὸν θάνατον τέλος». Ἐπομένως φαίνεται, ὅτι πρωτίστως εἰς τοῦτο ἔγκειται: τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα, μετὰ τοῦ ὁποῦ καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ γεννᾶται πᾶς ἄνθρωπος, ἐπειδὴ «πάντες... οἱ ἐξ Ἀδάμ γεννώμενοι, ἐν ἀνομίαις συλλαμβάνονται, ὑποπίπτοντες τῇ τοῦ προπάτορος καταδίκη».

Ἡ γέννησις τῶν ἀνθρώπων ἐκ σπέρματος, ἀντικαταστήσαν τὴν πρωταρχικὴν γένεσιν, ἐγένετο ἡ ἀλλαξ, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ ρεύματος τῆς ἀμαρτίας. Ὄστω δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ γέννησις διὰ τῆς ἡδονῆς περιλαμβάνουσα καὶ μεταδίδουσα ὀλόκληρον τὸ φάσμα τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτημάτος, τρόπον τινά, ταυτίζεται πρὸς ἐκεῖνο». Ἱερομονάχου Ἀρτεμίου Ραντοσάβλιεβιτς: Τὸ Μυστήριον τῆς σωτηρίας κατὰ τὸν Ἅγιον Μάξιμον τὸν ὁμολογητὴν: Ἀθήνα: 1975, σελ. 61 - 62.

8. P.G. 35, 397 C - 400 A.

ἀλήθεια: ὅτι: ὁ Κύριος ἐκούσια καὶ ἄφωνα πορεύθηκε στὸ Πάθος, ὅπως προφήτευσε ὁ Ἡσαίας: «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη» (γρ' 7-8). Αὐτὸ τὸ ἐκούσιο καὶ τὸ ἄφωνα ἀπετέλεσε τὴν ἰατρία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Ἐβρούμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ μυστικὸ καὶ πραγματικὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ σημαίνει: ὅτι: τὸ πάθος τῆς Κεφαλῆς ὑπὲρ τοῦ σώματος εἶναι: καὶ πάθος τοῦ σώματος μαζί με τὴν Κεφαλὴ. Τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ «εἶναι: καὶ πάθος τῆς Ἐκκλησίας Του, ὅπως καὶ ἡ Ἀνάστασις Του εἶναι πνευματικὴ συγκατάστασις ὀλοκληροῦ τοῦ Σώματος τῶν πιστευόντων»⁹. Ἡ Ὁρθόδοξη διώνει: πάντα τὸ «ποτήριον» τοῦ Χριστοῦ.

Υπάρχουν πολλὰ σημεῖα πού μποροῦν νὰ τοιθοῦν στὸ θέμα αὐτό. Κατ' ἀρχὴν ὅλη ἡ ζωὴ τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι σταυρικὴ. Ἔχει παρατηρηθῆ πολὺ σωστὰ ὅτι: ἡ ἀποφατικὴ τῆς Θεολογίας, χωρὶς νὰ ἀποδραμεύεται ἀπὸ τὴν Καταφατικὴ, εἶναι ὁ «Πολυθῶς τῆς νοήσεως». Ἡ ὀργάνωσις τῆς Ὁρθοδοξίας δὲν γίνεται με ἀνθρώπινα κριτήρια, ἀλλὰ ἔχει: Τριαδικὸ χαρακτῆρα. Εἶναι ἔκφρασις τῆς ἀγάπης, πού εἶναι: κένωσις. Ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι: ὀλοκληρωτικὴ προσφορά. Ἡ Ὁρθόδοξη εἰκόνα ἀποβλέπει: στὴν μεταμόρφωσι τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων. Ἡ πνευματικότητά τῆς συνδέεται: με τὴν ὑποποῖο ταπεινώσει, με τὸν ἐκούσιο θάνατο¹⁰. Ἐπειτα ἡ Ὁρθόδοξη δέχεται πάντα τὸν διωγμὸ. Δὲν ὑπάρχει: τοπικὴ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, σὲ ὁποιοδήποτε μέρος τῆς γῆς, πού νὰ μὴ διώκεται: ἐκ μέρους τῆς κοσμικῆς νοοτροπίας. Μόνον πού σὲ κάθε μέρος ἀλλάσσει: τὸ εἶδος τοῦ διωγμοῦ καὶ δὲν ξερε: κανεὶς ποῖ εἶναι: τὸ χειρότερο: ὁ φανερός καὶ ἄμεσος ἢ ὁ κρυφός καὶ ἄμεσος. Αὐτὸ τὸ ἀφήνουμε: στὴν κρίσι καὶ στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Πάντως ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι: ἐσταυρωμένη γι' αὐτὸ καὶ ἀγκιστρημένη. Αὐτὸ εἶναι: τὸ κριτήριον τῆς γνησιότητός τῆς, ὅτι: δηλ. συνδέεται: με τὸν Ἐσταυρωμένον καὶ Ἀναστάντα Χριστό. Ὅπως ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ ἐξεστράτευσε ὀλόκληρη ἡ ἀνθρωπίνη κακία καὶ τὸ σατανικὸ μίσος, ἔτσι καὶ ἐναντίον τοῦ πραγματικοῦ Του Σώματος ἐκστρατεύει: ὀλόκληρη ἡ ἀνθρωπίνη κακία. Ὅταν μὰ Ἐκκλησία ἀποδίδει: τὸ μαρτύριον, τὴν ἐκούσια Σταύρωσι: καὶ ζητᾷ τὴν ἐπίγειαν δόξα καὶ τὴν κοσμικὴν προδολή, ὅταν διακατέχεται: ἀπὸ τὸ πάθος νὰ σταυρώνῃ καὶ ὄχι: νὰ σταυρώνεται, δείχνει: ὅτι: ἔχασε τὴν πραγματικὴ κοινωνία με τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος προσφέρθηκε: χωρὶς καμμιὰ ἀντίστασι: στὸ μαρτύριον.

Αὐτὸ πού ἰσχύει: γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ἰσχύει: καὶ γιὰ τοὺς πραγματικὸς Χριστιανούς. Κριτήριον γνησιότητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ἰδιότητος εἶναι: ἡ δίωσι: τοῦ

9. Ἀνδρέου Θεοδώρου: Τὸ χαροποιὸν πένθος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκδόσεις «Ἀστήρ», Ἀθ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, σελ. 191.

10. Ἀρχιμ. Βασιλείου: Εἰσοδικόν, 1971, σελ. 9.

Η ΕΠΙ ΓΗΣ ΕΙΡΗΝΗ *

Μέσα στον πληθωρισμό της ειρηνολογίας, αν παραβλέψει κανείς τον κίνδυνο που διατρέχει να προκαλέσει κορεσμό και ανία με το να γράφει ή να μιλήσει για την ειρήνη, μπορεί να τολμήσει να σημειώσει απ' την όπτική γωνία της Ἐκκλησίας τις παρακάτω απλές σκέψεις σαν μία ταπεινή προσπάθεια να ακουσθεῖ και ἡ θέση της Ἐκκλησίας πάνω στο μέγα θέμα της ει-

* Ὁμιλία στή Διακίδειο Σχολή Ἀγῶν Πατρῶν μετά ἀπό πρόσκληση τοῦ Δ.Σ. τῆς Σχολῆς στίς 17.12.83. Τήν ὁμιλία πλακίσωσε ἡ χορωδία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Λυκαίου Πατρῶν ὑπό τήν ὀνομασίαν τοῦ καθηγητοῦ Μουσικῆς κ. Ἰωάννου Κόττορου.

Σταυροῦ. Ὁ Κύριος τὸ εἶπε: «Τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, πίεσθε». Αὐτὸ συνέβη μετὰ τοὺς μαθητάς. Περιφρονήθησαν, διώχθησαν, ὑπέστησαν τὰ πάντα καὶ μαρτυρικό θάνατο. Ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἀπέθαναν μαρτυρικά, δὲν εἶναι: γιατί δὲν εἶχαν χάρι: μαρτυρίου, ἀλλὰ γιατί δὲν δόθησαν οἱ κατάλληλες συνθήκες. Πάντως ὅλοι ἔζησαν μαρτυρικά. Ἔτσι οἱ Χριστιανοὶ συνδέονται μετὰ τὸ «ποτήριον».

Ὅταν μιλάμε γιὰ «ποτήριον» καὶ σταυρικό θάνατο δὲν ἐννοοῦμε ἀπλῶς τὰ βασανία τῆς ζωῆς, πού ὅλοι ἔχουμε καὶ ἀντιμετωπίζουμε. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα εἶδος σταυροῦ. Ἀλλὰ ἐννοοῦμε κάτι περισσότερο. Σ τ α υ ρ ό ς εἶναι: ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴν μας ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν τυραννίαν τῶν παθῶν γιὰ τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου, ὥστε ὅλες μας οἱ δυνάμεις νὰ ὑπηρετοῦν τὸν Θεό. Διότι: δὲν ὑπάρχουν μέσα μας κακὲς δυνάμεις πού πρέπει νὰ ἀποβάλλουμε, ἀλλὰ διεστραμμένες πού πρέπει νὰ μεταμορφώσουμε. Ὁ ἅγιος Ἰσαάκ λέγει: «ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ σταυρὸς καθημερινός ἐστιν. Οὐδαίς γὰρ ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνήλθε μετὰ ἀνάσεως»¹¹. Σ τ α υ ρ ό ς εἶναι: νὰ μὴ ὑπολογίσουμε τοὺς ἐπαίτους καὶ τίς ἀτιμίες πού μᾶς προσφέρει ὁ κόσμος. «Ἐνας ἀδελφός πήγε στὸν Ἀβδᾶ Μακάριο τὸν Αἰγύπτιο καὶ τοῦ λέγει: «Ἀβδᾶ πές μου κάτι, πῶς νὰ σωθῶ». Καὶ τοῦ λέγει: ὁ γέρον: «Πήγαινε στὸ κοιμητήρι: καὶ θρίσε τοὺς νεκρούς». Πήγε λοιπὸν ὁ ἀδελφός, ὕθρισε καὶ λιθοδόλησε. Καὶ γυρίζοντας, τὸ ἀνέφερε στὸν γέροντα. Καὶ τοῦ λέγει: «Τίποτε δὲν σοῦ εἶπαν;». Καὶ ἀνταποκρίνεται: «Τίποτε». Καὶ τοῦ λέγει: ὁ γέρον: «Πήγαινε πάλι: αὔριο καὶ ἐξύμνησέ τους». Ἐφυγε ὁ ἀδελφός λοιπὸν καὶ πήγε καὶ τοὺς ἐξύμνησε, λέγοντας: «Ἀπόστολοι ἅγιοι καὶ δίκαιοι. Καὶ ἤλθε στὸν γέροντα καὶ τοῦ εἶπε: «Τοὺς ἐξύμνησα». Καὶ τοῦ λέγει: «Τίποτε δὲν σοῦ ἀποκρίθηκαν;». Εἶπε ὁ ἀδελφός: «Τίποτε». Τοῦ λέγει ὁ γέρον: «Εἶδες πόσο τοὺς ἐξευτέλισες καὶ τίποτε δὲν σοῦ ἀποκρίθηκαν καὶ πόσο

οἰκίστην τοῦ κόσμου. Οἱ σκέψεις πού ἀκολουθοῦν ἐπιχειροῦν κάποια ἀπάντηση στὰ ἐξῆς βασικά ἐρωτηματικά:

- α) Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀσχολεῖται μετὰ τὸ ζήτημα τῆς ειρήνης;
- β) Ποιά ἡ διδαχὴ τῆς Ἐκκλησίας γιὰ ειρήνη;
- γ) Ποιά ἡ σημερινὴ κατάσταση σχετικὰ μετὰ τὴν ειρήνη «τοῦ σύμπαντος κόσμου»;
- δ) Ἡ ειρήνη εἶναι ἐφικτή; καὶ
- ε) Ποιὸ τὸ χρέος τῶν Χριστιανῶν καὶ μάλιστα τῶν Ὀρθόδοξων γιὰ τὴν ειρήνην τοῦ κόσμου;

τοὺς ἐξύμνησες καὶ καθόλου δὲν σοῦ μίλησαν; Ἔτσι καὶ σὺ γίνε νεκρός, ἀν θέλῃς νὰ σωθῆς. Μήτε τὴν ἀδικίαν τῶν ἀνθρώπων μήτε τοὺς ὕμνους τοὺς νὰ λογαριάξῃς, ὅπως οἱ νεκροί. Καὶ μπορεῖς νὰ σωθῆς»¹².

Σ τ α υ ρ ό ς εἶναι καὶ ἡ ἀγάπη πού πρέπει νὰ δεῖχνουμε στοὺς ἄλλους. Ἡ ἀγάπη ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς εἶναι: αὐθυπέρβασι: τοῦ ἐγώ, κένωσι, σταυρός. Ὁ Χριστὸς σταυρώθηκε καὶ ἔδειξε τὴν ἀγάπην Του σὲ μᾶς. Καὶ ἐμεῖς σταυρωνόμεστε καθημερινὰ γιὰ νὰ φανερώσουμε τὴν ἀγάπην μας στοὺς ἄλλους. Ὁ Ὀρθόδοξος δὲν ἀντιστέκεται: κοσμικὰ στὴ δύναμιν πού πέφτει ἐπάνω του. «Πολεμᾷ» μετὰ τὴν ἀγάπην. Εἶναι ἀσπλος καὶ ὀπλισμένος. Εἶναι σταυρωμένος στὸ ζῦλο τῆς ἀγάπης καὶ ὄντας σταυρωμένος εἶναι ὁ πραγματικὰ ἐλεύθερος, διαθέτει: τὴν μεγαλύτερην δύναμιν.

Σ τ α υ ρ ό ς, τέλος, εἶναι καὶ ὁ μαρτυρικός θάνατος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς Πίστεως. Οἱ ἅγιοι ἐπειδὴ ἐδίωσαν τὴν πίστιν καὶ γνώρισαν τὴν ἀξίαν τῆς, δέχθησαν τὸν ἐκούσιον θάνατον, παρὰ τὴν βεβήλωσιν τῆς ἡ τὴν ἀρνησί τῆς.

Τὸ «ποτήριον» (ὁ σταυρός) εἶναι κοινός κλήρος ὅλων τῶν Ὀρθόδοξων. Μετὰ τὸν σταυρὸν ἐξασφαλίζουμε μεγαλύτερην νίκη καὶ αἰώνιον θρίαμβον. Ἀντίθετα μετὰ κοσμικὰ κριτήρια δηλ. μετὰ τὴν ἀντίστασιν δίνουμε στὸν ἄλλο τὴν δυνατότητα νὰ προετοιμασθῇ γιὰ μεγαλύτερην ἐπιθεσί. Βέβαια μπορεῖ νὰ παρατηρηθῇ ὅτι: τὸ νὰ ὑπομένουμε, νὰ ἀγαποῦμε, νὰ μὴ ἀντιστεκόμαστε εἶναι τρέλλα. Ἀπαντώντας λάμε ὅτι ὅλη ἡ Χριστιανικὴ ζωὴ εἶναι: μιὰ ὑγιὴς σαλότης. Εἶναι μιὰ Λογικὴ τρέλλα πού ἱατρεῖται: τὴν δικὴν μας ἀνισορροπίαν καὶ τὴν ἄ - Λογὴν τρέλλα τοῦ κόσμου.

(Συνεχίζεται)

Ἀρχιμ. ΓΕΡΟΘΕΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ

Ἱεροκήρυξ

11. Ἰσαάκ τοῦ Σύρου: Ἀσκητικά. Ἐκδόσ. Β. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 17.

12. Εἶπε Γέρον. Ἐκδοσ. Παπαδημητρίου, σελ. 155.

Α) Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΣΧΟΛΕΙΤΑΙ ΜΕ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ;

Μπαίνει από μερικούς το ερώτημα: Ἡ Ἐκκλησία π ρ έ π ε ι νά ασχολείται με αυτό το θέμα; Μήπως είναι μόνο θέμα και αρμοδιότητα της πολιτικής; Ἡ ἀπάντηση είναι κατηγορηματικά κ α τ α φ α τ ι κ ή. Ὅπωςδήποτε ἡ Ἐκκλησία πρέπει ὄχι ἀπλᾶ νά ασχολείται ἀλλὰ ἀδιάκοπα νά προβληματίζεται και νά ἐργάζεται γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ «σύμπαντος κόσμου». Τὸ ἀντίθετο εἶναι σημάδι παρακμῆς τῆς πομπαντικῆς ἀποστολῆς και εὐθύνῃς τῆς Ἐκκλησίας μέσα στοῦ σύγχρονο κόσμο. Στὴ λειτουργικὴ τῆς ζωῆς, τουλάχιστο, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας ἐπιμένει σὲ βαθμῶ, θάλεγε κανεῖς, ὑπερβολικῶς στοῦ ἀγαθὸ τῆς εἰρήνης. Στὴ θεία μας λειτουργία, πού εἶναι ἡ καρδιά τῆς Ὁρθόδοξης λατρείας και φυσικὰ ἡ ταυτότητα τοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανοῦ, ἀρχίζουμε και τελειώνουμε με βασικὸ μας πρὸς τὸν Κύριο αἴτημα τοῦ Κυρίου. «Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...» και στοῦ τέλους: «ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...».

Θὰ ἀποτελοῦσε πραγματικὰ ἀντίφαση και ὑποκρισία μέσα στοῦ Ναὸ νά προσευχόμεστε γιὰ τὴν εἰρήνη και ἔξω ὄχι μόνο νά μένουμε ἀδιάφοροι ἀλλὰ και νά εὐλογοῦμε τοὺς ἐξοπλισμοὺς και τοὺς κάθε εἶδους πυραύλους. Τὸ τελευταῖο παράγγελμα τοῦ Ὁρθόδοξου λειτουργοῦ «ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν...» δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἀνάγκη, βγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὸν Ναὸ στοῦν κόσμο με τὴ δωρεὰ τῆς εἰρήνης, νά ζήσου- με με εἰρήνη και νά ἀγωνιστοῦμε γιὰ τὴν εἰρήνη¹.

Δυστυχῶς ὁμως παρὰ τὴν λειτουργικὴ αὐτὴ πραγματικότητα τῆς Ὁρθόδοξίας μας, παρὰ τὴ συμφωνία πρὸς αὐτὴ Ἀποστολικὴ και Πατερικὴ παράδοσή μας και παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ εἰρήνη εἶναι δίψα και ἀνάγκη κάθε ἀνθρώπινῃς ψυχῆς «ἐπὲρ ἡς Χριστὸς ἀπέθανε», ὑπάρχουν Ὁρθόδοξοι, δῆθεν παραδοσιακοί, πού ἐννοοῦν νά ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νά ασχολῆται με αὐτὸ τὸ θέμα καθὼς και με ἄλλα συναφῆ θέματα γιατί —λένε— εἶναι δῆθεν θέματα ἀποκλειστικὰ τῆς πολιτικῆς.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ κατηγορηματικὰ νά ὑπογραμμίσω μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς μου πὼς μιὰ τέτοια νοοτροπία και ἀντίληψη γιὰ βασικὰ θέματα τῆς ἀνθρώπινῃς ζωῆς εἶναι ἀντορθόδοξη και φυσικὰ ἀντιπαραδοσιακὴ παρὰ τὴν ὕψη τῆς παραδοσιακότητάς της. Μιὰ τέτοια «παραδοσιακότητα» ὄχι μόνο δὲν ἔχει καμιά σχέση με τὴν ἀθηντικὴ Ὁρθόδοξη παράδοση ἀλλὰ τὴ ζημιώνει και ὁπωςδήποτε τὴν ἀδ ι κ ε ῖ. Ἴσως μ' αὐτὰ μου τὰ λόγια νά πικραίνω ὀρισμένους. Τοὺς ζητῶ συνγνώμη, ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Συνηθίσαμε νά ἀποφεύγουμε τὴν αὐτοκριτικὴ κι αὐτὸ μᾶς ἔχει ἀρκετὰ στοιχίσει. Νά τί σχετικὰ σημειώνει, ἀνά-

μεσα στ' ἄλλα, ὁ παγκοσμίου φήμης Ὁρθόδοξος Θεολόγος και Κληρικὸς Ἀλέξανδρος Σμέμαν:

«Ἐρῶ πὼς αὐτὸ εἶναι δύσκολο καθῆκον και πὼς μιὰ μακρὰ Παράδοση ἔχει διδάξει τοὺς Θεολόγους νά ἀποφεύγουν τὰ κατὰ ζήτητα και νά μὴ «ἀνακατεῦνται». Ἐρῶ ἀκόμη πὼς μιὰ ὀρισμένη παραδοσιακότητα, πού δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸ με τὴν Παράδοση, ἔχει μετατρέψει στὰ μάτια τῶν πολλῶν τὴν αὐτοκριτικὴ και τὴν πνευματικὴ ἐλευθερία σὲ ἐγκλημα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐρῶ πὼς τὸ καλυμμένο συμφέρον πολλῶν ἐξουσιαστικῶν δομῶν εἶναι νά μὴν ἐπιτρέψουν κανένα ἐρώτημα, καμιά ἀναζήτηση, καμιά ἀναμέτρηση με τὴν Ἀλήθεια. Οἱ δυνάμεις τῆς ἀδράνειας, τοῦ ψευτοσυντηρητισμοῦ και τοῦ ξεκάθαρου κυνισμοῦ εἶναι τρομερές. Ἀλλὰ τὸ ἴδιο ἀληθεύει και γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου, τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου και τοῦ ἁγ. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητῆ. Ὅσο γιὰ τὸ ζήτημα πού ἀντιμετωπίζουμε σήμερα δὲν εἶναι λιγότερο σπουδαῖα ἀπ' αὐτὰ πού ἀσχολοῦνταν τότε αὐτοί. Καὶ ἔξαρτάται ἀπὸ μᾶς νά διαλέξουμε μεταξὺ ἐνὸς ἱκανοποιητικοῦ γοήτρου πού χαρίζει ἡ ἀπλή ἀκαδημαϊκὴ ἐνασχόληση και μιᾶς ἀναπόκρισης στοῦ θέλημα τοῦ Θεοῦ².

Ἐνας ἄλλος δὲ μεγάλος Χριστιανὸς διανοούμενος, ὁ Ν. Μπερδιάγιεφ, ὑπογραμμίζοντας τὸ χρέος τῶν Χριστιανῶν σημειώνει πὼς «οἱ Χριστιανοὶ θὰ ἔπρεπε νά ἐνδιαφεροῦν με τὸ θρησκευτικὸ τους ζῆλο γιὰ τὴς βασικὲς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, τῆς μεγάλης μάζας τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ νά προσποιοῦνται ὅτι τοὺς περιφρονοῦν ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς πνευματικότητάς τους³.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ο ἰ κ ο υ μ ε ν ι κ ἡ χωροχρονικὰ. Εἶναι κ α θ ο λ ι κ ἡ, ὅπως ὁμολογοῦμε στοῦ σύμβολο τῆς πίστεώς μας. Κατὰ συνέπεια ἡ ἀποστολὴ της και γιὰ τὸ μέγα θέμα τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου ξεπερνάει τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὄρια και σὰν ἀναγκαῖα κ ἰ ν ῆ σ ῆ - ἔ ν έ ρ γ ε ῖ α περνάει —χωρὶς νά γίνεται πολιτικὴ— στὴν πολιτικὴ κοινωνία. Στὸ κάθε Ἔθνος και στὴς μεταξὺ τους σχέσεις. Γιὰ τὸ Χριστιανὸ ἀνθρώπινες ἀξίες και χριστιανικὲς εἶναι δύο ὄψεις τῆς ἴδιας πραγματικότητάς. Τῆς πραγματικότητάς τοῦ ἀνθρώπου πού ἐξαγοράστηκε με τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ και κλήθηκε στὴν αἰωνότητα. Ἐμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ και μάλιστα οἱ Κληρικοὶ και Θεολόγοι «μέσα στοῦν ὀρυμαγδὸ τῶν τοπικῶν πολέμων και τὴς οἰμωγῆς τῶν λαβωμένων παιδιῶν, μέσα στοῦ κλίμα τοῦ ἔξφρενου κνηγητοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν και τὸν ἄμεσο κίνδυνο ἐνὸς πυρηνικοῦ ὀλοκαυτώματος⁴ δὲν

2. Ἀλεξάνδρου Σμέμαν: Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στοῦ σύγχρονο κόσμο, ἔκδ. «ΑΚΡΙΤΑΣ», σ. 158.

3. Ν. Μπερδιάγιεφ: Μαρξισμὸς και Χριστιανισμὸς, 6' ἔκδ. Ἀθήνα 1982, σελ. 44.

4. Ἐφημ. «ΤΑ ΝΕΑ», 13.12.1983.

1. Σάββα Ἀγουρίδη, Ἡ Θρησκεία τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα 1983, σελ. 67 και ἔξ.

μπορούμε νὰ μὴ συνειδητοποιήσουμε, ἐπὶ τέλος, τὸ γεγονός ὅτι κανένα «ἄλλοθι» δὲν μᾶς ἀπαλλάσσει, δὲν ἀπαλλάσσει τὴν Ἐκκλησία, ἀπ' τὴν εὐθύνη τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου. «... τὸ ὑπεύθυνο ἱστορικό παρόν μας στὸ σύγχρονο κόσμο δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ θεμελιώνουμε μὲ αὐτάρκη ἱκανοποίηση καὶ ἀδρανῆ θριαμβολογία στὸ ἔνδοξο παρελθὸν τῶν προγόνων μας ἢ στὴν προσφορὰ τῶν Πατέρων μας... Ἀσφαλῶς θὰ ἐπιστρέψουμε στὶς ρίζες μας. Ἡ ἐπιστροφή στὶς πηγές δὲν εἶναι ὀπισθοδρομία. Πρέπει νὰ παραδειγματιστοῦμε ἀπὸ τοὺς προγόνους μας, ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο πάντοτε παντοῦ καὶ ὅλοι κτίσταν, ἂν θέλουμε ν' ἀντιμετωπίσουμε ὑπεύθυνα τὴ συγκεκριμένη πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς μας...». Αὐτὰ τὰ τελευταῖα βαρυσήμαντα λόγια μόλις προχθὲς τόνισε στὴ Γενεὴ κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου κτιρίου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἑλβετίας ὁ Μητροπολίτης Ἑλβετίας καὶ Ἐξάρχος Εὐρώπης κ. Δαμασκηνός, προϊστάμενος τοῦ Ὁρθοδόξου κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ γραμματέας τῆς διορθόδοξης ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς Μεγάλης Συνόδου⁵.

Ἡ Ἐκκλησία διατηρώντας πλήρως τὴν αὐτοτέλειά της καὶ χωρὶς νὰ δεχθεῖ κανένα —ὡς μοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ λέξη— «κατέλλωμα», εἶναι ἀνάγκη σήμερα —ὄχι αὐριο— νὰ συνεργαστεῖ γιὰ τὴν ἱερὴ ὑπόθεση τῆς εἰρήνης μὲ ὅσες εἰλικρινεῖς καὶ ἀντικειμενικὲς προσπάθειες γίνονται χάριν αὐτῆς σὲ παγκόσμια κλίμακα. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐργασθεῖ ὄχι μόνο μὲ λόγια ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ οἰκουμενικὴ κινητοποίηση ὄλων τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ὁ πόλεμος ποὺ αὐτὴ τὴ στιγμή ἀπειλεῖ τὴν ἀνθρωπότητα δὲν, καταδικάζεται μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ συγκεκριμένη πράξη καὶ στάση μπροστὰ στὴ ζωὴ. Πρέπει, νομίζω, νὰ ὑπογραμμισθεῖ αὐτὴ ἡ ἀνάγκη γιὰτὶ δυστυχῶς καὶ ἡ ὑπόθεση τῆς εἰρήνης κατάντησε νὰ γίνῃ σύνθημα προπαγάνδας, κάτι ποὺ ὁποσδήποτε λαβώνει περισσότερο τὸ περιστέρι τῆς εἰρήνης.

Β) ΠΟΙΑ Η ΔΙΔΑΧΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ;

Βασικὴ βιβλικὴ καὶ γενικώτερη θεολογικὴ θέση καὶ διδαχὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι:

α) Τὸ γεγονός ὅτι ὁ κόσμος φτιάχθηκε ἀπ' τὸν Τριαδικὸ Θεὸ ὄχι γιὰ νὰ γίνῃ κάποια στιγμή τῆς ἱστορίας πυρηνικὸ ὀλοκαύτωμα, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἔχει μ ἑ λ ο ν καὶ μάλιστα μέλλον ἑνὸς ἀνακαινισμένου κόσμου.

β) Ὅτι ἡ εἰρήνη εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο.

γ) Ὅτι ἡ ἀθηντική εἰρήνη εἶναι πρῶτα ἐσωτερικὴ ὑπόθεση τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ πετυχαίνεται μὲ πραγματικὴ συμφιλίωση καὶ ἀγαπητικὴ κοινωνία του μὲ τὸ Θεὸ καὶ τοὺς συνανθρώπους, μιὰ εἰρήνη τῆς ὁποίας «οὐκ ἔστιν ὄριον» (Ἦσ. 9,7) καὶ ἐπομένως μιὰ εἰρήνη

ποὺ ξεχύνεται ἔξω στὸν κόσμο καὶ συμβάλλει θετικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ στὴν εἰρήνη τοῦ «σύμπαντος κόσμου» (βλέπε καὶ Ἀμμωνίου Ἀλεξανδρέως, Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, P.G. 85, 1492): «Ἡ τοῦ κόσμου εἰρήνη ἔστιν ὅπου καὶ ἐπὶ κακῶ γίνεται. Ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἰρήνη οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἔξω εἰρηνεύειν πεῖθει, ἀλλὰ πρὸς ἑαυτούς, ἵνα μὴ ἡ σὰρξ στασιάζει κατὰ τῆς ψυχῆς».

δ) Ὅτι ἀφοῦ ἡ εἰρήνη, σὰν «δῶρο τοῦ Θεοῦ» καὶ σὰν ὑπόθεση ἐσωτερικὴ τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ ἔλθῃ στὸν κόσμο περνάει ἀπ' τὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, ἀποτελεῖ καὶ ὁποσδήποτε καθήκον τοῦ ἀνθρώπου γιὰ μιὰ πραγματικὴ «εἰρηνικὴ συνύπαρξη» τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν μεταξύ τους, καὶ

ε) Μέσα στὴν Ἀγία Γραφὴ καὶ στὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας «εἰρήνη» δὲ σημαίνει μόνο «ἐλλειψη πολέμου», ἀλλὰ καὶ «ὑπαρξη» κάθε πνευματικοῦ καὶ ὕλικου ἀγαθοῦ γιὰ τὸν ἀνθρώπο.

Εἰδικώτερα στὸ χῶρο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐνῶ εἰρήνη (Shalom) σημαίνει κ ἄ θ ε κ α λ ὄ, οἱ Προφῆτες ἐπιμένουν μὲ τὴ δικαιοσύνη. Χαρακτηριστικὰ ὁ Προφήτης Μιχαίας μὲ πάθος καὶ ἀγωνιστικὸ παλμὸ κηρύττει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ εἰρήνη χωρὶς κοινωνικὴ δικαιοσύνη «χωρὶς ἐξίσωση, χωρὶς τὴ δικαίωση αὐτῶν, ποὺ ὑποφέρουν οἰκονομικὰ καὶ καταπιέζονται ψυχικὰ» γιὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ ἐμφαντικὰ, πῶς, ὅταν ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ οἱ ἀνθρώποι:

«Θὰ μετατρέψουν τὰ ξίφη σὲ ἄροτρα καὶ τὰ δόρατα σὲ δρέπανα... τότε —λέει— ὄχι μόνο δὲ θὰ ὑψώσῃ τὸ ὄπλο κανένα πιά ξθνος ἐνάντια σ' ἄλλο ἀλλὰ θὰ σταματήσουν καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ πολεμικὲς ἀσκήσεις» (4,3)⁶.

Ὁ δὲ προφήτης Ἡσαίας, ἀφοῦ ἐξαπολύει ἀρκετὰ «οὐαὶ» γιὰ ὅσους πλεονεκτοῦν σὲ βάρος τῶν ἄλλων, παριστάνοντας μάλιστα καὶ τοὺς «συνετούς», γιὰ ὅσους καταδυναστεύουν μὲ κάθε τρόπο τοὺς ἄλλους καὶ καταπατοῦν τὸ δίκιο τοῦ ἀθῶου καὶ τοῦ ἐνάρετου (Ἦσ. 5,8 κ. ἐξ.) ὑπογραμμίζει ὅτι ἔργο καὶ ἀποτέλεσμα τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἡ εἰρήνη καὶ ὅτι ἡ δικαιοσύνη θὰ φέρῃ καὶ θὰ ἀπλώσῃ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀνάπαυση καὶ τὴν ἡσυχία, ἀφοῦ, βεβαίως οἱ ἀνθρώποι θὰ προχωροῦν στὴ ζωὴ τους πάντοτε μὲ πεποίθηση στὸ Θεὸ καὶ τὴν προστασία του. Ἔτσι ὁ λαὸς θὰ κατοικήσῃ σὲ εἰρηνικὲς πόλεις καὶ θὰ ἀναπαυθοῦν οἱ ἀνθρώποι μὲ τὰ ὑπάρχοντά τους (Ἦσ. 32, 17-18). Μὲ δὺο λόγια: Βασικὸ προφητικὸ μῆνυμα εἶναι ἀπ' ἑνὸς ὅτι ἡ εἰρήνη σ υ ν δ ἔ τ α ι ἄρρηκτα μὲ τὴ δικαιοσύνη καὶ εἶναι δὺο ὄψεις τοῦ αὐτοῦ νομίσματος καὶ ἀπ' ἑτέρου ὅτι τ ε λ ι κ ἂ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εἰρήνη θὰ ἐπικρατήσουν στὸν κόσμο, κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ὁμοῦς —ὀ

6. Γιώργου Γρατσέα, Προχώρα Λαέ μου, Ἀθήνα 1983, σελ. 34-37, καὶ Σ. Ἀγουρίδη, ὁ.π. σελ. 52 κ. ἐξ.

5. Ἐφημ. «ΕΘΝΟΣ», 7.12.1983 καὶ «ΤΑ ΝΕΑ» 13.12.1983.

Ο ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1821

*Γκαρδιακά χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτων ἡ γῆ,
καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
ποῦ τὴν ἔδεναν καὶ αὐτή».*

Σολωμός

Ἡ χρονικὴ διαφορὰ μεταξύ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1776 καὶ τῆς Ἑλληνικῆς τοῦ 1821 εἶναι μικρὴ. Μόλις 45 χρόνια. Γι' αὐτό, ὅταν οἱ πρῶτες εἰδήσεις τοῦ ξεσηκωμοῦ τῶν Ἑλλήνων μεταδόθηκαν στὴ Ν. ὸρκη ἀπὸ τὰ πληρώματα τῶν πλοίων «Manhattan» καὶ «Importers» βρῆκαν ἄμεσο ἀντίκτυπο στὶς ψυχές τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ. Τὸ σύνθημα τῶν Ἑλλήνων «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος» ἔφερε χωρὶς δυσκολία στὴ μνήμη τῶν Ἀμερικανῶν τὴν περίφημη φράση τοῦ Patrick Henry: «Give me liberty or give me death» (δός μου ἐλευθερία ἢ θάνατο) καὶ μαζὺ τὸ δράμα τῆς χώρας ἀπὸ τὴν πνευματικὴ παράδοση τῆς ὁποίας ἀντλήσανε οἱ πατέρες τους τὶς πολιτικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες πάνω στὶς ὁποῖες θεμελιώσαν τὸ νεογέννητο ἔθνος τους.

Ἔτσι ὁ Πρόεδρος James Monroe, ἐρημεύοντας τὸ λαϊκὸ αἶσθημα τῆς συμπάθειας, ἀγάπης καὶ συμπα-

ράστασης τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ στὸν ἀγῶνα τῶν πατέρων μας, πρῶτος αὐτός, ὅταν οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς Εὐρώπης μᾶς περιβάλανε μὲ ἐχθρότητα ἢ τέλεια ψυχρότητα καὶ ἀδιαφορία, διεκήρυσσε στὸ Ἀμερικανικὸ Κογκρέσσο, στὶς 2 Δεκεμβρίου 1822: «Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδας πληροῖ τὴ σκέψη μὲ τὶς πῶ ὑψηλές ἰδέες καὶ ἐγείρει στὰ στήθη μας τὰ ὠραιότερα αἰσθήματα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ ἀνάμνηση τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας συνδέεται μὲ τὴν ὑψηλὴ Τέχνη, τὸν ἠρωισμό, τὸν ἀνιδιοτελεῖ πατριωτισμὸ καὶ τὴν ἀφροσύνη στὴν πολιτικὴ ἐλευθερία. Αἰτία μόνο βαθεῖας θλίψης ὑπῆρξε γιὰ αἰῶνες καὶ γιὰ κάθε εὐγενικὸ ἄνδρα, τὸ ὅτι μιὰ τέτοια χώρα ζοῦσε κρυφὰ κάτω ἀπὸ θλιβερὸ δεσποτισμὸ. Γι' αὐτό, ἦταν φυσικὸ ἡ ἐπανεμφάνιση τοῦ λαοῦ αὐτοῦ στὸν στίβο τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ δημιουργήσει τὴ μεγάλη αὐτὴ συγκίνηση καὶ συμπάθεια, ποὺ εἶναι τόσο φανερὴ σ' ὀλόκληρη τὴν Ἀμερικανικὴ χώρα...».

Τὴν ἔκταση τῆς συμπάθειας τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων περιέγραψε ἐπίσης χαρακτηριστικὰ σὲ μιὰ ἄλλη ἀγόρευσὴ του στὸ Κογκρέσσο, στὶς 20 Ἰανουαρίου, 1824, ὁ βουλευτὴς ἀπὸ τὸ Κεντάκυ, Henry Clay, μὲ τὰ ἑξῆς λόγια:

πως βγαίνει ἀπ' τὴν Ἱστορία τῆς Π. Διαθήκης— ἀσταμάτητα καὶ ἀνυποχώρητα ἀγωνίζονται καὶ παλεύουν οἱ προφῆτες μαζὶ μὲ ὄσους τοὺς ἀκολουθοῦν⁷.

Στὴν Καινὴ Διαθήκη «Χριστὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν» (Ἐφεσ. 2,14)⁸. Ὁ «ἀρχὼν τῆς εἰρήνης» ὅπως οἱ προφῆτες εἶχαν προφητεύσει (Ἠσ. 9,5 καὶ Ζαχαρ. 9,9 κ. ἐξ.), μὲ τὴν εἰσδό του στὸν κόσμον κατὰ τὴν ἅγια νύκτα τῆς Βηθλεὲμ «εὐηγγελίσασθε εἰρήνη ἡμῖν τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς» (Ἐφεσ. 2,17). Τὸ ἴδιο καὶ κατὰ τὴν ἔξοδό Του ἀπ' τὸν κόσμον τὴν εἰρήνη Του μᾶς ἄφησε. «Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν» (Ἰωάν. 14,27).

Ὁ Χριστὸς ἦλθε δυναμικὰ μέσα στὴν ἱστορία γιὰ νὰ καταστρέψει τὸν «αἰῶνα τοῦτο» τῆς ἀδικίας, τῆς καταπίεσης καὶ τοῦ θανάτου ἐγκαινιάζοντας ἕνα καινούργιο κόσμον. Κόσμον ἀλήθειας, ἀγάπης, δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας, ποὺ ἀκούει σ' ὄνομα «Βασιλεία τοῦ Θεοῦ». Ποὺ ἀκούει σ' ὄνομα «Καινὴ Κτίσις». Ποὺ ἀκούει σ' ὄνομα «Ἐκκλησία» μὲ ἱστορικὴ καὶ ὑπεριστορικὴ ἀποστολὴ καὶ μὲ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ καὶ διάσταση μέ-

σα στὸν κόσμον. Ὁ Χριστὸς (ἡ Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας) «ὁ ποιητὴς τὰ ἀμφοτέρω ἐν» (Ἐφεσ. 2,14) ἔνωσε οὐρανὸ καὶ γῆ, τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ Θεὸ «εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Σταυροῦ αὐτοῦ εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Κολασ. 1,20). Ἔτσι ὑλοποιεῖται τὸ προφητικὸ κήρυγμα καὶ θεμελιώνεται μὲ τὸ ἀπολυτρωτικὸ ἔργο τοῦ Κυρίου, ποὺ σφραγίσθηκε μὲ τὴν Ἀνάσταση καὶ τὴν Ἀνάληψή Του, ἡ ἐλπίδα τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἔτσι ἐκπληρώνεται ἡ ἱστορικὴ καὶ ὑπεριστορικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ζωοποιὸς δύναμις καὶ μόνιμος συμπαράστατός εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία σὰν Οἰκουμενικὴ καὶ Καθολικὴ ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ μεταμορφώσει ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὀλόκληρο τὸν ἀνθρώπο ψυχοσωματικὰ. Ἔνας τέτοιος ἀνθρώπος εἶναι ὁ ἀληθινὸς Χριστιανός, ποὺ ἔχοντας μέσα του τὴν εἰρήνη, σκορπίζει καὶ στὸν κόσμον εἰρήνη καὶ ὅπωςδήποτε ἀγωνιᾷ καὶ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐπικράτησή της καὶ φυσικὰ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στὴ γῆ.

(Συνεχίζεται)

Πρεσβ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ

Διευθυντὴς Ἐκκλησ. Λυκείου Πατρῶν

7. Βλ. Σάββα Ἀγουρίδη, ὁπ.π. σελ. 51-57.

8. Βλ. καὶ Σάββα Ἀγουρίδη, ὁπ.π. σελ. 57 κ. ἐξ.

«Ἀπὸ τὴν Πολιτεία τοῦ Μαίην μέχρι τὴ Γεωργία, ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικὸ Ὠκεανὸ μέχρι τὸν Κόλπο τοῦ Μεξικοῦ, τὸ αἶσθημα τῆς ἐπιδοκμασίας ἔχει ἀνάψει μὲ ἠλεκτρικὴ ταχύτητα. Παντοῦ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἑλληνικὸ ἀγώνα γίνεται αἰσθητὸ μὲ τὴν βαθύτατη ἔνταση. Ἐκφράζεται μὲ κάθε μορφή καὶ αὐξάνει κάθε νέα μέρα καὶ ὥρα πού περνᾷ».

Ἄλλὰ δὲν ἦταν μονάχα ὁ Πρόεδρος Monroe καὶ ὁ βουλευτὴς Henry Clay, πού ἐρμήνευσαν μὲ πολιτικούς λόγους τὸ λαϊκὸ αἶσθημα τῆς συμπάθειας, ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν ἑλληνικὸ ἀγώνα. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προσθέσει κανεὶς τὸν Πρόεδρο John Quincy Adams, τὸν γεροϋσιαστὴ Daniel Webster καὶ τὸν συγγραφέα τῆς Διακηρύξεως τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας Thomas Jefferson.

Ὅταν βέβαια ὁ ἔθνικός μας ποιητὴς Διονύσιος Σολωμὸς ἔγραφε τὴν περιφημὴ στροφή του:

Γκαρδιακά χαροποιήθη
καὶ τοῦ Βάσιγκτων ἡ γῆ,
καὶ τὰ σίδερα ἐνθυμήθη
πού τὴν ἔδεναν καὶ αὐτῆ,

δὲν ἐννοοῦσε μονάχα τὸν πολιτικὸ κόσμον τῆς Ἀμερικῆς. Εἶχε κυρίως ὑπόψη του τὸν Ἀμερικανικὸ λαό: τοὺς ἱερεῖς, τοὺς καθηγητὲς, τοὺς ἐμπόρους, τοὺς ἐπαγγελματίες, τοὺς κτηματίες, τοὺς ἐργάτες τῆς γῆς. Εἶχε ὑπόψη ἀκόμα τοὺς ἐπιζώντες ἀγωνιστὲς τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἀγώνα τῆς ἐλευθερίας.

Ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τῆς Ἀμερικῆς ὡς τὴν ἄλλη, «ἀπὸ τὴν Πολιτεία τοῦ Μαίην ὡς τὴν Γεωργία», ὅπως εἶπε ὁ Χένρυ Κλέη, ἓνα ἀγνὸ καὶ εὐγενικὸ, ἀκράτητο ρεῦμα φιλελληνισμοῦ δημιουργήθηκε. Τὸ ἔτρεφε τὸ ὄραμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ὡς χώρας τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ ἔτρεφε ὁ θαυμασιὸς πρὸς τοὺς ἥρωες, πού ξεσηκώθηκαν γιὰ νὰ κερδίσουν μὲ τὸ αἷμα τους τὴν ἐλευθερία τους καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν τους μιὰ ἐλεύθερη, τιμημένη καὶ δημιουργικὴ ζωὴ.

Ὁ φιλελληνισμὸς αὐτὸς μεταφράσθηκε ἀμέσως σὲ πράξη. Νὰ μερικὰ χαρακτηριστικά:

Τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1822 οἱ πολῖτες τῆς πόλεως Albany καὶ τῆς Νέας Ὑόρκης, ὕστερα ἀπὸ μιὰ συγκινητικὴ λαϊκὴ συγκέντρωση, ἱδρυσαν τὸ πρῶτον Ταμεῖο γιὰ τὴν ὑποστήριξη τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγώνα. Ὁ Κυβερνήτης Yates προσέφερε τὴν πρώτη χρηματικὴ δωρεά. Στὴν πόλιν Τροῦ τῆς Νέας Ὑόρκης, ἡ γυναίκα τοῦ δημάρχου τῆς πόλεως προσφέρει τὸ χρυσὸ τῆς ρολοῖ καὶ τὰ διαμαντικὰ τῆς στὸ Ταμεῖο βοηθείας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγώνα. Ταμεῖα βοηθείας ἰδρύονται σ' ὅλες σχεδὸν τίς πόλεις τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ ἐφημερίδα τῆς Νέας Ὑόρκης Commercial Advertiser σημείωσε τὴν ἔνταση τῆς λαϊκῆς συμπάθειας πρὸς τὸν ἑλληνικὸ ἀγώνα μὲ τὰ λόγια: «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κρατήσουμε

ἀκριβῆ λογαριασμὸ τῶν ἀναριθμητῶν λαϊκῶν συγκεντρώσεων γιὰ τὸν ἑλληνικὸ ἀγώνα σ' ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς χώρας. Εἶναι ἀρκετὸ νὰ ποῦμε, ὅτι τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης καὶ συμπάθειας γιὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι καθολικόν».

Παράλληλα πρὸς τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ὑποστήριξη ἢ ἀναγνώριση καὶ συμπάθεια τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ ἐκφράζεται μὲ τὴν ὀνομασία ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ Ἀμερικανικῶν πόλεων μὲ ἑλληνικὰ ὀνόματα: Ὑψηλάντη, Τροία, Ἰθάκη, Ἀθῆναι, Ἑλλάς, Μυκῆνες, Σπάρτη, Φοῖνιξ. Εἶναι ὀνόματα ἑλληνικὰ, πού δόθηκαν σὲ ἀμερικανικὲς πόλεις καὶ πιστοποιοῦν τὴν εὐκρίνεια τῶν αἰσθημάτων τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ἀγώνα τῶν πατέρων μας.

Ὁ καθηγητὴς Χαρίλαος Λαγουδάκης, ὁ ὁποῖος ἔχει μελετήσει ἰδιαίτερα τὸ φαινόμενο αὐτὸ τοῦ φιλελληνισμοῦ, ὅπως ἐξελίχθηκε στὴ Νέα Ὑόρκη, ἀναφέρει σὲ σχετικὴ μελέτη του τὸ ἔξης: «Οἱ γυναῖκες τῆς Νέας Ὑόρκης ἐνώθησαν μὲ τοὺς ἄνδρες τους στὴν ὑποστήριξη τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγώνα. Ἀπὸ μέρους τῶν θυγατέρων, ἀδελφῶν καὶ μητέρων τῆς Ἀμερικῆς ἤγειραν τὴν 27 Σεπτεμβρίου, 1823, στὴν περιοχὴ Crown Heights τοῦ Brooklyn, ἓνα μνημειώδη σταυρὸ, 20 ποδῶν ὕψους, μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Σφραγὶς τῆς ἀφοσιώσεως τῶν Ἑλλήνων στὸ Θεὸ καὶ τὴν Πατρίδα». Κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ συμβολικοῦ αὐτοῦ μνημείου ὁ Ἀμερικανὸς στρατηγὸς Swift ἔκανε τὴν ἔξῃς εὐχή: «Ἐἴθε ὁ ἑλληνικὸς σταυρὸς νὰ τοποθετηθεῖ ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ ἀπὸ λόφο σὲ λόφο μέχρις ὅτου ἀναπαυθεῖ ἐπὶ τοῦ τροῦλλου τῆς Ἀγίας Σοφίας».

Πράγματι, «Γκαρδιακά χαροποιήθη καὶ τοῦ Βάσιγκτων ἡ γῆ», γιατί, ὅπως ἀνάφερε ἡ Μεσσηνιακὴ Σύγκλητος στὶς 25 Μαΐου, 1821, στὴν ἔκκλησὴ τῆς πρὸς τοὺς ἄνδρες τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας, «Ἀποφασίζοντες νὰ ζήσωμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀπευθυνόμεθα πρὸς ἐσᾶς ἀπὸ δικαίαν συμπάθειαν, διότι εἰς τὸν τόπον σας ἐδιάλεξε νὰ κατοικῆ ἡ ἐλευθερία, ἀπὸ μόνους ἐσᾶς λατρευομένη καθὼς ἐλατρεύετο ἀπὸ τοὺς πατέρας μας». Καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης σὲ γράμμα του πρὸς τὸν Ἔβερρετ, τὸν γραμματέα τῆς φιλελληνικῆς ἐπιτροπῆς Βοστώνης, ἀφοῦ πρῶτα εὐχαριστεῖ γιατί, ὅπως λέει, «οἱ φιλόανθρωποι λαοὶ τῆς Ἀμερικῆς λαβόντες συμπάθειαν εἰς τὰ δεινὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένων ἀδελφῶν τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων ἔστειλαν τροφὰς καὶ ἐνδύματα» καὶ ὅτι «κατόπιν τούτων θὰ στείλουν καὶ ἄλλα διὰ νὰ βοηθήσωσι τὰς χρεῖας μας», καταλήγει: «φιλόανθρωποι λαοὶ τῆς Ἀμερικῆς, τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι ἀγνώμων εἰς τοὺς εὐεργέτας του' εὐγνωμονεῖ τοὺς κηρύσσοντας τὰς ἐποποιίας του μὲ στεντόριον φωνήν, καὶ τὰ ὀνόματά των καταγράφει ἤδη μὲ ἀνεξάλειπτα γράμματα εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ἀναγεννημένης Ἑλλάδος διὰ νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὴν αἰωνιότητα».

Ὁ Ἀμερικανικὸς φιλελληνισμὸς ἐκφράσθηκε ἐπίσης σὲ ὁραϊότατα, λαϊκὰ κυρίως, ποιήματα τῆς ἐπο-

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Ἀνέκδοτος Ἐπιστολή τοῦ Πετρόμπεη πρὸς τὸν Ἀνδρούσης Ἰωσήφ
περὶ ἀναδείξεως τοῦ Γερασίμου Παγώνη ὡς Μητροπολίτου
Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας *

Πρὸς ἐπίστασι τῆς προσπάθειάς του κατώρθωσε ὁ Μαυρομιχάλης νὰ ἐκδοθῇ καὶ σχετικὴ «Ἀπόφασις» ἀπὸ μέρους τῆς «Ἐπιτροπείας τῆς χηρευούσης ἐπαρχίας Μονεμβασίας»¹³. Διὰ τῆς «Ἀποφάσεως» αὐτῆς ὁμοφώνως ἐζητήτετο ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι νὰ διορίσῃ «τὸν πανοσιολογίωτατον πρωτοσύγκελλον κύριον Γεράσιμον ἀνεψιὸν τοῦ ἀειμνήστου ζηλωτοῦ πατριώτου ἡμῶν ἀγίου Γέροντος Μονεμβασίας»¹⁴ ὡς νέο ποιμενάρχην. Συμπληρωματικῶς μάλιστα, σημειῶμεν ὅτι ἡ «Ἀπόφασις» αὐτὴ ἐφάνη ἀρεστὴ καὶ εὐπρόσδεκτος καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἐπαρχιώτας¹⁵. Δηλαδὴ σὲ ὁλόκληρο τὸ χριστεπώνυμο πλήρωμα

τῆς μητροπόλεως¹⁶. Ἐπομένως τὸ αἴτημα ἐμφανίζεταν καθολικόν.

Παρ' ὅλες ἕμως τὶς συντονισμένες ἐνέργειαι τοῦ Πετρόμπεη καὶ τῶν ἄλλων ἐντοπίων παραγόντων ὑπὲρ τοῦ Γερασίμου, δὲν προέκυψε θετικὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα συνέβη. Ἐξεδόθη διαταγὴ τῆς «Υπερτάτης Διοικήσεως», διὰ τῆς ὁποίας ἀφαιρέθηκε οὐσιαστικῶς ἀπὸ τὸν πρωτοσύγκελλο ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισι καὶ ἡ ἐν γένει «ἐκκλησιαστικὴ φροντίς»¹⁷ τῆς μητροπόλεως. Τὰ καθήκοντα αὐτὰ ἀνετέθησαν σὲ «Ἐφορεία» λαϊκῶν¹⁸! Τὸ τε-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 213 τοῦ ὑπ' ἀρ. 6 τεύχους.

13. Βλ. τὸ κείμενο τῆς ἀνεκδότου ἐπιστολῆς τοῦ Πετρόμπεη πρὸς τὸν Ἰωσήφ.

14. Αὐτόθι.

15. Αὐτόθι.

χῆς ἐκείνης. Ποιητές, ὅπως ὁ Fitz-Greene Halleck, ὁ Percival, ὁ Brooks καὶ ὁ Bryant καὶ πάρα πολλοὶ πρὸς λίγο γνωστοὶ ποιητές, ἔγραψαν ποιήματα γιὰ νὰ ὑμνήσουν: «the glory that was Greece», ὅπως ὠνόμασε τὴν Ἑλλάδα ὁ Edgar Allan Poe. Γιὰ νὰ ὑμνήσουν τὸν ἥρωισμό καὶ τὴν καρτερίαν τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων ἢ γιὰ νὰ ὑποκινήσουν πρὸς πολλὸν τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ λαοῦ, ὅπως ἔκανε ὁ Percival μὲ τὸ ποίημα «Ὁδὴ στὴν Ἀνάστασι τῆς Ἑλλάδας», ποὺ δημοσίευσε στὶς 25 Ἰουλίου τοῦ 1821 καὶ τοῦ ὁποίου ὁ στίχος «Greek sarise, be free, Arms for liberty...» («Ἕλληνες ἐγερθῆτε, ἐλευθερωθῆτε, στὰ ὅπλα γιὰ τὴν λευτεριά...»), ἔγινε τὸ σύνθημα τῆς Ἀμερικανικῆς νεολαίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Κατὰ τὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς ἐξέλιξης τῶν δύο λαῶν, τοῦ Ἀμερικανικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὑπῆρξαν

16. Διὰ τὴν προαγωγή τοῦ πρωτοσυγγέλλου Γερασίμου Παγώνη εἶχαν προηγηθῇ σχετικὰ διαδήματα ἤδη ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1821. Δηλαδὴ μῆνες πρὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πρώτης κυβερνήσεως. Βλ. Μ. Η. Φ ε ρ έ τ ο υ, Γεράσιμος ὁ Παγώνης, μητροπολίτης Ἀργολίδος, εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴ καὶ Ἱστορικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος 4ος, Ἀθήναι 1964, σσ. 345-348.

17. Οἱ πληροφορίες εἶναι ἀθθεντικῆς. Ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πετρόμπεη πρὸς τὸν Ἰωσήφ.

18. Αὐτόθι.

ὅπως εἶναι φυσικόν, καὶ ὄρες ψυχρότητος. Ἀλλὰ, ὁ Ἀμερικανικὸς λαὸς σὲ καμμιά περίπτωσι δὲν πρόδωσε τὴν παράδοσι τῆς φιλίας. Γι' αὐτὸ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἐπέτειο τοῦ ἀγῶνα μας γιὰ τὴν ἐλευθερίαν φέρνουμε μὲ σεβασμὸ στὸ χῶρο τῆς συνειδήσεώς μας τὶς εὐγενεῖς μορφῆς τῶν Ἀμερικανῶν Φιλελλήνων καὶ τὶς τοποθετοῦμε δίπλα στὶς μορφῆς τῶν ἡρώων προγόνων μας. Γιὰ νὰ τοὺς ἀποδώσουμε, γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ, τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν τιμὴν ποὺ τοὺς ἀξίζει καὶ γιὰ νὰ πάρομε ἐμπνευσι καὶ δύναμι ἀπὸ τὴν καθαρότητα τῶν αἰσθημάτων τους καὶ τὸν ὑψηλὸν ἰδεαλισμὸν τους.

ΕΜΜΑΝΟΘΑ ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΘΑ

Διευθυντῆς Παιδείας

Ἱερός Ἀρχιεπισκοπῆς Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς

λευταίο αυτό φαίνεται ότι αποτέλεσε και το έναυσμα της έκρηξης του Μαυρομιχάλη.

Πράγματι, η κυβερνητική αυτή απόφασι εξερέθισε τον υπερήφανο ηγέτη της Μάνης. Γέμισε πικρία την ψυχή του. Και αγανάκτησι. Ήξελε με μάλιστα το πράγμα ως μία νέα προσωπική του μείωσι από μέρους της Διοικήσεως, δηλαδή του Μαυροκορδάτου και των ανθρώπων του. Ίδιαιτέρως όμως η πικρία του στρέφεται την φορά αυτή κυρίως κατά του Ίωσήφ, ο οποίος και χειρίζεται τα εκκλησιαστικά.

Πρέπει εδώ να σημειωθῆ, ότι εις τον Πετρόμπεη ὤφειλε ὁ Ἀνδρούσης Ίωσήφ προσωπική ὑποχρέωσι: ὑψηλοῦ βαθμοῦ, πρόσφατη. Διότι ὁ Μαυρομιχάλης, κατὰ κύριο λόγο, ἦταν ἐκείνος πού ἐπανελημμένως ἐμερίμνησε διὰ τὴν διάσωσι τῶν ὁμήρων τῆς Τριπολιτσᾶς¹⁹. Ἀπειλῆσε μάλιστα μὲ σκληρὰ ἀντίποινα τοὺς Τούρκους σὲ περίπτωσι θανατώσεώς των. Καὶ τελικὰ εἰς τὸν Πετρόμπεη παραδόθηκαν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν οἱ ἐλάχιστοι ἀπομεινάντες ἀπὸ τὰ βασανιστήρια ὁμηροί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ίωσήφ.

Ἀλλὰ καὶ ἔγαντι τοῦ ἔθνομάρτυρος Χρυσάνθου Παγώνη, θεῖου τοῦ Γερασίου, ἦταν ἐξ ἴσου ὑποχρεωμένος ὁ διακεκριμένος Μινίστρος. Διότι εἰς τὸν Μονεμβασίας Χρυσάνθο σὲ σημαντικὸ βαθμὸ χρεωστοῦσε τὴν ἐκλογὴ καὶ χειροτονία του ὡς ἐπισκόπου Ἀνδρούσης τὸ 1806. Ἐξ ἄλλου κοινοὶ ἱεροὶ ἀγῶνες εἶχαν ἄρρηκτα συνδέσει τοὺς δύο ἄνδρες ἀπὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τὴν Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν. Τέλος, πρὶν ἀπὸ λίγους μόλις μῆνες ὑπῆρξαν καὶ οἱ δύο συνδεσμῶτες στὴν ἴδια φρικτὴ φυλακὴ τῶν τυράννων. Φυλακὴ ἀπὸ τὴν ὁποία νεκρὸς μόνο ἐξήχθη ὁ Χρυσάνθος, μαρτυρικὸς ἀληθινὰ ἱεράρχης...

Δικαία λοιπὸν φαίνεται ἡ πικρία καὶ εὐλογο τὸ παράπονο καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ Π. Μαυρομιχάλη. Καὶ τῆς ιστορικῆς οἰκογενείας Παγώνη.

ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν φορτισμένος ἔγραψε ὁ Μαυρομιχάλης ἐκτενῆ προσωπικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μινίστρο τῆς Θρησκείας Ίωσήφ. Φέρει ἡμερομηνία 16 Ἀπριλίου 1822. Ἐγράφη ἀπὸ τὴν Καλαμάτα, στὴν ὁποία διέμενε τότε ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης. Πρό-

19. Εἶναι γνωστὸν ὅτι μεταξὺ τῶν προκρίτων ὁμήρων τῆς Τριπολιτσᾶς εὐρίσκατο καὶ ὁ τριτότοκος υἱὸς τοῦ Π. Μαυρομιχάλη Ἀναστάσιος, ἡλικίας τότε 19 ἐτῶν. Εὐλογο λοιπὸν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ εὐαισθησία τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μάνης διὰ τὴν τύχην τῶν ὁμήρων.

καίται γιὰ ἱστορικὸ κείμενο. Ἄγνωστο ἐντελῶς. Γιὰ πρώτη φορά ἔρχεται: σήμερα εἰς τὴν δημοσιότητα.

Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς ἀποτελεῖ κράμα πικρίας καὶ παραπόνου. Ἀλλὰ καὶ ἐκρηκτικῆς ὀργῆς. Καὶ μόλις ὑποκρυπταμένης ἀπειλῆς. Εὐρίσκαται ἀποθησαυρισμένο εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (βλ. Γ.Α.Κ., Μινιστήριον τῆς Θρησκείας, ἀριθ. Φακέλου 1).

Ἔχει γραφῆ προφανῶς διὰ χεῖρὸς τοῦ Γερασίου Παγώνη²⁰, τὸν ὁποῖο ἄλλωστε καὶ ἀφοροῦσε. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Γεράσιμος ὑπῆρξε ἐπὶ σειρά ἐτῶν γραμματεὺς τοῦ Πετρόμπεη. Καὶ ἕνας ἐκ τῶν πλέον ἐμπιστῶν ἀνθρώπων του.

Τὸ πλήρες κείμενο τῆς περιφήμου αὐτῆς ἐπιστολῆς τοῦ Π. Μαυρομιχάλη ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἠπανιερώτατε σεβαστέ μοι Δέσποια ἀσπάξομαι τὴν χαριόδοτον δεξιάν σου ἀπὸ σοιτηρίῳ ἀσπασμῶ.

Μὲ ἀπαρηγόρητον λύπην καὶ ἀγανάκτησιν τῆς ψυχῆς παρηγοιάζομαι μὲ τὸ υἱκόν μου (σέβας) εἰς τὴν σεβαστὴν πανιερότητά της, καὶ τῇ εἰδοποιῶ ὅτι δὲν ἤλπιζα ποτὲ νὰ ἀνατραπῆ κεκαλυμμένως πῶς παρὰ τῆς υπερτάτης διοικήσεως δι' ἐγκυκλίων τῆς γραμμῶν ἢ ἀποφασίς τῆς ἐπιτροπίας τῆς χηρευούσης ἐπαρχίας Μονεμβασίας, ἥτις ἐπικυρώθη πρὸς τὸν πανοσιολογιώτατον προτοσούγγελον²¹ κύριον Γεράσιμον ἀνεψιὸν τοῦ ἀειμνήστου ζηλωτοῦ πατριώτου ἡμῶν ἀγίου Γέροντος Μονεμβασίας, πρὸ τῆς ὑπάρξεως τῆς παρούσης διοικήσεως παρὰ τῶν ὑποκειμένων, τὰ ὁποῖα καὶ τότε ἔφεραν χαρκατηῆρα διοικητῶν, καὶ τώρα εἰσὶ μέλη τῆς αὐτῆς διοικήσεως· καὶ ἐν ταῦτῳ αὐτὴ ἢ ἐπιτροπία ἐφάνη ἀρεστὴ καὶ εὐπρόσδεκτος καὶ εἰς ἅπαντας τοὺς ἐπαρχιάτας, ὡς γνωστὸν καὶ τῇ πανιερότητί της, καὶ διὰ τὴν ἀξιώτητα τοῦ ὑποκειμένου, καὶ διὰ τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς θυσίας ἐκεῖνου τοῦ Χριστομιμήτου ποιμένος, ὅστις εἰδυσίασε τὴν ζωὴν του διὰ

20. Τὸ ὄφρος γενικὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἡ ὀρθὴ χρῆσι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀρολογίας καὶ πρὸ παντός ὁ γνωστὸς γραφικὸς χαρακτήρας τοῦ Γερασίου δὲν ἀφίνουν περιθώρια ἀμφισβολίας. Ἰδιόγραφη τοῦ Π. Μαυρομιχάλη εἶναι μόνον ἡ ὑπογραφή του. Φυσικὰ τὸ κείμενο ἔχει ὑπαγορευθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸν ἡγέτη τῆς Μάνης. Μόνον ὁ Πετρόμπεης, μὲ τὴν δύναμι καὶ τὸ κύρος πού διέθετε, ἦταν δυνατό νὰ διατυπώσῃ κατ' αὐτὸ τὸν ἔντονο καὶ σχεδὸν ἀπειλητικὸ τρόπο ἐπιστολῆ πρὸς τὸν ἐπιφανῆ Μινίστρο.

21. Διατήρησα τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα τοῦ κειμένου. Ἐλάχιστα ἄλλωστε. Ἐξ ἄλλου τὸ ὄφρος τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γλαφυρὸ καὶ ὄρατο. Ἀλλὰ καὶ ἡ διατύπωσι ἀφορῆ σχεδόν.

τὴν σακηριάν τοῦ λαοῦ. Καὶ δὲν ἀπορῶ τόσον διατι ἢ ψήφος δὲν ἐνεκροίθη εὐλογοφανῆς ἀπὸ τὴν διοίκησιν, ὅσον διατι ἢ πανιερότης τῆς ὄχι μόνον δὲν ἐπρόβαλεν ἐν ᾧ ἐμελετήθη ἢ ἀναιροπὴ τὰ πρὸς ἀπάντησιν προφανῆ δικαιώματα τῆς οἰκογενείας ἐκείνου τοῦ ἀληθινοῦ πατριότου· ἀλλὰ καὶ συνάδει εἰς τὴν ταύτης ἀναιροπὴν. Καὶ τὸ χεῖριστον ἐν ᾧ ἀφαιρεῖται ἢ ἐκκλησιαστικῆ φροντίς καὶ προμήθεια τῆς εὐταξίας τῶν Ἱερέων ἀπὸ Ἱερωμένου ὑποκειμένου, καὶ μεταφέρεται εἰς τὴν πρόβλεψιν τῆς ἐφορίας τῶν λαϊκῶν, καὶ τοιαύτων λαϊκῶν, τῶν ὁποίων τὴν ποιότητα τοῦ χαρακίτηρος γνωρίζει καλλιότερον ἢ πανιερότης τῆς.

Ἐγὼ, σεβασμιότατε δέσποτα, ἐνόμιζα καὶ νομίζω τὴν πανιερότητά τῆς ὡς ἄλλον ἐκείνου τοῦ ἀειμνήστου πατέρα καὶ κηδεμόνα ταύτης τῆς οἰκογενείας τῆς ἀποφανηθείσης διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πίστεως καὶ πατριδος, καθὼς καὶ τὸ ἀνὰ χεῖρας μου πρὸς ἐμὲ γράμμα αὐτῆς μὲ πιστοποιεῖ. Καὶ διὰ τοῦτο ἔμεινα πολλὰ περιίλυπος καὶ ἐκαταικὸς ἐν ᾧ εἶδον μίαν τοιαύτην ἀνέλιπτον διαταγήν!

Τέλος πάντων ἂν καὶ τὰ εἰσοδήματα τῶν χηρευομένων ἐπαρχιῶν ἀνήκουν ἴσως εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον τῆς πατριδος, δὲν ἦσαν ὁ ἅγιος προισούγγελος χαρακίτηρος πισσιότερον καὶ τιματιότερον τοῦ χαρακίτηρος τῶν ἐγχωριῶν ἐφόρων, διὰ τὰ προσδιορισθῆ εἰς τὴν συναξιν τούτων; Ἄλλὰ διὰ συνεργείας τινῶν τὰ ἐκδοθῆ καὶ οἱ ὁμοίως διαταγῆ ἰδιαιτέρως εἰς τὰς ἐφορίας τῶν πεσῶν χωριῶν²² καὶ σαγματικῶν (;) τὰ συνάξωσιν οἱ ἔφοροι αὐτὰ τὰ εἰσοδήματα ἐν ᾧ αὐτοὶ καταπατοῦν καὶ τὰ ἴδια τὰ πρὸς τὴν πατριδα τους χροῆ;

Ἐγὼ εὐδοκῶμαι εἰς ἄκραν ἀπελπισίαν διὰ τὴν τοιαύτην ἀγνωμοσύνην τῆς πατριδος, βλέπων ὅτι ἀνταμείβονται τοιοῦτω τρόπο, ὅσοι ἐθνισιάσαμεν διὰ τὴν ἀγάπην τῆς τοῦς οἰκειοτέρους τῆς οἰκογενείας μας, τοῦς στενοῦς συγγενεῖς μας καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια φίλιατά μας (τέκνα)²³. ὥστε ἐγγὺς ἐστὶ τὰ ἀποσβεσθῆ δι' ὅλου

22. Πεσινὰ ἢ Ηισινὰ χωριὰ ὠνομάζοντο τὰ γνωστὰ πέντε ὄρεινὰ χωριὰ τῆς Ἀλαγονίας, εἰς τὴν δυτικὴ πλευρὰ τοῦ κεντρικοῦ Ταυγέτου, σὲ ἀπόστασι 25 χλμ. περίπου ΒΑ τῆς Καλαμάτας.

23. Ἐννοεῖ προφανῶς τὸν θάνατο τοῦ πρωτότοκου υἱοῦ τοῦ Ἡλία, γνωστοῦ ἥρωα τοῦ Βαλτετοίου. Ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης πολεμώντας μὲ ἀφθαστον ἥρωισμό εἰς τὰ Στύρα Εἰδοσίας ἔπεσε στίς 12 Ἰανουαρίου 1822 σὲ ἡλικία 24 μόλις ἐτῶν.

δικαίῳ τῷ λόγῳ ὁ ζῆλος τῆς φιλογενείας καὶ ἡμῶν καὶ ὅσων ἄλλων συναγωνιζομένων γενναίως εἰς τοῦτων τὸν Ἱερόν ἀγῶνα. Διὸ καὶ ἐπίτηδες εἰδοποιῶ τῆ σεβαστῆ μοι πανιερότητί τῆς ὡς χροῆς τοῦ ἐπαγγέλματος τῆς τὰ ὑπερασπισθῆ μὲ τόνον τὰ δίκαια ταύτης τῆς ὀρφανῆς οἰκογενείας καὶ δι' ἀγάπην τῆς μακαρίας ψυχῆς ἐκείνου τοῦ ἀειμνήστου, καὶ διὰ παρηγορίαν ἡμῶν τῶν πιστῶς συναγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατριδος. Καὶ ἐν ισοσῶν ἀξιῶ²⁴ τὰ εἰδῶ ἐργουτελεσιτικῶς τὴν θεομὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν τρέφει ἢ πανιερότης τῆς εἰς ταύτην τὴν οἰκογένειαν· αἱ δὲ πανιεροὶ αὐτῆς εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι εἴησάν μοι ἀρωγαὶ διὰ θίου.

αρκῶ', τῆ ις': ἀπριλλίου: ἐν Καλαμάτῃ (1822, 16 Ἀπριλίου).

τῆς σεβαστῆς μοι πανιερότητός τῆς

ὅλων προσφιλῆς ἐν Χριστῷ υἱός

Πειρόμπητος Μαυρομιχάλης».

★

Αὐτό, μὲ τὴν ὀρθογραφία του, εἶναι τὸ κείμενο τῆς ἀνεκδότου ἐπιστολῆς τοῦ Πειρόμπητος Μαυρομιχάλη πρὸς τὸν φίλο του Μινίστρο τῆς Θρησκείας Ἰωσήφ. Διάχρητη μέσα εἰς τίς γραμμῆς του φαίνεται ἡ πικρία καὶ θαρρὺ τὸ παράπονο. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀγανάκτησι. Καὶ ἡ ἐκρηκτικὴ ὀργή. Ἀκόμη, λανθάνουσα, καὶ ἡ ἀπειλή...

Ὡστόσο τὸ ὕφος τοῦ κειμένου εἶναι ὀπωσθήποτε γλαφυρό. Καὶ ὠραίο. Ἡ δὲ διατύπωσι: ἀφογῆ σχεδόν.

Βεβαίως εἶναι φανερό ὅτι ὁ Μαυρομιχάλης, πέρα ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο του παράπονο γιὰ τὸ θέμα τῆς ἐπισκοποποιήσεως τοῦ Γερασίου, ἐκφράζει: ταυτοχρόνως καὶ τὴν προσωπικὴ του ἔγνονη πικρία γιὰ τὸν ἀδικο παραμερισμὸ του ἀπὸ τὴν ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτο πολιτικὴ μερίδα τοῦ ἐπεβλήθη εἰς τὴν Ἐπίδαυρο²⁵. Ἡ φράσι του:

24. Εἶναι φανερό ὅτι ἡ χρῆσι τοῦ ῥήματος «ἀξιῶ», ὅπως καὶ ἡ διατύπωσι «ἐπίτηδες εἰδοποιῶ», μαρτυροῦν ἐκρηκτικὴ ὀργῆς καὶ μόλις ὑποκρυπτομένη ἀπειλή. Ἀπειλή ποῦ εἶναι δύσκολο τὰ ἐξωρατῆ ἢ ἐν συνεχείᾳ ἐπικλησι τῶν «πανιέρων εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν» τῆς σεβαστῆς πανιερότητός του...

25. Μὲ τὴν πλήρη ἐπιγράψι εἰς τὴν Ἐπίδαυρο τῆς ὑπὸ τὸν Ἄλ. Μαυροκορδάτο πολιτικῆς μερίδας παραμερίσθησαν οἱ στρατιωτικοί, δηλαδὴ Ἰψηλάντης, Πειρόμπητος, Κολοκοτρώνης, Ἀνδρουτσος κ.ἄ. Μετὰ δυσκολίας ἐδόθη εἰς τὸν Δημ. Ἰψηλάντη, τὸν μέχρι τότε ἡγέτη τοῦ Ἀγῶνος, ἡ προεδρία τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ εἰς τὸν Π. Μαυρομιχάλη ἢ ἀντιπροεδρία. Ὁ ὑπερήφανος ὅμως ἡγεμόνας τῆς Μάνης, χολωμένος ἀπὸ τὸν

«Ἐγὼ εὐρίσκομαι εἰς ἄκραν ἀπελπισίαν διὰ τὴν τοιαύτην ἀγνωμοσύνην τῆς πατρίδος, βλέπων ὅτι ἀνταμείβονται τοιούτῳ τρόπῳ, ὅσοι ἐθυσιάσαμεν διὰ τὴν ἀγάπην τῆς τοῦς οἰκειότερους τῆς οἰκογενείας μας, τοῦς στενοὺς συγγενεῖς μας καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια φίλτατά μας...»²⁶, δὲν ἀφίνοι καμμία ἀμφιβολία.

Ἐχει ἤδη ὁ ὑπερήφανος ἠγέτης προσφέρει εἰς τὸν θωμὸ τῆς ἐλευθερίας τὸν πρῶτο ἀγαπημένο του βλαστὸ: Τὸ ὠραῖο εἰκοσιτετράχρονο παλληκάρ: Ἡλία Μαυρομιχάλη, πού πολεμώντας παράτολμα ἔπασε ἡρωϊκὰ στίς 12 Ἰανουαρίου 1822 εἰς τὰ Στύρα Εὐβοίας. Ὅταν ὁ πατέρας του πολιορκοῦσε ἀκόμη στενὰ τὴν Ἀκροκόρινθο. Ἄλλο ἀγαπημένο του παιδί ἐξ ἄλλου, ὁ δεκαεννιάχρονος Ἀναστάσης, μόλις ἐκ θαύματος εἶχε διασωθῆ ἀπὸ τὴν τρομερὴν περιπέτεια τῆς ἡμερείας τῆς Τριπολιτσᾶς²⁷.

Βαθύτεροι ἐπομένως εἶναι οἱ λόγοι τῆς πικρίας. Μιᾶς πικρίας ἔντονης, δυνατῆς, πού φορτίζομένη δυστυχῶς μετέπειτα συνεχῶς καὶ συσσωρευμένη μιὰ ὀλόκληρη δεκαετία ἐπικίνδυνα, ὠδήγησε τελικὰ εἰς τὴν φοβερὴ τραγωδίαν τῆς δολοφονίας τοῦ Καποδίστρια (27 Σεπτ. 1831). Μιᾶς πολιτικῆς δολοφονίας πού συνεκλόνησε τὸ ἔθνος καὶ σημάδεψε τὴν μετέπειτα ἱστορικὴ του πορεία.

Ὅπωςδὴποτε πάντως, εἰς τὴν συγκεκριμένη περίπτωσιν, τὸ παράπονο τοῦ ἠγέτου τῆς Μάνης στρέφεται ὀλόκληρο πρὸς τὸν Ἰωσήφ. Εἶναι ἄλλωστε ὁ ὑπεύθυνος χειριστῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Καὶ ἐξ ἄλλου, διὰ λόγους πού ἀναφέρθηκαν ἤδη τὸν θεωροῦσε φίλο του ὁ Μαυρομιχάλης. Καὶ ἐπὶ πλέον φυσικὸ προστάτη τῆς οἰκογενείας Παγώνη. Εἶχε δὲ «ἀνὰ χεῖρας», ὅπως γράφει εἰς τὴν ἐπιστολήν του, γράμμα τοῦ Ἰωσήφ, μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ «πιστοποιοῦσε» τὰ θερμὰ του αἰσθήματα ἔναντι τῆς οἰκογενείας Παγώνη. Εὐλογο λοιπὸν τὸ παράπονο τοῦ Μαυρομιχάλη. Καὶ δικαιολογημένη ἡ πικρία.

Ὁ Ἰωσήφ δοκιμάζεται κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὸ πικρὸ καὶ ἀπειλητικὸ σχεδὸν αὐτὸ γράμμα ἐνὸς μεγάλου τῆς Ἐπαναστάσεως. Καὶ προσωπικοῦ του εὐεργέτου. Τὸ θεωρεῖ μάλιστα σὰν κείμενο ἐπίσημο. Ὅχι προσωπικό. Ὡς

τέτοιο τὸ ἀποθέτει εἰς τὸ ἀρχεῖο τοῦ ὑπουργείου του. Εὐτυχῶς. Ἔτσι διασώζεται. Καὶ ἀποτελεῖ μιὰ ἀκόμη πολύτιμη πηγὴ πού φωτίζει τὰ γεγονότα τῆς ἐκρηκτικῆς ἐκείνης περιόδου.

Συναίσθηματικὰ ὁ Ἰωσήφ κατανοεῖ τὸ αἶτημα. Ψυχικῶς εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Πετρόμπεη. Καὶ ἀκόμη πλησιέστερα τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας Παγώνη. Ὅμως πέρα ἀπὸ τὰ συναίσθηματα καὶ τίς προσωπικὲς προτιμήσεις ὑπάρχει τὸ χρέος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος. Ἀναφέρθηκε ἤδη ἐκτενῶς ποῖοι σοβαρώτατοι λόγοι δὲν ἐπέτρεπαν νὰ γίνουιν νέες χειροτονίες ἐπισκόπων. Ὅσο τουλάχιστον διακοῦσε ἡ Ἐπανάστασι. Καὶ δὲν εἶχαν ρυθμισθῆ οἱ σχέσεις μὲ τὸ πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπάνω ἀπὸ τὰ πρόσωπα ὑπάρχουιν οἱ θεομοῖ. Τὰ πρῶτα παρέρχονται. Οἱ δεῦτεροι παραμένουιν.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Π. Μαυρομιχάλη, ὅπως ἐσημειώθη, ἐγράφη στίς 16 Ἀπριλίου 1822. Ἀπὸ τὴν Καλαμάτα. Ἐννέα ἡμέρες ἀργότερα²⁸, στίς 25 Ἀπριλίου 1822 — ὅσο προφανῶς χρόνον χρειάσθηκε διὰ νὰ φθάσῃ ἡ ἐπιστολὴ μὲ τὰ μέσα τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν Κόρινθο, πού ἦταν ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως— ὁ Μινίστρος τῆς Θρησκείας στέλνει τὴν ἀπάντησίν του πρὸς τὸν ἠγεμόνα τῆς Μάνης. Ἐχει ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἰωσήφ τίς ἡμέρες ἐκείνες (17 Ἀπριλίου 1822) ἐπωμισθῆ καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Μινίστρου τοῦ Δικαίου (ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης), ὕστερα ἀπὸ τὸν πρόωγο θάνατο τοῦ Θεοδώρου Βλάση.

Προσπαθεῖ ὁ συνετὸς ἱεράρχης εἰς τὴν ἀπάντησίν του ἐκείνην, μὲ πολλὴ δύναμι καὶ πειθῶ, νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὸν ὑψηλὸ ἀποδέκτη τῆς ἐπιστολῆς του τὸν σοβαρὸ ἐθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ λόγον πού τὸν ὑποχρέωνε νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἄρνησίν του:

«Ἄν δὲν συγκροτηθῆ ἀρχιερατικὴ σύνοδος, ἔγραφε, καὶ γίνῃ σκέψις περὶ τῶν δικαιομάτων τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἱεραρχίας οὔτε χειροτονία χωροῦσιν, οὔτε ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτροπὰ ἐπιτίθενται...»²⁹.

*

ἄδικο παραμερισμὸ του, ὑπέβαλε ἀμέσως παραίτησιν. Τὸν διεδέχθη (20 Ἰανουαρίου 1822) εἰς τὴν ἀντιπροεδρία τῆς βουλῆς ὁ Σωτήριος Χαραλάμης.

26. Βλ. τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς.

27. Τὸν Σεπτέμβριο 1821.

28. Ὅσο δηλαδὴ χρόνον χρειάσθηκε μὲ τὰ ὑποτυπώδη συγκοινωνιακὰ μέσα τῆς ἐποχῆς νὰ φθάσῃ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πετρόμπεη ἀπὸ τὴν Καλαμάτα εἰς τὴν Κόρινθο, πρώτη προσωρινὴ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

29. Ἰ ε ζ ε κ ι ἦ λ Β ε λ α ν ἰ δ ι ὠ τ ο υ, Ἰωσήφ ὁ Ἀνδρούσης, μν. ἔ., σσ. 23 καὶ 24.

Νὰ ἔπεισε ἀρά γε ὁ Ἰωσήφ τὸν ὑπερήφανο ἡγέτη; Κανείς δὲν γνωρίζει. Ἐκείνο πάντως ποὺ εἶναι γνωστὸ μετὰ θεβαιότητος εἶναι ὅτι ἕνα περίπου ἔτος ἀργότερα, τὸν Μάρτιο 1823, συγκατοῦμε τοὺς δύο ἐπιφανεῖς ἄνδρες νὰ συνεργάζονται ἁρμονικὰ εἰς τὸ Ἄστρος τῆς Κωνουρίας. Ὅταν ὁ Πετρόμπεης προεδρεύει τῆς Β' Ἐθνοσυνελεύσεως, ποὺ ἀναθεώρησε τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου, καὶ ὁ Ἰωσήφ προσφέρει πάντοτε τὶς πολυτίμες ὑπηρεσίες του πρὸς τὴν πατρίδα ὡς ὑπουργὸς Ὀρησκευμάτων. Ἀλλὰ συνάμα καὶ ὡς προσωρινὸς ὑπουργὸς τοῦ Δικαίου³⁰.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἐπιθυμία τοῦ Μαυρομαχάλη νὰ προωθηθῇ τὸν Γεράσιμο Παγώνη εἶχε ἐν τῷ μεταξύ ἰκανοποιηθῇ. Ἔστω καὶ μερικῶς. Πράγματι, στίς 20 Ἰανουαρίου 1823, τρεῖς δηλαδὴ μῆνες πρὸ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ Ἄστρου, μὲ διάταγμα τοῦ Μινιστερίου τῆς Ὀρησκείας ποὺ φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ διωρίσθη ὁ Γεράσιμος τοποτηρητὴς τοῦ κενοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου Μονεμβασίας. Θέσι: τὴν ὁποία, μὲ μικρὰ διαλείμματα καὶ ἐπὶ μέρους μεταβολὲς κανονικοῦ χαρακτήρος ποὺ ἐξέρχονται τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας μελέτης, διατήρησε μέχρι τὸ 1852. Τὸν Σεπτέμβριο 1852, ἀφοῦ ἀποκαταστάθηκαν ἐν τῷ μεταξύ οἱ κανονικὲς σχέσεις μεταξὺ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πατριαρχικοῦ Τόμου τοῦ 1850, ἐξελέγη ὁ Γεράσιμος μητροπολίτης Ἀργολίδος. Ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη εἰς τὸ Ναύπλιο τὸν Ἀπρίλιο 1867, ἔπειτα ἀπὸ δεκαπενταετῆ λαμπρὴ ποιμαντορία³¹.

Πρέπει: ἐδῶ νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἀνάθεσι: τῆς τοποτηρητείας τὸ 1823 εἰς τὸν πρωτοσύγκελλο Γεράσιμο Παγώνη δὲν ἦταν πράξι: χαριστική. Οὔτε μεμονωμένη. Ἦταν ἡ λύσι: εἰς τὴν ὁποία κατέληξε ἡ πολιτεία, ὕστερα ἀπὸ εἰσήγησι: τοῦ Ἰωσήφ, προκειμένου νὰ ἀντιμετωπίσῃ προσωρινῶς τὸ δῆξ πρόβλημα τῶν κενῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος. Αὐσι: πάντως σύμφωνη πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνες καὶ τὰ θέσμιμα τῆς Ἐκκλησίας.

Πράγματι, διωρίσθησαν τότε ἀρκετοὶ τοποτηρηταί. Ὡς τέτοιοι: ἐπελέγησαν εἴτε σχολάζοντες ἀρχιερεῖς τουρκοκρατουμένων περιοχῶν, ὅπως ὁ Λαρίσης Κύριλλος εἰς τὴν μητρόπολι: Ὠλένης (Ἡλείας). Εἴτε τοπικοὶ πρωτοσύγκελλοι, ὅπως ὁ Γεράσιμος Παγώνης εἰς τὴν Καλαμάτα, ὁ Ἀμβρόσιος Φραντσῆς εἰς τὴν Κυπαρισσία (Ἀρκαδία) κ.ἄ.³².

Τοιοι:τρόπως τὸ λεπτὸ καὶ σοβαρὸ αὐτὸ θέμα, χάρις εἰς τὸν φωτισμένο Μινιστρο καὶ διαπρεπῆ ἱεράρχη τοῦ Ἀγῶνος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, ὁρίσθη τὴν κανονικὴ καὶ σύμφωνη διευθέτησι: του. Διευθέτησι: ποὺ ἐπέδωκαν οἱ περιστάσεις καὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους.

(Τέλος)

ΚΩΝ. Ν. ΞΕΝΟΓΙΑΝΝΗΣ

30. 17 Ἀπριλίου 1822, ἔπειτα ἀπὸ τὸν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ Μινιστρο τοῦ Δικαίου Θεοδώρου Βλάση ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰωσήφ προσωρινῶς καὶ τὸ Μινιστέριο τοῦ Δικαίου. Λίγο ἀργότερα διωρίσθη νεὸς Μινιστρος Δικαίου ὁ Κωνσταντῖνος Μεταξᾶς. Ἀλλὰ ὁ νεὸς ὑπουργὸς δὲν ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του. Διότι ἐτοποθετήθη ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Ἀρμοστής εἰς τὰ ἑλληνικὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Ἔτσι ὁ Ἰωσήφ ἐξακολούθησε νὰ προσφέρῃ τὶς ὑπηρεσίες του καὶ εἰς τὸ ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1823. Βλ. καὶ Ἐμμμανουήλ Ἰ. Κωνσταντινίδου, Ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν καὶ τὴν μέχρι: τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὄθωνος μεταβατικὴν ἐποχὴν (1821 - 1833), διατριβὴ ἐπὶ ὑψηγείᾳ, ἐν Ἀθήναις 1970, σ. 21.

31. Χρυσόστομου Δελγιανοπούλου (μητροπολίτου Ἀργολίδος), Γεράσιμος Παγώνης, ὡς μητροπολίτης τῆς Ἀργολίδος, Ὀρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμος 4ος, Ἀθήναι: 1964, στ. 348.

32. Ἀργότερα, τὸν Ὀκτώβριο 1824, μὲ ἀφορμὴ τὸν κενὸ θρόνο τῆς ἐπισκοπῆς Κορώνης Μεσσηνίας, ποὺ ἀνῆκε τὴν περίοδο ἐκείνη ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν μητρόπολι: Παλαιῶν Πατρῶν, τὸ δῆξ θέμα τῆς πληρώσεως τῶν κενῶν θρόνων διεχωρίσθη: α) Σὲ θρόνους ἐπισκοπῶν, ὅπου δικαίωμα ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας εἶχε ὁ μητροπολίτης, εἰς τὸν ὅποιον ἀνῆκε ἡ ἐπισκοπὴ καὶ β) Σὲ θρόνους μητροπόλεων (ὅπως λ.χ. ἡ Μονεμβασία), ὅπου τὸ δικαίωμα ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας εἶχε ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Εἰς τὴν ὁρθὴν καὶ κανονικῶς ἄφογη αὐτὴ ἀπόφασι: κατέληξε τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἀρχιερέων ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ἀνδρούσης καὶ ὑπουργὸ Ὀρησκείας Ἰωσήφ. Τὰ δύο ἄλλα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐκείνης ἦταν ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος καὶ ὁ Ἐλαίας Παΐσιος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Κιβωτός τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἶναι δεδωκευολογημένη ἡ ἱερά συγκλήσις, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κ. Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς κατὰ τὴν πρόσφατον ἐπίσκεψιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τοῦ θεοθαδίτου ὄρους Σινᾶ, ἦις, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ κ. Προέδρου, δὲν συμβολίζει μόνον τὸ πνεῦμα τῆς εἰρήνης, ἐφ' ὅσον εἰς τὸν ἱερόν αὐτὸν τόπον συναντῶνται ὁ Χριστιανισμός, ὁ Ἰουδαϊσμός καὶ ὁ Μουσουλμανισμός, ἀλλὰ εἶναι πρὸ πάντων «κιβωτὸς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Ἡ Συναίτικὴ Ἀδελφότης, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἡγουμένου αὐτῆς Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ, Φαράν καὶ Ραϊθῶ κ. Δαμιανοῦ, ἀφ' ἐνὸς συντηρεῖ ἀνεκτιμήτους θησαυροὺς τῆς ἑλληνορθόδοξου παραδόσεως καὶ τέχνης· ἀφ' ἑτέρου διαθέτει βιβλιοθήκην περιλαμβάνουσαν ἄνω τῶν 4.000 ἑλληνικῶν καὶ ξενογλώσσων χειρογράφων καὶ ἔχουσαν πλήρη τεχνικὸν ἐξοπλισμὸν διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐπιστημόνων· τρίτον ἀσπεῖ σὺν μικρῶν φιλανθρωπικῶν δωρεῶν ἐν Αἰγύπτῳ, Κύπρῳ καὶ Ἑλλάδι, προσφέρουσα τὴν συνδρομὴν αὐτῆς εἰς Σχολεῖα, Νοσοκομεῖα, Γηροκομεῖα, Πτωχοκομεῖα κ.λπ. Ἐπίσης ἐν τῇ ἐσθήμῳ τοῦ Σινᾶ παρέχει τὸν ἐπιούσιον ἄρτον εἰς τοὺς πτωχοὺς περιούσιους αὐτῆς καθημερινῶς, ὡς καὶ πλήρη ἰατροφαρμακευτικὴν περίθαλψιν διὰ τῆς ἰδοῦσεως μάλιστα ἐπ' ἐσχάτων εἰδικῆς πρὸς τοῦτο Κλινικῆς ἐπὶ τῆς Μονῆς, προσκαλοῦσα κατὰ διαστήματα, διαφόρων εἰδικότητων, ἰατρῶν ἐξ Ἑλλάδος.

Διὰ πάντας τοὺς λόγους τούτους ἡ Ἱ. Μονὴ Σινᾶ εἶναι ἐπὶ πλέον παγκοσμιανικὸν προσκύνημα. Ὅθεν διαρκῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ μέριμνα πάντων τῶν ἀρμοδίων καὶ τοῦ καθ' ὅλον Ὁρθόδοξον Χριστοπανάμωτον πληρώματος διὰ τὴν ἐπάρδωσιν, συντήρησιν καὶ προώθησιν τοῦ ἀκτινοβόλου πνευματικοῦ ἔργου τῆς Συναίτικῆς ἀδελφότητος.

Εὔστοχος καὶ δεδωκευολογημένη.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ποιμαντικοῦ Τμήματος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ἀνακήρυξις ὡς Ἐπιτίμων Διδασκῶν αὐτοῦ τῶν Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν τοῦ Ὄκουμενικοῦ Πατριαρχείου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Μελλίτωνος, Σάργεω κ. Μαξίμου καὶ Μύρων κ. Χουρσοστόμου ὑπῆρξεν εὔστοχος καὶ δεδωκευολογημένη.

Πρόκειται πῶ ὄντι περὶ λαμπρῶν Ἱεραρχῶν, οἵτινες, συνδυάζοντες εὐρεῖαν θεολογικὴν παιδείαν καὶ ἐνημέρωσιν, βιώνειαν θεολογικὴν σκέψιν καὶ γνησίαν

ὀκουμενικὴν συνείδησιν, συντελοῦν εἰς τὸ νὰ γίνεται γνωστὴ ἡ ἑλληνορθόδοξος θεολογικὴ παράδοσις καὶ νὰ προσβάλλεται ἐπὶ διεθνοῦς ἐπιπέδου.

Οὐδὲν κακὸν ἀμιγῆς καλοῦ.

Εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον τῆς «Ἐκκλησίας», ἐπισημασμένης τότε τῆς Ἑθνικῆς μας ἐσοπῆς, ὑπεμνήσαμεν τὴν ἀνάγκην «πανεθνικῆς αὐτοπροσφορίας» πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν διαφόρων παραχαρακτικῶν πῆς Ἱστορίας τοῦ ἔθνους.

Αὐτούμεθα, διότι καὶ κατὰ τοὺς πρόσφατους ἐορτασμοὺς παρουσιάσθησαν πολλοὶ παραχαρακτικαὶ. Βεβαίως ἡ παρουσία των εἰς τὸ ραδιόφωνον καὶ εἰς τὴν τηλεόρασιν ἦτο, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ὑποτονικὴ καὶ συγκεκαλυμμένη. Πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, διὰ αὐτὸ ἦτο εὐχάριστον, ὅπως ἐπίσης ἦτο εὐχάριστος ἡ παρουσία τῆς Ἡγεσίας τοῦ ἔθνους εἰς τὴν ἐπὶ τῇ Ἑθνικῇ Ἐσοπῇ Δοξολογίαν τοῦ Καθεδρικοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀθηνῶν. Ἀντιθέτως εἰς τὰς «ἐορταστικὰς» στήλας μερικῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, εἰς πανηγυρικοὺς λόγους κατὰ τοὺς σχετικὸς ἐορτασμοὺς Δήμων, Κοινοτήτων καὶ Ὑπηρεσιῶν καί, τὸ χειρότερον, εἰς ἐκδηλώσεις σχολείων ἢ εἰς μερικὰς ἐγκυκλίους ὁργανώσεων ἐκπαιδευτικῶν συνεχίσθησαν καὶ μάλιστα ἐνετάθησαν μετ' ἰδιαζούσης προκλητικότητος ἢ ἀπόπειρα συρρικνώσεως τῆς ἐποποιίας τοῦ 1821 εἰς «κοινωνικὸν» καὶ «αἰσιωκὸν» ἄγωνα καὶ ἡ κατασυκοφάντησις τοῦ ἱεροῦ κλήρου.

Ἄλλ' οὐδὲν κακὸν ἀμιγῆς καλοῦ. Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐνορχηστρωμένη ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ βασιτέρου νοήματος τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 καὶ ἰδίως ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία τὸ παρελθὸν ἔτος ἐτόλμησε νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐπὶ αὐτῆς τῆς Αἰθούσης Τελετῶν τοῦ ἀρχαιότερου Ἀνωτάτου Πνευματικοῦ Ἰδρυματός τῆς χώρας, εἶχε καὶ τὴν εὐχάριστον ἀντίδρασιν. Ἀρμοδίᾳ Συνοδικῆ Ἐπιτροπῆ, πολλοὶ ἐκ τῶν Σεβασμιωτάτων Ἱεραρχῶν, πνευματικὰ κέντρα Ἱ. Μητροπόλεων, ἐνοριακοὶ καὶ χριστιανικοὶ κύκλοι, συλλογικὰ ὄργανα τῶν θεολόγων, σχεδὸν δλόκληρος ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ θρησκευτικὸς τύπος καὶ σελίδες ἀρχειῶν ἐφημερίδων ἔχουν ἀξιεπαίνως κνησιοποιηθῆ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἀπομυθνετιῶν, δηλαδὴ τῶν διαστορεβλωτιῶν καὶ παραχαρακτικῶν τῆς Ἑθνικῆς μας Ἱστορίας. Ἀκόμη ὁργανώθησαν καὶ σχετικὰ Σεμινάρια, ὡς λ.χ. ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως Θεολόγων Β. Ἑλλάδος, ἢ καὶ «Ἑβδομάδες μῆνης 1821», ὡς ἐν πῇ Ἱ. Μητροπόλει Δημητριάδος, διὰ τῶν ὁποίων λίαν ἐπιτυχῶς προσεβλήθη ἡ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐθνικὴν μας παλινγενεσίαν.

Αἱ εὐχάριστοι αὐταὶ ἀντιδράσεις εἰς τὴν πλημμυρίδα τῆς «ἱστορικῆς ἀπομύθνεσης» εἶναι ἐλπιδοφόροι

ἐνδείξεις, ὅτι τῷ ὄντι ἐκκολάπεται ἡ ἀναγκαία σχετική «πανεθνική συναρροφία» καὶ ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι θὰ ἴδῃ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος συγκεντρωμένον ἰεράσιον πηγαῖον ἰστορικὸν ὑλικόν, τὸ ὁποῖον, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀνωτέρω ἐκδηλώσεων, ἤρχισε νὰ χρησιμοποιηθῆται καὶ προβάλλεται.

Θεὸς καὶ Ἐπανάστασις τοῦ 1821.

Ἐν συνεχείᾳ πρέπει νὰ ἐξάραμεν, ὅτι τὸ «Ἴδρυμα Νεοελληνικῶν Σπουδῶν» ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπετείου τῆς κηρύξεως τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὸ 1821 ὡργάνωσε διάλεξιν ἐν τῇ Μεγάλῃ Αἰθούσῃ τῆς «Αρχαιολογικῆς Ἐταιρείας» μετ' ὁμιλητῆν τὸν Καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἠλίαν Οἰκονόμου, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε τὸ λίαν ἐνδιαφέρον θέμα «Θεὸς καὶ Ἐπανάστασις τοῦ 1821».

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διάλεξις ἔδωκεν ἀποστομωτικὴν ἀπάντησιν εἰς τοὺς παντὸς εἶδους «ἀπομυθευτὰς» καὶ διαστρεβλωτὰς τῆς Ἐθνεγεροσίας τοῦ 1821, διότι ἀπέδειξε τὸν θεοσηκενικὸν ἐθνεκοσμητικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Αὕτη, ὡς ἐτόνισεν ὁ ὁμιλητὴς διὰ παραθέσεως πειστικῶν κειμένων, εἶχε βαθύτατον θεολογικὸν περιεχόμενον, ἐφ' ὅσον πρόβλεπε ὡς ἀντικείμενόν της εἶχε τὸν Τριαδικὸν Θεόν· δευτέρου ὡς ὑποκείμενον τοὺς Ὁρθοδόξους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον συναίσθησιν τῆς ἀξιοπρεπείας αὐτῶν ὡς πλασθέντων «καὶ εἰκόνας» καὶ «κατ' ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ· τρίτον πλείστα θεοσηκενικὰ σύμβολα καὶ ἰδίως τὸν Σταυρὸν καὶ τέταρτον τὴν εὐλογία τῆς Μητροῦς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διὰ πλήθος ἐπισκόπων, κληρικῶν καὶ μοναχῶν, πολλοὶ τῶν ὁποίων προσέφερον τὴν ζωὴν τῶν σπονδῆν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας, προπαροεσκεύασε τὸν ἀγῶνα καὶ μετέσχεν ἐνεργῶς αὐτοῦ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰστόχος ὁ Καθηγητὴς κ. Οἰκονόμου ἐπεσήμανεν, ὅτι «ἡ “Ὁρα” τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἦταν “Ὁρα” θεοσηκενικῆς ἐξάρσεως, ἐνῶ ἡ “Ὁρα” τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἦταν ἀντιθεοσηκενικὴ καὶ ἀπικληρικὴ. Μετὰ ὅμως τὴν ἀπελευθέρωσιν, διάφοροι προσήρμισαν βαθμιαίως τὴν “Ὁρα τῆς Ἑλλάδος” εἰς τὴν “Ὁρα τῆς Γαλλίας”. Ἀπὸ τότε εἰσάγεται ἡ παρερμηνεία τῆς ἱστορικῆς βεβαιωμένης ἀληθείας, παρερμηνεία ποὺ ὀδηγεῖ εἰς τὴν παραχάραξιν της».

Μήνυμα ἐναντίον τοῦ ἀθεϊσμοῦ.

Ἐκατὸν καὶ πλέον χιλιάδες Ἑλλήνων Πολιτῶν, ἐν οἷς διακεκριμένοι Ἀκαδημαϊκοί, Καθηγηταὶ Πανεπιστημίων, Ἀνώτατοι Δικαστικοί, Νομικοί, Ἐκπαιδευτικοί, Ἰατροί, Μηχανικοί, Ἐπαγγελματίαι, Τεχνίται, Ἐργάται καὶ ἰδιῶται, υπέγραψαν Μήνυμα, διὰ τοῦ ὁποῖου καταγγέλλεται ἡ ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους προσπάθεια πρὸς

σοσηματικὴν διάθροσιν τῶν πνευματικῶν θεμελιῶν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας.

Ἐν τῷ Μηνύματι τούτῳ ἐκτὸς τῶν ἄλλων λέγονται τὰ ἑξῆς: «Παρακολουθοῦμε ὅτι ὁ ἀθεϊσμός δὲν στέκει στὸν τόπο μας ἀνεξίτητος, ὅπως παρουσιάζεται γιὰ τὰ Σχολεῖα τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ μετὰ μίση μάχεται τὴν Ἑλληνοχριστιανικὴν ἀγωγή ἐδῶ σὴ γενέτειρά της.

Μὲ σύστημα χτυπᾷ ὁ ἀθεϊσμός τις θάσεις τοῦ Ἐθνους μας:

Παραχαράσσει τὴν Ἱστορία του. Φθίνει τὴ γλῶσσα του. Ἐξαφανίζει σταδιακὰ κάθε ἐκφραση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὰ διδασκτικὰ βιβλία. Ἀποδοκιμάζει τὴν πρωϊνὴν προσευχὴν καὶ τὸν Ἐκκλησιασμό, ὅπου μπορεῖ. Ἀνοσημεῖ τὸν οἰκογενειακὸ δεσμὸν γιὰ Πατερναλισμὸν καὶ εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐξισομισμοῦ. Ἀπαγορεύει τὴν διὰδοξιν εἰς τὰ Σχολεῖα χριστιανικῶν ἐντύπων καὶ ἐκδίδει διδασκτικὰ βιβλία, εἰς ὅποια δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀπολύτως λέξις θεοσηκενικῆ, ὅπως εἰς τὸ Ἀναγνωστικὸν τῆς Β' Δημοτικῆς «ἡ γλῶσσα μου». Κατασυντρίβει τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ, τὸν ὁποῖον παρουσιάζει γιὰ ἐχθρὸν τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ νεανικοῦ παλμοῦ (ὅπως π.χ. εἰς τὴν «ἡ ἐκδρομὴ τοῦ Δημοτῆ» ἢ εἰς τὴν «πῶς ἔγινε δάσκαλος» σελ. 32, 39 «Κείμενα» τῆς Β' Γυμνασίου). Ἐπιλέγει ἀποσπάσματα τέχνης μετὰ ἐκλεκτικὴν φρασσεολογίαν, κατὰλληλα γιὰ νὰ προκαλοῦν «ἐξάσθησιν» ἀπὸ τὴν πένα τοῦ Συγγραφέα τους — ἐνὸς Συγγραφέα ποὺ ἔχει σὺν φροντικὸν τοῦ σιόχαστρο τὴν Χριστιανικὴν Ἀγωγή τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς.

«Τὸ Μήνυμα αὐτὸ ὑπογράφουν ἄνθρωποι εὐθείας λαϊκῆς θάσεως — κάθε μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ποὺ τοὺς συνδέει βαθύτατα ἡ Πίστις καὶ ἡ Ἀγάπη εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κάνομε ἐκκληση εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν καὶ Ἡγέτας ποὺ δυστυχῶς μέχρι τώρα δὲν παρεμπόδισαν τὴν φθορὰν τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς ἀγωγῆς, ἡ δὲ εἶδεν ἀδιαφορία γιὰ τὸ γκοῦμισμὸν της. Καὶ ἐπισημαίνομε τὴν ἐχθρὴν ἡμεῶν, γιὰ τις ὀλέθρες συνέπειες εἰς τὸ Ἔθνος μας. Ἀπαιτοῦμε τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Πνεύματος. Καὶ προειδοποιοῦμε ὅτι τὸ Ἔθνος δὲν θὰ ἀνεχθεῖ τὴν συνέχισιν τῆς φθορᾶς Νεολαίας, θρησκευτικῆς μέχρι σήμερον ἀπὸ τὸ ἀθάνατο κρᾶσι τοῦ εἰκοσιέντου, ποὺ ἀποτελεῖ ἀσθεντικὴ ἐκφραση Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ».

Ἐπὶ πλέον τὸ Μήνυμα τονίζει, ὅτι «ὅλοι οἱ Ὑπεύθυνοι — ὅποιοι κι ἂν εἶναι —, ποὺ δὲν ἀγοῦνται νὰ δομαζοῦνται Ἕλληνας καὶ Ὁρθόδοξοι, φρουροὶ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Συντάγματος», δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγοῦσιν, ὅτι «ἡ ἀγωγή τῶν Ἑλλήνων πρέπει νὰ εἶναι Ἑλληνικὴ καὶ Χριστιανικὴ».

Πιστεύομεν, ὅτι τὸ ἀξίεπαινον αὐτὸ Μήνυμα θὰ ληφθῆ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν καὶ θὰ ἐξετασθῆ ὑπὸ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν

Ἐκ τοῦ Γραφείου Τύπου καὶ Δημοσίων Σχέσεων ἐξεδόθη τὸ ἀκόλουθον ἀνακοινωθέν:

Οἱ καμπάνες ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν σήμαναν τὴν Πέμπτη 22 Μαρτίου, σὺν 12 τῶν μεσημέρι, μὲ ἀπόφαση τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ. Ἐπίσης τὴν ἴδια ὥρα, γιὰ ἓνα λεπτό, διέκοψαν ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τοῦ ΟΔΕΠ, τοῦ ΤΑΚΕ, τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας

Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, οἵτινες ἐπανειλημμένως μετὰ παρηγορίας διεκήρυξαν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξία εἶναι ἡ ρίζα καὶ τὸ θεμέλιον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους. Εἶναι καιρός, ἵνα ἡ κεντρομυθία πεποίθησιν τῶν αὐτῆ ὑπερνεκρήση τὰς φυροκέντρους τάσεις τοῦ ἀθεϊσμοῦ καὶ ἵνα ζητηθοῦν ἐπὶ τέλους εὐθῆναι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι περιφρονοῦν τὰς σαφεῖς προσηγορικὰς καὶ ὑπονοητικὰς διακηρύξεις.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης.

Ἡ αἱμενικὰ ἐφημερίδα τοπικῶν συμφερόντων, ἣτις ἐκδίδεται εἰς τὸ Καστέλλι Κρήτης ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ Χρονικὰ Κισάμου καὶ Σελίνου», πρὸ μερικῶν ἐβδομάδων ἐξεδόθη εἰς καλλιτεχνικώτατον τεύχος (ὑπ' ἀρ. 146), ὅπερ διὰ ποικίλης ἕλης καὶ δι' ὡραίων φωτογραφιῶν ἀποτελεῖ ἀφιέρωμα εἰς τὴν «Ὁρθόδοξον Ἀκαδημίαν Κρήτης» ἐπὶ τῇ συμπληρωσῇ 15 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς.

Ἡ Ἀκαδημία αὕτη, ὡς σημειοῖ ἐν τῷ προῖω ἄρθρῳ ὁ ἐκλεκτὸς λογοτέχνης καὶ συγγραφεὺς κ. Δημήτρης Κακαβελάκης, ἀποτελεῖ μιὰ μεγάλη πνευματικὴ ἔπαλξη τῆς Ὁρθοδοξίας. Ταύτην ὡραματίστησαν πρῶτον ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κισάμου καὶ Σελίνου κ. Εἰρηναῖος καὶ δεύτερον ὁ διεθνῶς γνωστὸς διακεκομμένος Θεολόγος καὶ Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας κ. Ἀλέξανδρος Παπαθεοδῶς, ὅστις εἶναι ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς αὐτῆς.

Ἡ Ἀκαδημία αὕτη, ὑπὸ τὴν προῖη τῶν δύο συνοραματιστῶν τῆς, δὲν ἀνεπιτύχθη μόνον εἰς κέντρον προβολῆς τῆς ὀρθοδόξου σκέψεως, ζωῆς καὶ πνευματικότητος καὶ εἰς διεκκλησιαστικὸν φιλώριον γνησίον οἰκομενικοῦ διαλόγου, ἀλλὰ καὶ εἰς σπουδαιότατον πολιτιστικὸν καὶ διαφωτιστικὸν κέντρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀφ' ἐνὸς ἐξετάζονται σύγχρονα διεθνή κοινωρικὰ προβλήματα καὶ ἀφ' ἑτέρου καθοδηγοῦνται διάφοροι τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐπὶ ποικίλων προβλημάτων (θρησκευτικῶν, ἠθικοκοινωνικῶν, πολιτιστικῶν, τε-

καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν τὴν ἐργασία τους, συμμετέχοντας στὴν παγκόσμια ἐκδήλωση γιὰ τὴν εἰρήνη, ποῦ ἔγινε μὲ πρωτοβουλία τοῦ Διεθνoῦς Ὁργανισμοῦ τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ. Σχετικὰ ἐκδόθηκε ἐγκύκλιος ἀπὸ τὸν Μακαριώτατο.

— Μιὰ ἀκόμη ἀποστολὴ 4 παιδιῶν (ἢ 17η) ἔγινε ἀπὸ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν γιὰ τὴ Μιννεάπολη τῶν ΗΠΑ, ὅπου θὰ ὑποβληθοῦν σὲ δωρεὰν ἐγχείρηση καρδιοπάθειας καὶ ἄκρας χειρὸς. Τὰ παιδιά, ποῦ κατευθώσασε ἐκ μέρους τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου ὁ Παν. Πρωτοσύγκελλος Ἀρχιμ. Μάξιμος Εὐδάς, προέρχονται ἀπὸ τὴν Κόρινθο, τὸ Μαρ-

χνικῶν, οικονομικῶν, ἀγροτικῶν, δημοτικῶν, κοινωρικῶν, συνεταιριστικῶν κ.λπ.).

Διάπυρος εἶναι ἡ εὐχὴ πάντων, ὅπως ἡ «Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης» συνεχίξῃ πάντοτε νὰ ἀεχῇ ὡς στόχον τῆς —κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κισάμου καὶ Σελίνου κ. Εἰρηναίου— τὴν εὐθύνην καὶ τὴν μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας στὸν προβληματισμὸ τῆς ἐποχῆς μας».

Δικαία βράβευσις.

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐξέφρασε τὴν εὐάρεσκείαν καὶ τὰ συγχαρητήρια Ἀθῆναις πρὸς τὸν πανοσ. ἀρχιμανδριτὴν κ. Ἀθανάσιον Σφουγγατάκη, διότι οὗτος ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν «διὰ τὴν πομπαντικὴν διακονίαν καὶ τὸ ὑπερὶ τῶν Κατακομβῶν τῆς νήσου Μήλου προσφερόμενον μέχρι σήμερον ἔργον» αὐτοῦ.

Ὡς τονίζεται ἀκριβῶς ἐν τῷ σχετικῷ ψηφίσματι τῆς Ἀκαδημίας ὁ δραστηριώτατος κληρικὸς οὗτος «ὐχὶ μόνον τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ ποιήμιον εὐσεβῶς ὑπερέστη, ἀλλὰ δὴ καὶ ἔτη μακρὰ ποικιλοτρόπως δρῶν κατέστη ἀληθῆς σηματοφόρος τῆς διωσώσεως, ἀποκαταστάσεως, ἀμα δὲ καὶ προβολῆς τῶν τῆς Μήλου κατακομβῶν, μοναδικοῦ ἐν Νοτιοανατολικῇ Εὐρώπῃ Μνημείου παλαιοχριστιανικοῦ».

Ἡ Ἐκκλησία χαιρεῖ διὰ τὴν δικαίαν βράβεισιν καὶ εὐχεται, ὅπως αἱ προσπάθειαι τοῦ πανοσ. Ἀθανασίου Σφουγγατάκη φέρονται καρπὸν ἑκατονταπλασίονα καὶ συντελέσουν, ὥστε αἱ Κατακομβαὶ τῆς Μήλου νὰ ἀναδειχθοῦν εἰς παγκοσμιοποιτικὸν καύχημα καὶ προσκύνημα. Ὅθεν δέον νὰ ληφθῇ ὑπὸ πάντων σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ἡ Ἐκκλησία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σύρου, Τήνου, Ἀνδρου, Κέας καὶ Μήλου κ. Δωροθέου πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐργῶν, ὁ ὁποῖος γίνεται πρὸς διάσωσιν καὶ ἀξιοποίησιν τοῦ Πανσέπτου τοῦτου Μνημείου.

κόπουλο, τὰ Λιόσια καὶ τὸν Βόλο καὶ τὰ συνοδεύει ἡ 'Αδελφὴ προϊσταμένη τοῦ Ν.Ι.Ε.Ε. Αἰκ. Παρπούρα.

— Σύναξη τῶν ὑπευθύνων κληρικῶν τοῦ 'Αντιαιρετικοῦ 'Αγώνα ἐγένετο τὴ Δευτέρα 19 Μαρτίου, 10 π.μ., στὸν 'Ι. Ναὸ 'Αγίας Εἰρήνης Αἰόλου ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ Πρωτοσυγγέλλου 'Αρχιμ. Μαξίμου Εὐδα. Σκοπός, ὁ συντονισμὸς τοῦ ἔργου τῶν ἐνοριῶν γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν χιλιαστῶν καὶ ἄλλων αἰρέσεων στὴν περιοχὴ τῆς πρωτεύουσας. Γενικὴ εἰσήγηση ἔκανε ὁ ἐντεταλμένος τῆς 'Αρχιεπισκοπῆς γιὰ τὰ θέματα αὐτὰ Αἰδ. Πρωτοπρεσβύτερος π. 'Αντώνιος 'Αλεβιζόπουλος.

'Ι. Μητρόπολις Δημητριάδος

'Εκ τῆς 'Ι. Μητροπόλεως ἐξεδόθη τὸ ἀκόλουθον δελτίον Τύπου:

Σὲ μεγάλη καλλιπῆ συγκέντρωση ποὺ ἔγινε πρόσφατα στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου τῆς 'Ι. Μητροπόλεως μίλησε ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Δημητριάδος κ. Χριστόδουλος, ἀνακρίνοντας τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ 'Εκκλησία ἀντιτίθεται στὴ νομιμοποίηση τῶν ἐκτρώσεων.

Κατὰ τὴ διάρκειά της ὁμιλίας, ποὺ ἐχαρακτηρίζετο ἀπὸ παλμὸ καὶ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα, τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον προέβιαινε σὲ χειμαρρῶδεις ἐκδηλώσεις συμπαραστάσεως στὸν Ποιμενάρχη, ζητώντας τὴν ὀργάνωση εἰρηνικοῦ συλλαλητηρίου στὸς δρόμους τῆς πόλεως.

Στὸ τέλος ὅλοι οἱ παρόντες διὰ βοῆς ἐξουσιοδότησαν τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη νὰ μεταφέρει στοὺς ἀρμόδιους πολιτικούς φορεῖς τὴν ὁμόθυμη γνώμη καὶ ἀπόφαση τοῦ θρησκευόντος λαοῦ, αὐτοῦ ποὺ πιστεύει στὴν 'Ορθοδοξία καὶ ἀναγνωρίζει τὴν 'Εκκλησία του σὰν ἀληθινὴ του μητέρα, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ ἔγκλημα τῆς ἐκτρώσεως εἶναι ἀπαράδεκτο ἔγκλημα ποὺ ἀφήνει ἀνεξίτηλα ἴχνη, ἐνῶ ἡ νομιμοποίησή του εἶναι ἓνα ἀκόμη βῆμα πρὸς τὸν ἐκφυλισμὸ.

Τέλος οἱ χιλιάδες τοῦ λαοῦ συμφώνησαν νὰ ἀναμείνουν ἐπ' ὀλίγον τὴ στάση τῆς Κυβέρνησης ὥστε νὰ ἀποφασίσουν ὀριστικά, σὲ ἄλλη συγκέντρωση, τὴν ὀργάνωση καλλιπῶν κινητοποιήσεων, μὲ στόχο τὴ ματαίωση τῆς κατάθεσης τοῦ νομοσχεδίου στὴ Βουλὴ.

'Ιερὰ Μητρόπολις Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς

'Εξ ἀφορμῆς προσηλυτιστικῆς «ἐξορμήσεως» εἰς τὴν πόλιν τῶν Σπάτων ἐκατοντάδος περίπου Χιλιαστῶν καὶ ἐπεισοδίων τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησαν οὗτοι, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς κ. 'Αγαθόνικος ἀπέστειλε πρὸς τὴν 'Ι. Σύνοδον, τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς καὶ τοὺς ἀρμόδιους ὑπουργοὺς τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα:

«Εὐλαβῶς προαγόμεθα ἵνα ἀναφέρωμεν τῇ 'Αγίᾳ καὶ 'Ιερᾷ Συνόδῳ τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος, ὅτι τελευταίως ὁ προσηλυτισμὸς τῶν Μαρτύρων τοῦ 'Ιεχωβά καὶ ἡ ὁμαδι-

κὴ των ἐξορμησις εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς περιοχῆς μας δημιουργεῖ τεράστια προβλήματα καὶ εἰς τοὺς 'Εφημερίους καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς μας.

Αἱ κατὰ τόπους 'Αστυνομικαὶ 'Αρχαὶ μένουσιν ἀδιάφοροι. Δὲν λαμβάνουσιν καμμίαν θέσιν. Οἱ 'Εφημέριοι καὶ οἱ χριστιανοὶ μας, τοὺς προτρέπουσιν νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τὴν περιοχὴν μας. Οἱ μάρτυρες τοῦ 'Ιεχωβά ἀντιδρῶσιν. 'Επαικωλοῦσιν διακληκτικισμοὶ καὶ σοβαρὰ ἐπεισόδια, εἰς βαθμὸν λίαν ἀνησυχητικὸν διὰ τὴν σωματικὴν ἀσφαλείτητα τῶν χριστιανῶν μας καὶ τῶν 'Εφημερίων. Οἱ μάρτυρες τοῦ 'Ιεχωβά ἀπειλοῦσιν συνεχῶς τοὺς 'Εφημερίους μὲ χειροδικίας, μὲ μπλοκαρίσματα τῶν αὐτοκινήτων εἰς τοὺς δρόμους καὶ μὲ φοβερὰς προεικτάσεις τῶν ἐνεργειῶν των.

Εὐρισκόμεθα εἰς ἀδιέξοδον, πρὸ τοῦ προκύψαντος θέματος παρακαλοῦμεν τὴν 'Αγίαν καὶ 'Ιερὰν Σύνοδον τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος, ἵνα ἐν στενῇ συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἀρμοδίων τῆς Πολιτείας, δώσωσιν τὸ ταχύτερον τὴν δέουσαν λύσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος λίαν σοβαροῦ θέματος καὶ ἐξασφαλίσουν τὴν σωματικὴν ἀσφαλείτητα τῶν 'Εφημερίων μας, ἵνα μὴ θρηνησωμεν θύματα καὶ εὐρεθώμεν πρὸ ἀδιεξόδου».

'Ιερὰ Μητρόπολις Ν. 'Ιωνίας καὶ Φιλαδελφείας

Κατόπιν αἰτήσεως προσῆλθεν εἰς τὴν 'Ορθοδοξίαν βελλῆς οἰκογένεια Μωαμεθανῶν (γονεῖς καὶ 4 τέκνα), οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἐκατηγήθησαν καταλλήλως εἰς τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς 'Αγίας ἡμῶν Πίστεως, ἐβαπτίσθησαν, παρουσίᾳ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ν. 'Ιωνίας καὶ Φιλαδελφείας κ. Τιμοθέου, εἰς τὸ Βαπτιστήριον ἐνηλίκων τοῦ 'Επισκοπείου.

'Ετερος Μωαμεθανός, προσερχόμενος ἐκ Πακιστάν, προσῆλθεν εἰς τὴν 'Ορθοδοξίαν, βαπτισθεὶς καὶ οὗτος εἰς τὸ ὡς ἄνω Βαπτιστήριον ἐνηλίκων.

'Ομοίως ἐγένετο δεκτὴ εἰς τὴν 'Ορθοδοξίαν, μετὰ ἀπὸ σχετικὴν κατήχησιν καὶ χάρισιν δι' 'Αγίου Μύρου μία πρῶην 'Ορθόδοξος Χριστιανὴ, ἡ ὁποία εἶχε παρασυρθῆ εἰς τὴν πλάνην τῶν Μαρτύρων τοῦ 'Ιεχωβά.

Τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς ὁ Σεβ. κ. Τιμόθεος προσέστη, ἐν τῷ 'Ι. Μητροπολιτικῷ Ναῷ τῶν 'Αγίων 'Αναργύρων Ν. 'Ιωνίας, τοῦ Κατανυκτικοῦ 'Εσπερινοῦ, ὁμιλήσας ἐπικαιρῶς πρὸς τὸ πολυπληθὲς 'Εκκλησίασμα.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ 'Εσπερινοῦ ὁ Σεβασμιώτατος ἔδωκεν, ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ εἰς τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, συγγνώμην εἰς τοὺς 'Εφημερίους τῆς 'Ι. Μητροπόλεως καὶ τοὺς Χριστιανούς τῆς περιφερείας, οἱ ὁποῖοι εἶχον κατακλύσει τὸν 'Ι. Ναόν.

«Πανελληνίως "Ἐνωσις Θεολόγων»

'Απὸ τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ νεωτερισμοῦ θέλει νὰ φύγῃ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, διότι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην ἀναπάσεως εἰς τὴν βεβαιότητα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ μέσα

εις την εκκλησίαν. 'Επειδή όμως είναι δέσμιος τοῦ αυτονομισμοῦ του δυσκολεύεται νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν σωτήριον σπουδαιότητα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἔτσι εὐρίσκειται ἐμπρὸς εἰς ἓν τραγικὸν ἀδιέξοδον.

Αὐτὰ μεταξὺ ἄλλων ἐτονίσθησαν εἰς τὰς πανηγυρικὰς ἐπὶ τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας ἐκδηλώσεις τῆς «Πανελληνίου Ἐνώσεως Θεολόγων». Οὕτως, ὅπως κάθε χρόνον, τὴν ἑσπέραν τοῦ Σαββάτου 10.3.84 εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς Ἐταιρείας Φίλων τοῦ Λαοῦ ἔλαβεν χώραν ἡ καθιερωμένη ἐκδήλωση, κατὰ τὴν ὁποίαν προσλόγισεν ὁ Πρόεδρος τῆς Π.Ε.Θ. κ. Κων. Μουρατίδης, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καὶ ὠμίλησεν ὁ κ. Κων. Σκουτέρης, ἀν. καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, με θέμα: «Ἀκρίβεια καὶ ἐπιμέλεια. Ὁ Ὄρος τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου». Ἀναλύων τὸν ὄρον τοῦτον ἀνέπτυξε τὸ τρίπτυχον «ἐπίγνωση», «παράδοση», «εἰκόνα».

Τὴν ἐπομένην (Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας) εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ριζαρείου Σχολῆς εἰς τὸ Χαλάνδρι ἐγίνε πανηγυρικὴ θεία Λειτουργία, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησαν πολλὰ μέλη καὶ φίλοι τῆς Π.Ε.Θ. μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των. Κατ' αὐτὴν ἐκήρυξε τὸν θεῖον λόγον ὁ κ. Βασ. Χαράνης, τέως ἐπόπτης Μ.Ε., ὁ ὁποῖος ἀνεφέρθη εἰς μίαν σύγχρονον εἰκονομαχίαν, ποὺ πλήττει τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον καὶ τὴν εκκλησίαν. Ἐν συνεχείᾳ ἐτελέσθη μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν κοιμηθέντων θεολόγων. Ἐπικολούθησεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ριζαρείου Σχολῆς μικρὰ δεξίωση τῶν εκκλησιασθέντων, τοὺς ὁποῖους προσεφώνησαν ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Π.Ε.Θ. κ. Παν. Μπούμπης, ἀν. καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ σχολάρχης τῆς Ριζαρείου καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἰδρύματος κ. Ἄνδρέας Φυτράκης, ὁμότιμος καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὁ τελευταῖος ἀνέλυσε δι' ὀλίγων τὰ αἴτια καὶ τὴν ἀντιπνευματικότητα τῆς εἰκονομαχίας, καθὼς καὶ τὴν συμβολὴν τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὴν διάσωσιν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Ἱερά Μητρόπολις Λάμπης καὶ Σφακίων

Ἰπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου κ. Θεοδώρου ἀπεστάλη πρὸς τὸν Νομάρχην καὶ τὸ Νομαρχικὸν Συμβούλιον Ρεθύμνης, τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα:

«Ἀπόφασις Κοινοτικῆ Συμβουλίου Σαχτουριῶν Ἀγ. Βασιλείου περὶ ἰδρύσεως γυμναστικοῦ κέντρου παραλίαν διχάζει λαὸν ὀλοκαυθθέντος ὑπὸ Γερμανῶν δι' ἀγῶνας ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν ἡρωϊκοῦ χωρίου καὶ ἐρχεται εἰς ἀντίθεσιν μετὰ κοινὸν αἰσθημα καταϊκίων εὐρυτέρας περιφερείας. Τυχὸν ἐγκρισίς τῆς ἀπὸ σᾶς θὰ σημάνη ἔναρξιν ἐπικινδύνου ἀλλοτριώσεως ἀπὸ παραδόσεών μας εἰς μίαν κρίσιμον διὰ τὴν ὅλην πορείαν τοῦ ἔθνους στιγμῆν καὶ ἀπαρχὴν ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως διαφθορᾶς καθιερωμένης τῆς ἀρχῆς ὅτι στὴν Ἑλλάδα ὅλα ξεπουλιῶνται μετὰ τὰ χρήματα. Ἐκκλησία, μητέρα καὶ τροφὸς ἔθνους, ἀπαιτεῖ σὲ τέτοια θέματα νὰ ἔχη τὸν πρῶτον λόγον».

Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς

— Τὸ Πανεπιστήμιον Τέμπλ, ποὺ πανηγυρίζει κατὰ τὸ 1984 τὴν ἑκατοστὴν ἐπέτειον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του ἀνακήρυξε τὸν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπο κ. Ἰάκωβο Διδάκτορα τῶν Ἀνθρωπιστικῶν Γραμμάτων ἀπονέμοντας ἔτσι στὸν Προκαθήμενο τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας σὺς Ἀμερικῆς ποὺ γιορτάζει τὴν εἰκοστὴ πέμπτην ἐπέτειον ἀπὸ τῆς ἀνόδου του στὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν Θρόνον τὴν μεγαλύτερη τιμὴ ποὺ ἔχει τὴν δυνατὴτητα ν' ἀπονέμη. Ἡ ἀνακήρυξις καὶ ἡ ἐπίδοσις τῶν σχετικῶν τιμητικῶν διπλωμάτων ἐγίνε στὸ Πανεπιστήμιον αὐτό, σὲ εἰδικὴ τελετῇ, τὸ Σάββατο 4 Φεβρουαρίου 1984.

Τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα ἐπέδωσε στὸν Σεβασμιώτατο ὁ πρύτανης τοῦ Τέμπλ Γιουνιβέρσιτυ, δρ. Πήτερ Λιάκουρας, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν καθηγητῆ τῆς φαρμακολογίας τοῦ ἰδίου Πανεπιστημίου δρ. Τσάρλς Παπακώστα. Ὁ δρ. Λιάκουρας ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Σεβασμιώτατο Ἀρχιεπίσκοπο τόνισε τὰ ἑξῆς: «Τὸ Πανεπιστήμιον Τέμπλ σᾶς τιμᾷ σὲ ἀναγνώρισι τοῦ διακεκριμένου ἡγετικῆς ῥόλου τὸν ὁποῖον διαδραματίζετε ὡς πρωτεργάτης στὸν τομέα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ στὴν προσπάθεια ἐνισχύσεως τῆς ἀμοιβαίας κατανοήσεως στὸν κόσμον τῆς θρησκείας...».

— Ἡ Γερουσία καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν ἄρχισαν τὶς ἐργασίας τους, τὴν Τρίτη, 7η Φεβρουαρίου, μετὰ προσευχὴν ποὺ ἀνέπεμψε ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος κ. Ἰάκωβος, ταυτόχρονα δέ, τὰ δύο νομοθετικὰ σώματα τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν τίμησαν τὸν Σεβασμιώτατο Ἀρχιεπίσκοπο γιὰ τὴν συμπλήρωσις εἰκοσιπέντε χρόνων στὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Βορείου καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς. Ὁ Σεβασμιώτατος εἶναι τῶρα ὁ μόνος ἄνθρωπος στὴν ἱστορίαν τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν ποὺ ἀνέπεμψε προσευχὴν κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας δύο φορὲς —Τρίτη, 7 Φεβρουαρίου— καὶ τὸ 1979, ὅταν γιόρταζε τὴν εἰκοσαετία ἀπὸ τὴν ἐνθρόνισί του.

Ὁ Σεβασμιώτατος ἔφθασε στὸ Καπιτώλιο τὸ πρωὶ τῆς Τρίτης, 7ης Φεβρουαρίου καὶ, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς γερουσιαστὲς κ.κ. Σαρμπάνη καὶ Τσόγκα πῆγε στὴν αἴθουσα τῆς Γερουσίας, ὅπου ἀνέπεμψε τὴν ἐναρκτήριον προσευχὴν. Στὴ συνέχεια ὁ γερουσιαστὴς Σαρμπάνης, μετὰ σύντομη ὁμιλίαν του, παρουσίασε στὴ Γερουσία τὸν Σεβασμιώτατο καὶ τὸ ἔργο του καί, κατόπιν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰάκωβος ὁδηγήθηκε στὴν αἴθουσα τοῦ Προέδρου, στὸ Καπιτώλιο, ὅπου, πάνω ἀπὸ εἰκοσι γερουσιαστὲς ἦλθαν, ὁ ἓνας κατόπιν τοῦ ἄλλου, νὰ τὸν συγχαροῦν καὶ νὰ ὑποβάλουν τὰ σέβη τους.

Λίγο ἀργότερα, ὁ πρόεδρος τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων κ. Τόμας Ὀνείλλ ὑποδεχόταν τὸν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπο στὸ Γραφεῖο του καὶ τοῦ ἐπέδιδε ἐπίσημον ἔγγραφο «ἀναγνωρίσεως καὶ εὐγνωμοσύνης» τῆς Βουλῆς. Ὑστερα, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς Γιάτρον, Γκίκα καὶ Μπιλλιράκη, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς πῆγαν στὴν αἴθουσα συνεδριάσεων τοῦ σώματος, ὅπου ὁ Σεβασμιώτατος ἀνέπεμψε τὴν ἐναρκτήριον προσευχὴν. Ἀ-

κολούθησαν σύντομες όμιλίες βουλευτών για τόν Σεβασιμώτατο.

Τò μεσημέρι, ή 'Εθνική 'Επιτροπή του γιορτασμού «Τιμή στην 'Ορθοδοξία» της οποίας πρόεδρος είναι ο κ. 'Αντριου 'Αθηνς, παρέθεσε πρόγευμα προς τιμήν του 'Αρχιεπισκόπου. 'Η μέρα έκλεισε με δεξίωση για τὰ μέλη της Βουλής των 'Αντιπροσώπων στο μέγαρο Ραΐμκορν.

(«'Ορθόδοξος Παρατηρητής», 22 Φεβρ. 1984)

'Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας

'Η 'Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας εξέδωσε και έφέτος, δια τέταρτον κατά σειράν έτος, «τò 'Ημερολόγιον της Μητροπόλεως», με την θεβαιότητα ότι αυτό θα καταστή και πάλιν χρήσιμον εις κάθε 'Ελληνα, ό οποίος παραμένει μονίμως ή προσωρινώς εις την Σουηδία, Δανίαν και Νορβηγίαν.

'Επί πλέον ή 'Ιερά Μητρόπολις πιστεύει ότι τò 'Ημερολόγιον αυτό αποτελεί και ένα πνευματικόν κρίκον ανάμεσα εις αυτήν και εις τούς άγαπητούς όμογενείς οι όποιοι εδρίσκονται εγκατεστημένοι και διεσπαρμένοι εις την Σουηδία και εις τās άλλας Σκανδιναβικάς χώρας.

— 'Ο Πρωθυπουργός της Σουηδίας κ. OLAF PALME προσεκάλεσε και έφιλοξένησε τò διήμερον 8 και 9 Δεκεμβρίου 1983 εις τò HARPSUND, την έπίσημον Πρωθυπουργικήν Κατοικίαν, τούς εκκλησιαστικούς ήγέτας της Σουηδίας μετά τών όποιων συνεζήτησε θέματα εκκλησιαστικής φύσεως. Μεταξύ τών προσκεκλημένων ήτο, κληθείς δια προσωπικής έπιστολής του κυρίου Πρωθυπουργού, και ό Σεβ. Μητροπολίτης Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας κ. Παύλος. Εις τās συζητήσεις παρέστη έπίσης από μέρους της Κυβερνήσεως και ό 'Υπουργός 'Εκκλησιαστικών της Σουηδίας κ. BO HOLMBERG. Οι προσκεκλημένοι, κατά τò διήμερον τούτο, έτυχον ιδιαίτερας προσοχής και θερμής φιλοξενίας από μέρους του κυρίου Πρωθυπουργού.

ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

'Ο Πάπας 'Ιωάννης Παύλος Β' ήθέλησε να έπισημάνη την συμπλήρωσιν πεντακοσίων ετών από της γεννήσεως του Λουθήρου δι' έπιστολής - μηνύματος προς τόν Καρδινάλιον 'Ιωάννην Βίλλεμπρανς, Πρόεδρον της Γραμματείας δια την 'Ενότητα των Χριστιανών. 'Εν τώ μηνύματί του ό Πάπας τονίζει, ότι ή επέτειος αυτή είναι «οικουμενικό γεγονός» και «πρόκλησις, ίνα κάμωμεν πλέον βαθείαν και πλέον ώλοκληρωμένην εξέτασιν των ιστορικών γεγονότων της εποχής εκείνης και μίαν κριτικήν εκτίμησιν της πολυπλεύρου κληρονομίας του Λουθήρου». "Οθεν δέον υπό την αίγίδα της Γραμματείας δια την 'Ενότητα των Χριστιανών και των εκπροσώπων του Λουθηρανισμού να αναπτυχθ ή μετάξύ Ρωμαιοκαθολικών και Λουθηρανών διάλογος, ό όποιος ήρχισε με υπευθυνότητα ήδη προ της Β. Συνόδου του Βατικανού και συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

— 'Εν Δουβλίνο συνήλθε τò «13ον Διεθνές Συνέδριον Καθολικού Τύπου» (U.C.I.P.) με κύριον θέμα: «'Ο λόγος άνηκει εις όλους».

— 'Ο Πάπας 'Ιωάννης - Παύλος Β' ανέκλήρξε προσφάτως ως πάτρινα - προστάτην των καλλιτεχνών τόν δομινικανόν ζωγράφον FRA ANGELICO.

— Καθ' ή ανέγραψεν ό διεθνής Τύπος τò τέλος 'Ιουνίου ό Πάπας 'Ιωάννης - Παύλος Β' θα τελήσθ Θ. Λειτουργίαν με μουσικήν Μότσαρτ, την εκτέλεσιν της οποίας θα διευθύνη ό διεθνούς φήμης μουσικός Χέρμπερτ φόν Κάραγιαν.

— 'Ο Πάπας 'Ιωάννης - Παύλος Β' εις τò Μπάρι της 'Ιταλίας άπεδοκίμασε δημοσία τούς έν 'Αλβανία θρησκευτικούς διωγμούς.

— Τò κογκορδάτον του Ιταλικού κράτους με την «'Αγίαν 'Εδραν», όπερ είχε συναφθ ή τώ 1929, άνεθεωρήθη προ όλίγων εβδομάδων, με πρωτοβουλίαν της σοσιαλιστικής κυβερνήσεως της 'Ιταλίας. Τò νέον κογκορδάτον υπεγράφη υπό του Πρωθυπουργού κ. Κράξι και υπό του Καρδινάλιου Αύγουστίνου Καζαρόλι.

— 'Απεφασίσθη ή επαναλειτουργία του Ρωμαιοκαθολικού Πανεπιστημίου της Βηθλεέμ.

— 'Εν Τόκιω ώργανώθη χριστιανική έκθεσις με περιεχόμενον τὰ 400 έτη του Ρωμαιοκαθολικισμού έν 'Ιαπωνία.

— 'Η ρωμαιοκαθολική ώργάνωσις «MISSIO» της Δ. Γερμανίας διέθεσε προσφάτως έπτά εκατομμύρια μάρκων δια την ανακούφισιν του Τρίτου Κόσμου.

— 'Η Ρωμαιοκαθολική 'Ιεραρχία της Χιλής, δια σύλλογικής έπιστολής της, κατεδίκασε δομύτατα τās έν τη χώρα των συνεχιζόμενας συλλήψεις, φυλακίσεις και σφαγάς.

— 'Εν Φιλιππίναις όμιλοι νέων ώργάνωσαν πορείας διαμαρτυρίας δια την σύλληψιν και καταδίκην ρωμαιοκαθολικών κληρικών.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

'Ιωάννη Δ. Δρούλια, Καθηγητής της 'Αρσακείου Παιδαγωγικής 'Ακαδημίας, Κρίσεις του Καζαντζάκη γι'α τού Δόν Κιχώτη τη χώρα. 'Αθήνα 1983.

'Ο σ. είναι θεολόγος με ένδιαφέρον για θέματα, που φαίνεται να ξεφεύγουν τόν κύκλο του κλάδου του. Διαθέτει πνευματική καλλιέργεια με ανοιχτούς όρίζοντες. Μεταξύ άλλων λοιπόν, μελετά και τη Λογοτεχνία. 'Ετσι, δέν ήταν για μās έκπληξη τò παρόν πόνημά του. Πρόκειται για διάλεξη που δόθηκε στο 'Ισπανικό Μορφωτικό 'Ινστιτούτο της 'Αθήνας τή 18.2.83. Τò θέμα είναι πώς είδε ό μεγάλος Κρητικός συγγραφέας Νίκος Καζαντζάκης την 'Ισπανία και, συγκεκριμένα, την ψυχοσύνθεσή της. Για να κυριολεκτήσουμε από την αρχή, φηλάφησε σ' αυτήν την έσωτερική ιδιοσυγκρασία τούς

δυὸ κεντρικούς ἤρωες τοῦ Θεοδάντες, τὸ Δὸν Κιχώτη καὶ τὸν ὑπηρέτη του Σάντσο.

Πηγή του ὁ κ. Δρούλιας εἶχε τὸ ἔργο τοῦ Καζαντζάκη «Ἰσπανία», ποὺ περιλαμβάνεται στὴ σειρά «Ταξιδεύοντας».

Μὲ ματιά κριτική ἀλλὰ συνάμα καὶ μὲ σεβασμὸ πρὸς τὴν τόσο αἰσθαντική προσωπικότητα τοῦ Καζαντζάκη, μᾶς δίνονται ἐδῶ οἱ κύριες σκέψεις τοῦ τόσο θαυμαστοῦ γιὰ τὴ λογοπλαστική δύναμη καὶ εὐρυμάθειά του ποιητῆ καὶ πεζογράφου γύρω ἀπὸ τὸ μύθιο κόσμου τοῦ Ἰσπανοῦ, ὅπως συμβολίζεται στὸ κλασσικὸ ἀριστούργημα «Βίος καὶ ἄθλοι τοῦ δαυμόνιου Δὸν Κιχώτη τῆς Μάντσας».

Τί ἐκπροσωποῦν ὁ ὄνειροπαρμένος ἱππότης καὶ ὁ προσγειωμένος ἀκλόουθός του; Ὁ ἕνας τὸν ὄραματισμό, τὸ παράδοξο μᾶλλον παρά τὸ παράλογο. Θέλει: γὰ σώσει τὸν κόσμου, μὲ ριψοκίνδυνα κατορθώματα. «Ἡ ἴδια ἢ Ἰσπανία εἶναι ὁ Δὸν Κιχώτης ἀνάμεσα στὰ ξθνη... Καταφρονᾷ τὰ σίγουρα ἀγαθὰ καὶ κυνηγᾷ τὴ χιλιόπλοῦμστη ἀπιαστή χίμαιρα». Ἐξ ἄλλου, ἡ Δουλιγιάν, Ἡγερία αὐτοῦ τοῦ ἱππότη, δὲν ὑπάρχει παρά μονάχα μέσα του. Τὴ συνθέτουν τὰ ἰδανικά ποὺ τὸν αἰσθηματοῦσαν.

Ἀντίθετα, ὁ Σάντσο εἶναι τὸ ἄλλο πρόσωπο τῆς Ἰσπανίας. Ἐκεῖνο ποὺ λέει: «Μονάχα ὅ,τι θλέπουμε καὶ ἀγγίζουμε εἶναι ἀλήθεια καὶ ζωὴ. Αὐτὰ ποὺ λές ἐσύ, ἀφεντικό, εἶναι παλάβρες».

Ἡ ψυχὴ λοιπὸν αὐτῆς τῆς χώρας εἶναι διφυής. Ἐχει δυὸ ἀντίρροπα στοιχεῖα, ποὺ ὅμως δὲν σπάζουν τὴν ἐνότητα τῆς. «Κιχώτης καὶ Σάντσο εἶναι ἕνα... Πάντα μάχονται: καὶ ὑποφέρουν μαζί... Ὁ Ἰσπανὸς —ἐξὸν ἀπὸ τίς στιγμὲς τῆς ἀπότομης μανιακῆς ἐνέργειας— κοιτάζει: τὸ θέαμα τοῦ κόσμου μὲ ἀνατολίτικη ματιά».

Αὐτὴ τὴν ἀρρενωπή, σοδαρὴ μυστικοπάθεια νιώθοντας καὶ ὁ φανατικὰ ἀντιδυτικὸς Φώτης Κόντογλου —θυμᾶμαι τὰ ὅσα μοῦ ἔλεγε σχετικά— ἔκανε ἐξαιρέση γιὰ τὸν ἰθνηρικὸ ἄνθρωπο. Τὸν ἀγαποῦσε, θαυμάζοντάς τον. «Ἄν καὶ ὄντας στίς ἐσχατικές τῆς Ἑσπερίας, ἐκεῖ ὁ θεὸς Ἥλιος, κατὰ τοὺς ἀρχαίους πρόγόνους μας, δουτοῦσε τὸ βράδυ, ἢ Ἰσπανία εἶναι πάντα ὀρθὰ ἀνατολίτικη. Σὲ ἄλλες σχεδὸν τίς ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς».

Στὴν ἴδια γραμμὴ θλέπει ὁ σ., ἐντροπώνοντας στὸν Καζαντζάκη, ἄλλες ἀκόμη μεγάλες μορφές, τοὺς ποιητὲς Λόρκα καὶ Ματσάδο, τὸν κληρικὸ θεατρικὸ λυρικὸ Καλδερόν καὶ τὴ Θηρεσία ἀπὸ τὴν Ἀδελφ. Κινδυνεύει καὶ αὐτὸς στὰ ἴδια θέματα: ὄνειρο - ἰδανικό - ζωὴ - ματαιότητά τῆς - πράξη - στάση - ἀνάσταση.

Τὸ βιβλίον, παρά τὸ ὅτι εἶναι λιγιστέλιδο, περιέχει πολλές σπουδαίες ἀπόψεις, ἐπαληθεύοντας τὸ «πολὺ ἐν σμικρῷ».

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

St. Photios the Great, by Asterios Gerostergios (Ὁ Ἅγιος Φώτιος ὁ Μέγας, ὑπὸ Ἀστερίου Γεροστεργίου). Ἔκδ. τοῦ Institute for Byzantine and Modern Greek Studies, Belmont, Mass. U. S. A., 1983.

Καὶ ἄλλο περισπούδαστο θεολογικὸ ἔργο τοῦ ἔφερε στὸ φῶς, μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο ἡγὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν Α΄ (βλ. «Ἐκκλησία», ἔτος 1983, σ. 476) ὁ διακεκριμένος ὁμογενὴς κληρικὸς π. Ἀστέριος Γεροστεργίος. Στὴ μονογραφία αὐτή, ἀσχολεῖται μὲ τὸ βίον, τὸ ἔργο καὶ τὸ ἦθος τοῦ Μ. Φωτίου (820-891), μορφῆς πατερικῆς ἀπὸ τίς κορυφαῖες τῆς ἀνατολικῆς Ὀρθοδοξίας.

Κατὰ τὴ σωστὴ παρατήρηση τοῦ καθηγητῆ Κ. Καβαρνου (Πρόλογος), «ἡ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα του δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐλκύσει τὴν ὀφειλόμενη προσοχή. Μὲ ἀποτέλεσμα, γὰ παρεξηγηθεῖ ἢ φυσιογνωμία του στὴ Δύση. Δὲν ὑπάρχει: οὔτε ἕνα βιβλίον στὰ ἀγγλικά, ποὺ γὰ δίνει πλήρη καὶ ἀληθινὴ τὴν εἰκόνα τῆς προσωπικότητος καὶ τῶν συμβολῶν τοῦ Φωτίου».

Μὲ ἐξαιρέση τὴν παρούσα ἐργασία τοῦ π. Γεροστεργίου. Τεκμηριωμένη μὲ ἀντικειμενικὴ εὐστοχία, γλαφυρὰ καὶ λιτὰ γραμμμένη, βασίζεται: σὲ ὀρθὴ κρίση καὶ ἀποδίνει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ ἀνδρός. Τὸν ἀποκαθιστᾷ μὲ ἀναντίρρητο τρόπο γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ κοινὸ τοῦ ἐσπερίου κόσμου. Ἰδιαιτέρα χρήσιμα εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ ὁ σ. καμίζει: σὲ σχέση μὲ τὸ μέρος ποὺ διαδραματίζει ὁ Φώτιος στὸ Σχίσμα. Εἶναι μέρος ἀδιάδλητο.

Τὸ κύριο σῶμα τοῦ ἔργου χωρίζεται: στὰ ἐξῆς κεφάλαια: Γέννηση καὶ καταγωγὴ τοῦ Φωτίου. Μόρφωσή του. Οἱ πρώτοι καρποὶ τῆς μόρφωσής του. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ κατάσταση στὴν ἐποχὴ του. Ἡ ἐκλογή του στὸν πατριαρχικὸ θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πρώτη πατριαρχία του. Πρώτη ἐκθρόνιση καὶ ἐξορία του. Δεύτερη πατριαρχία του. Δεύτερη ἐκθρόνιση καὶ ἡ κοίμησή του. Ὁ Φώτιος καὶ τὸ Σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσης.

Τὸ ὅλο μελέτημα πλαισιώνουν ἐκλογή ἀπὸ ἐορτίους ἐκκλησιαστικὸς ὕμνους ἀφιερωμένους στὸν Ἅγιο, Εἰσαγωγὴ, Σημειώσεις καὶ παράθεση, κατ' ἐπιλογή, Βιβλιογραφίας, καθὼς καὶ Πίνακας ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.

Εὐχταία εἶναι: ἡ μετάφραση τοῦ ὅραίου αὐτοῦ βιβλίου στὴν ἐλληνική. Ὁ δὲ τόνωνε τὸ φρόνημα, μακριὰ ἀπὸ τίς συνηθισμένες ρηχὲς θριαμβολογίες, τῶν θεολόγων μας καὶ θὰ τοὺς πρόσφερε ἐξαισία πνευματικῆς τροφῆς.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Σπυρίδωνος Δημ. Κοντογιάννη, Ἐκλογή καὶ χειροτονία τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ἱεραπόλεως Εἰρηναίου, (ἀνάτ. ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Νέα Σιών»), Ἱεροσόλυμα 1981, σελ. 48.

Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκλογή καὶ χειροτονία τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Γάζης Ἀθανασίου, (ἀνάτ. ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Πάνταϊνος»), Ἀλεξάνδρεια 1983, σελ. 18.

Ὅταν ἀνάπτυκα, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων «Νέα Σιών», τὸ δευτέρου ἀπὸ τὸ περιοδικὸ τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας «Πάνταϊνος», κυκλοφόρησαν τὰ χρονικά - μελέτες τῶν χειροτονιῶν τῶν νέων Ἀρχιεπισκόπων Ἱεραπόλεως Εἰρηναίου¹ καὶ Γάζης Ἀθανασίου, ἀπὸ τὸ δοθῆναι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς κ. Σπυρίδωνα Κοντογιάννη. Στὰ χρονικά ἐκτίθενται ὅλα ὅσα ἔλαβαν χώρα ἀπὸ τὴν ἐκλογή ὡς τὴν χειροτονία τῶν Σεβ. Ἱεραπόλεως καὶ Γάζης. Ὁ σ. ὁμῶς πρωτοτυπῶν, μὲ τὴν παράθεση ἐπισήμων ἀποσπασμάτων ἐκ τῶν ἐπισήμων «Πρακτικῶν» τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, τοῦ «Κώδικος Ὑπομνημάτων» τῶν ὑποψηφίων καὶ τοῦ «Μοναχολογίου» τῆς Ἀγιοταφτικῆς Ἀδελφότητος, καθὼς καὶ μὲ τὸν πλουτισμὸ τῶν χρονικῶν μὲ διδασκαφικὰς ὑποσημειώσεις (ποὺ ἀφοροῦν στὸν Μακ. Πατριάρχην κ. Διόδωρο, στοὺς προκατόχους τῶν νέων Ἀρχιεπισκόπων, στὴν «Τάξι» τῶν Μηνυμάτων, στὴν πρωτοκαθεδρία καὶ δικαιοδοσία τῶν χειροτονηθέντων καὶ στὴν κανονικὴ σχέση τους μὲ τὸν Πατριάρχην τῆς Ἁγίας Πόλεως), δίνει στὰ χρονικά του τὴ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενον μελετῶν.

Ἀξίζει: γὰ σημαιωθεῖ, ὅτι: τὰ τῆς χειροτονίας τοῦ Ἱεραπόλεως Εἰρηναίου συνοδεύονται ἀπὸ λεύκιμα φωτογραφιῶν ἐκ τῆς χειροτονίας του στὸν Πανάγιον Τάφο, ὅπου γὰ πρώτη φορά, μετὰ ἀπὸ αἰῶνες, τελέσθηκε χειροτονία Ἀρχιερέως.

Γ. Θ. ΠΡΙΝΤΖΙΠΑΣ

1. Τὸ χρονικὸ τῆς ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας τοῦ Σεβ. Ἱεραπόλεως ἀνατυπώθηκε γὰ πρώτη φορά μαζί μὲ τὸ τεῦχος: «Ἐκλογή καὶ χειροτονία τῶν Ἀρχιεπισκόπων τοῦ Ἀγιοτάτου Πατριαρχικοῦ καὶ Ἀποστολικοῦ Θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων Θεοδορίου Δανιήλ, Ἀσκάλωνος Ἀρχαδίου, Νεαπόλεως Ἀμβροσίου καὶ Ἱεραπόλεως Εἰρηναίου, (ἀνάτ. ἐκ τῆς «Νέας Σιών»), Ἱεροσόλυμα 1981».

Σίμωνος Ἰ. Καρᾶ, Μέθοδος τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς. Θεωρητικόν, τόμ. Α', σελ. στ' + 360, τόμ. Β' σελ. στ' + 300, Ἀθήναι: 1982.

Ἀγαθὴ συγκυρία μᾶς φέρνει ὅταν εὐλογία, ἑκατὸν πενήντα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐκδόσιν τοῦ «Μεγάλου Θεωρητικοῦ τῆς Μουσικῆς» τοῦ Χρυσάνθου, ἐν ἄλλο «Θεωρητικόν», ποὺ ἐξέδωκε πρόσφατα ὁ εὐφύμως γνωστὸς καὶ δρῶν εὐεργετικῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ πενήντα καὶ πλέον χρόνια

«Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῆς Ἑθνικῆς Μουσικῆς» (ιδρύθηκε ἀπὸ τὸν κ. Σίμωνα Καρᾶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1930). Ἡ δίτομη νέα προσφορά τοῦ κ. Καρᾶ ἔρχεται: ὡς συνέχεια τῆς μεγάλῃς ἐκδοτ. σειρᾶς τοῦ «Συλλόγου» του, ποὺ ἔχει τὸν τίτλο «Μέθοδος τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς». Ἐχουν ὡς τώρα ἐκδοθεῖ τέσσερις τόμοι, καὶ θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλοι, γὰρ γὰ ολοκληρωθεῖ ἡ πολύτιμη αὐτὴ σειρά, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν ὄριμον καρπὸ μιᾶς πολυχρόνιας διδακτικῆς πείρας στὴ Σχολὴ «Ἑθνικῆς Μουσικῆς» τοῦ Συλλόγου. Ἴσως δὲν εἶναι ἄσκοπο γὰ σημαιωθεῖ, ὅτι: ὁ «Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν τῆς Ἑθνικῆς Μουσικῆς» διατηρεῖ ἐπὶ μισὸν αἰῶνα τώρα Σχολὴ τῆς Ἑθνικῆς Μουσικῆς στὴν Ἀθήνα, ἐξαετοῦς φοιτήσεως, ἀναγνωρισμένη ἀπὸ τὸ Ἑλλην. Κράτος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὁ κ. Σ. Καρᾶς καὶ οἱ παλαιοὶ μαθηταὶ καὶ σημερινοὶ συνεργάτες του διδάσκουσι: α) Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ, β) Δημοτικὰ Τραγούδια, γ) Ἑλληνικοὺς χορούς, δ) Ἑλληνικὰ μουσικὰ ὄργανα, ε) Ἱστορίαν Ἑλληνικῆς Μουσικῆς, στ) Βυζαντινὴ μουσικὴ παλαιογραφία, ζ) Λειτουργικὴ καὶ Τυπικὴ, η) Λαογραφικὰ θέματα σχετικὰ μὲ τὴν ἑλληνικὴ μουσικὴ παράδοσιν, θ) Ἀνάγνωση καὶ Ἀπαγγελία καὶ ι) Ἐυρωπαϊκὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μουσικὴ. Λίγοι: θὰ γνωρίζουν ἀκόμη, ὅτι: ὅλα τὰ μαθήματα ποὺ σημαίωσαμε παραδίδονται, σὲ ὅλους ὅσοι: τὸ ἐπιθυμοῦν, ἐ ν τ ε λ ὼ ς δ ὠ ρ ε ἄ ν!

Ὁ κ. Καρᾶς δὲν επαγγέλλεται: τὸν ἐπιστήμονα ἢ τὸ μουσικολόγον, παρ' ὅλον ὅτι καὶ τὰ εἰδικὰ συνέδρια παρακολουθεῖ, καὶ τὴν ἔρευνα θεραπεύει, καὶ ἡ παλαιὰ καὶ ἡ σύγχρονη διδασκαλία δὲν τοῦ εἶναι ξένα καὶ ἀγνωστα πράγματα. Θὰ μπορούσε κανεὶς γὰρ πεῖ, ὅτι εἶναι κυρίως ὁ δὲ δ ἄ σ κ α λ ο ς —καὶ ἀσφαλῶς ὁ μεγαλύτερος στὰ χρόνια μας— τῆς Ἑθνικῆς Μουσικῆς, δηλ. τῆς Βυζαντινῆς καὶ τῆς μουσικῆς τῶν Ἑλλήνων Δημοτικῶν Τραγουδιῶν μας. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ κλάδοι συγκροτοῦν γὰρ τὸν Καρᾶ τὸ δέντρο τῆς Ἑθνικῆς μας Μουσικῆς, ὅπως σημαίωμε: καὶ στὸν Πρόλογον τοῦ νέου ἔργου του (σελ. α'): «ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῶν ἑλληνορθόδοξων δὲν εἶναι ἄλλη, παρὰ ἡ αἰωνόβιος μουσικὴ παράδοσις τοῦ Ἑθνοῦς, διαφέρουσα τῆς λαϊκῆς μουσικῆς παραδόσεως κατὰ τὸ ποιητικὸν περιεχόμενον καὶ τὴν ἰδιοτυπίαν τῶν μελικῶν μορφῶν καὶ σχηματισμῶν. Ἀκόμη, ἡ τελευταία —ἡ λαϊκὴ— συνδεσμένη τὸ πλεῖστον, μὲ τὴν αἰωνόβιον καὶ αὐτὴν ἐθνικὴν ὄρχησιν, σώζει πάντα τὰ γένη καὶ τὰ ποικίλα εἶδη τῆς ἑλληνικῆς ρυθμικῆς...». Γ' αὐτὸ καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ θεωρητικοῦ του εἶναι: παρμένα καὶ ἀπὸ τὴ Βυζ. Ἐκκλ. Μουσικὴ καὶ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια.

Γὰρ γὰ πάρει ὁ ἀναγνώστης μιὰ ἰδέαν τοῦ ἔργου, διουμει, κάπως ἐπιγραμματικὰ, τοὺς τίτλους τῶν κεφαλαίων τῶν δύο τόμων. Τόμ. Α': Εἰσαγωγικά. Κεφ. Α', Μουσικὴ γράφη, σελ. 1-23. Κεφ. Β', Διαστηματα, σελ. 23-54. Κεφ. Γ', Περὶ χρόνου συνέχεα, σελ. 55-133. Κεφ. Δ', Ρυθμικά, σελ. 134-179. Κεφ. Ε', Μουσικὴ ἔκφρασις, σελ. 180-219. Κεφ. ΣΤ', Διαστηματα συνέχεα, σελ. 220-234. Κεφ. Ζ', Μουσικὰ Γένη - Χρόα: καὶ ἡχο:

διατονοκοί, σελ. 235-360. Τόμ. Β': Κεφ. Η', Ἡχοί: χρωματικοί, σελ. 1-100. Κεφ. Θ', Συστηματικά, σελ. 101-147. Κεφ. Ι', Γένος ἐναρμόνιον, σελ. 148-172. Κεφ. ΙΑ', Ὀργάνοι: Ἄ - Συμφωνία, σελ. 173-299. Ἐπίλογος.

Τὸ ἔργον εἶναι πολύτιμο καὶ γιὰ κείνους ποὺ μαθαίνουν τὴν ἑλληνικὴ μας μουσικὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ κείνους —κυριώτατα— ποὺ τὴν διδάσκουν, εἴτε ἰδιωτικὰ εἴτε στὰ ὠδεῖα, καθὼς καὶ γιὰ ἄλλους τοὺς διακονοῦντας κάποιο στασίδι: ἑλληνορθοδόξων ναῶν, ἀπανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης. Ἡ θαθεῖα γνώση καὶ ἡ πολυχρόνια πείρα τοῦ μοναδικοῦ μας Σίμωνος Καραῖ, πάντα ἔχει γὰρ προσφέρει: κατὰ καινούργιο ἢ κατὰ ἄγνωστο (ἀπὸ τὰ παλιὰ) σὲ ἄλλους μας, ποὺ διδάσκουμε ἢ ἀσχολοῦμαστε μὲ τὴν ἑλληνικὴ μουσικὴ καθ' οἷονδὴποτε τρόπο. Εὐχόμεσθε, ὁ Κύριος τῶν Πάντων γὰρ τοῦ χαρίξει: πλοῦσια καὶ κατ' ἄμφω τὴν ὑγεία καὶ τὴν ρώμην, γιὰ νὰ δλοκληρώσει: τὸ μέγα ἔργο του, «πρὸς ὄφελος —ὅπως τονίζει: κ' ἐπιθυμεῖ καὶ ὁ ἴδιος— τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας».

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Χριστοφόρου Σταυροπούλου, Ποιμαντικὴ τῆς Μετανοίας· ὀρθόδοξος ἐξομολογητικὴ, Ἀθήναι, Ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1983, σελ. 247.

Γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐργασίες του στὸ χωρὸ τῆς Ποιμαντικῆς ὁ Πανος. συγγραφεὺς ἀσχολεῖται: στὴν παρούσα του ἐργασία, μὲ τὸ Μυστήριον τῆς Μετανοίας τόσο ἀπὸ συστηματικῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ ποιμαντικῆς σκοπιᾶς. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ περιεχόμενον τῆς ἐργασίας του ἀναφέρεται: Πρῶτον στὴν ἰδρυση καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἱ. Μυστηρίου, στὸ πρόβλημα τῆς ἁμαρτίας καὶ στὴν οὐσία τῆς Ἐξομολογήσεως καὶ δεῦτερον στὴν προσωπικότητα τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ ἐξομολογουμένου, καὶ στοὺς ἱ. Κανόνες ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ Μυστήριον. Ἔτσι: ὁ ἐξομολόγος ἔχει τὴ δυνατότητα γὰρ λάβει τὴν ἀπαραίτητη γνώση περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ποικίλα προβλήματα καὶ τίς ἀγωνίες τοῦ ἐξομολογουμένου καὶ γὰρ καθορίζει: ἀνάλογα τὸ ἐπιβαλλόμενο μέτρο παιδαγωγίας.

Ἡ ποιμαντικὴ τῆς μετανοίας, μὲ τὴν πολύτιμη βοήθεια τῆς ψυχολογίας τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς κοινωνιολογίας, ἀποδέλεπε: στὴν ἀποκατάσταση τοῦ μετανοούντος στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐργασία λοιπὸν τοῦ π. Χριστοφόρου Σταυροπούλου καλύπτει: ἀκριβῶς μὴ ἀνάγκη τῆς Ποιμαντικῆς Ἐκκλησίας καὶ γι' αὐτὸ εἶναι πάντα ἐπίκαιρη καὶ χρήσιμη.

Γ. Θ. ΠΡΙΝΤΖΙΑΣ

Γεωργίου Μεταλληνόου, «Ὁμολογῶ ἐν δάπτισμα...», ἐρμηνεῖα καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ Ζ' Κανόνος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὑπὸ τῶν Κολλυβάδων καὶ τοῦ Κων. Οἰκονόμου. Ἀθήναι: 1983, σελ. 96.

Μὲ τὴν ἐξέταση ἐνδὸς πάντοτε ἐπίκαιρου γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας προβλήματος, ἀσχολεῖται ἡ μελέτη αὐ-

τῆ τοῦ π. Γεωργίου Μεταλληνόου. Πρόκειται: γιὰ τὸν τρόπο ἀποδοχῆς τῶν ἑτεροδόξων στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ περὶ τοῦ κύρους τοῦ δαπτίσματος τους. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ ποὺ ἀπασχόλησε τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες ὀξύνθηκε στὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Ε', ποὺ ἐπέβαλε τὸν ἀναδαπτισμὸ στοὺς Λατίνους, ποὺ προσέρχονταν στὴν Ὀρθοδοξία. Στὴν ἀπόφαση αὐτὴ ἀντέδρασε μερίδα τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῶν θεολόγων τῆς ἐποχῆς μὲ ἀποτελεσματὸ ζήτημα γὰρ ἐξεληχθεῖ σὲ ἔριδα, γὰρ ξεφύγει: ἀπὸ τὰ ὄρια τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, καὶ γὰρ περάσει: στὸ λαὸ, ποὺ κατὰλληλα φανατισμένος προσέδωσε μεγάλη ἐξικψη στὴν ὑπόθεση, τὴν ὥστε γὰρ παρασυρθοῦν στὸ διάδα τῆς τρεῖς Πατριάρχες καὶ πολλοὶ Μητροπολίτες.

Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα τῆς παραδοχῆς τῶν αἰρετικῶν λύθηκε συνοδικῶς κατὰ τὸν δ' αἰῶνα μὲ τὸν 7ον Κανόνα τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381), ἦταν εὐλόγο, κατὰ τὴν ἔριδα ποὺ περιγράψαμε, γὰρ ἐπιχειρεῖται: ἐρμηνεῖα τοῦ κανόνος, ἐφαρμοζομένου τώρα στὴν περίπτωσι τῶν νεωτέρων ἑτεροδόξων, δηλαδὴ τῶν Δυτικῶν καὶ εἰδικότερα τῶν Λατίνων. Μεταξὺ τῶν προτεινομένων ἐρμηνειῶν, κύρια θέση κατέχει ἡ ἐρμηνεῖα ποὺ ἔδωσαν οἱ Κολλυβάδες, οἱ ὅποιοι: σὰν σύγχρονοι: μὲ τὴν ἔριδα ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὴν στὰ συγγράμματά τους.

Νέα θεολογικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ἐγένε ἀπὸ τὸν Κωνσταντινο Οἰκονόμο τὸν ἐξ Οἰκονόμων, ὅταν ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Ἀλ. Στούρτζα γὰρ λάβει θέση ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Σκότου διακόνου W. Palmer, ποὺ ζήτησε γὰρ ἐπανελεῖ: στὴν Ὀρθοδοξία. Ἡ ὑπόθεση ἐκείνη δημιούργησε πρόβλημα στὶς σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καὶ γενικότερα ἀποτελέσει μὴ εὐκαιρία γὰρ ἐπανεξετασθεῖ τὸ πρόβλημα.

Μὲ ὅλ' αὐτὰ ἀσχολεῖται: διεξοδικὰ στὴ μελέτη τοῦ ὁ Αἰδωσ. συγγραφεὺς ἰδιαίτερα δὲ μὲ τὴν ἐκθεση τῶν ἀπόψεων τῶν Κολλυβάδων καὶ τοῦ Κ. Οἰκονόμου, οἱ ὅποιοι: ἐκκινούντες ἀπὸ συγκεκριμένες ἐκκλησιολογικὲς καὶ κανονικὲς προϋποθέσεις καὶ ὀδηγημένοι: ἀπὸ τὸ ἀκραιφνὲς ὀρθόδοξο φρόνημά τους, τάχθηκαν ὑπὲρ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀκριβείας, δηλαδὴ τοῦ ἀναδαπτισμοῦ τῶν Δυτικῶν ποὺ ἐπιστρέφουν στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία.

Τὸ διβλίον συμπληρώνεται: στὸ τέλος μὲ κείμενα πολὺ χρήσιμα γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ προβλήματος.

Γ. Θ. ΠΡΙΝΤΖΙΑΣ

ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΕΠΙΜΕΛΕΤΕΣ

Εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 6) 15.3.84 τεῦχος τῆς «Ἐκκλησίας», σελίς 210 στήλη δ', στίχος προτελευταῖος, παρελείφθη μία σειρά. Τὸ ὄρθον ἔχει: ὡς ἐξῆς: «τῆς ἁμαρτίας, ἐγένε ἡ πύλη διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἀνθρώπος περᾶ ἀπὸ τῆς ζωῆς τῆς ἁμαρτίας στὴν νέα ζωὴ τῆς χάριτος,...

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἱερὰ Μητρόπολις Ζακύνθου

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει: α) Τὸ Ν.Δ. 1398)73 «περὶ συστάσεως ὀργανικῶν θέσεων διακόνων παρὰ τῆ Ἱερᾶ Ἀρχιεπισκοπῆ Ἀθηνῶν καὶ ταῖς Ἱεραῖς Μητροπόλεσι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, β) τὸν Νόμον 673)77 «περὶ ἀνακατανομῆς καὶ ρυθμίσεως ὀργανικῶν τιῶν θέσεων διακόνων», γ) τὴν ὑπ' ἀριθ. 4)30.1.1978 Πράξιν ἡμῶν καὶ δ) τὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 33 καὶ 34 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ «περὶ Ἱερῶν Ναῶν, Ἑνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν», καλούμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ἵνα καταλάβωσι τὴν κενὴν ὀργανικὴν θέσιν Διακόνου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου, πόλεως, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίης εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλωσιν ἡμῖν τὰς αἰτήσεις αὐτῶν μετὰ τῶν νομίμων δικαιολογητικῶν διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ζακύνθῳ τῇ 12ῃ Μαρτίου 1984

† Ὁ Ζακύνθου ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

Ἱερὰ Μητρόπολις Μεσσηνίας

Μετὰ τὴν ἀριθ. 25)21.3.1984 Πράξιν τοῦ Σεβ. Μητροπολίτη Μεσσηνίας, λύεται ἡ ὑπαλληλικὴ σχέση τοῦ μετὰ 40 ἐταρῶν ὑπάλληλου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μεσσηνίας Ἰωάννη Στεφάνου τοῦ Γρηγόρη ἐπειδὴ συμπλήρωσε εὐδόκιμα τριανταπέντε (35) χρόνια ὑπηρεσίας καὶ ἔχει ἡλικία μεγαλύτερη τῶν 56 ἐτῶν.

Ἐν Καλαμάτῃ τῇ 22ῃ Μαρτίου 1984

† Ὁ Μεσσηνίας ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Ἱ. Μητρόπολις Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν Νόμων 1398)73 «Περὶ συστάσεως ὀργανικῶν θέσεων Διακόνων κ.λπ., β) Τοῦ Ν. 817)78, γ) Τοῦ Ν. 673)77, προκηρυσσομεν ἐκλογὴν Διακόνου πρὸς πλήρωσιν κενῆς θέσεως εἰς τὸν ἐνοριακὸν Ἱερὸν Ναὸν Ἀγίων Κων)νου καὶ Ἑλένης καὶ Θεοπρομήτορος Ἀννης Αἰγίου καὶ καλούμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίης εἰς τὸ περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» υποβάλωσιν ἡμῖν πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 36 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2)1969 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν, ἐνοριῶν καὶ Ἐφημεριῶν» προβλεπόμενα δικαιολογητικά.

Ἐν Αἰγίῳ τῇ 27ῃ Μαρτίου 1984,

† Ὁ Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ

«ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΑΔΟΣ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Σισανίου καὶ Σιατίστης ΑΝΤΩΝΙΟΣ

† Ὁ Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Α) Ἑσωτερικοῦ : Δραχμαὶ 300 ἐτησίως.

Β) Ἐξωτερικοῦ : Δολλάρια 20 ἐτησίως.

Τιμὴ ἐκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»

δρχ. 15.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀ' Αναστάσιμον Πάσχα.

Χρυσοστόμου (Γερασίμου) Ζαφείρη, Μητροπολίτου Περιστερίου, Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (ἀναμνήσεις — βιώματα — δραματισμοί).

Μητροπ. Σηλυβρίας Αἰμιλιανού, Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Μητροπ. Ζακύνθου Παντελεήμονος, Ἐπικήδειος λόγος εἰς τὸν Μητροπολίτην Μηθύμνης Ἰάκωβον (†).

Ἀρχιμ. Τιμοθέου Τριβιζᾶ, Ἀρχιγραμματέως Ἱ. Συνόδου, Ὁ Κερκύρας καὶ Παξῶν Πολύκαρπος (†).

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Ἑλβετίας.

Ε. Γ. Πρωτοφάλλη, Ὁμοτ. Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἐπισκόπησις τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821.

Παν. Ι. Μπούμη, Ἐπικ. Καθηγητοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἡ ἀθηνετικὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις (τὸ κριτήριον τῆς Ὁρθοδοξίας).

Ἀρχιμ. Ἱεροθέου Σ. Βλάχου, Ἱεροκήρυκος, Μαρτυρία τοῦ Μαρτυρίου.

Πρεσβ. Νικολάου Σκιαδαρέση, Δ/ντοῦ Ἐκκλ. Λυκείου Πατρῶν, Ἡ ἐπὶ γῆς εἰρήνη.

Ἐμμανουὴλ Χατζηεμμανουήλ, Ὁ Ἀμερικανικὸς φιλελληνισμὸς κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Κων. Ν. Ξενογιάννη, Τὸ πρόβλημα ἐκλογῆς Ἀρχιερέων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Παρατηρήσεις καὶ Σχόλια.

Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά.

Βιβλιοκρισίαι.

Παράρτημα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ Ἀθῆναι, Ἱασίου 1 — Τηλ. 721.0734

Προστάμενος Τυπογραφείου: Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασάκη 8, Ζωγράφου. Τηλ. 7787.078.